KUSTANNUSLIIKE
EDISTYS

Neuvostoliitto, Moskova G—21
Zubovski bulvar, 21

KOMMUNISMI.
KYSYMYKSIÄ ja VASTAUKSIA

ARTIKKELIKOKOELMA

4

TÄSSÄ VIHKOSSA:

Ihmisen todellinen rikkaus
Kommunistien suhde perheeseen
Luomistyön vapaus
Sosialismi ja »kolmannen maailman» talous

ARTIKKELIKOKOELMA

KOMMUNISMI: KYSYMYKSIÄ ja VASTAUKSIA

4

SISÄLLYS:

Tolstyh
MITÄ KOMMUNISTIT PITÄVÄT IHMISEN TODELLISENA RIKKAUTENA?

Hartšev
MITEN KOMMUNISTIT SUHTAUTUVAT PERHEESEEN?

Oganov
LUOMISTYÖN VAPAUS. MITEN KOMMUNISTIT KÄSITTÄVÄT TÄMÄN?

Utkin
MILLÄ TAVALLA JA MIKSI SOSIALISTISET MAAT AUTTAVAT »KOLMATTA MAAILMAA» TALOUDEN KEHITTÄMISESSÄ?

Päätoimittaja:
G. SMIRNOV
Toimittaja:
V. NEUGOLDBERG

KUSTANNUSLIIKE
EDISTYS
MOSKOVA

Suomentanut VIOLA ZAKREVSKAJA
Taiteilija VIKTOR KOROLKOV

ВОПРОСЫ И ОТВЕТЫ О КОММУНИЗМЕ

ВЫПУСК 4 *На финском языке*

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

В $\frac{10504-86}{014(01)-77}$ 390—77

© Suomennos. Kustannusliike Edistys 1977

Valentin Tolstyh

MITÄ KOMMUNISTIT PITÄVÄT IHMISEN TODELLISENA RIKKAUTENA?

»Ylellisyyskulutus»: todellisuus ja myytit ✧ Henkisten arvojen etsintä ✧ Kommunistit vastustavat askeettisuutta ✧ Sosialismi ja hyvinvointi ✧ Sosialismi ja kulttuuri ✧ Päämääränä sopusuhtainen yksilö

Ainako henkinen edistys seuraa aineellisen edistyksen myötä? Voiko askeettinen itsekieltämys tehdä ihmiset onnellisiksi? Miten on saavutettavissa yksilön aineellinen ja henkinen kukoistus? Näitä kysymyksiä pohditaan tänään kaikkialla.

TODELLISET JA LUULOTELLUT KRITEERIT

Jokainen historiallinen aikakausi, jokainen yhteiskunta muovaa omat käsityksensä ihmisen todellisesta rikkaudesta ja siitä, millaista elämää voidaan (tai ei voida) sanoa todella inhimilliseksi. Tämä kysymys ei suinkaan ole abstraktinen, se ratkaistaan kulloinkin kyseessä olevan yhteiskunnan ihanteiden ja elämäntarkoitusta koskevien katsomusten mukaisesti. Erittäin päivänpolttavana tuo kysymys on noussut esiin nykypäivinä, kun maailmassa on kaksi vastakkaista elämänmuotoa, sosialistinen ja porvarillinen. Millainen yhteiskuntajärjestelmä pystyy tosiasiassa turvaamaan ihmisten yhteiselämän todella oikeudenmukaisen järjestelyn, jolloin ihmisen »luontainen» (kuten kirjoittivat aikoinaan valistusfilosofit) pyrkimys hyvinvointiin ja onneen ei rakentuisi muiden ihmisten kärsimysten pohjalle?

Ei, mutta tällainen kysymys on kerrassaan laiton, väittävät eräät länsimaiset tiedemiehet ja ideologit. Onhan erilaisissa yhteiskuntaoloissa ja elämäntavassa paljon ulkonaisia yhteispiirteitä joukkotuotannon kehityksen, tieteellisteknisen kumouksen saavutusten ja yhä kehittyvien kansainvälisten yhteyksien ansiosta. Tähän väittämään perustuu mm. tunnettu kahden vastakkaisen yhteiskuntajärjestelmän »konvergenssin» (lähentymisen ja sitä seuraavan yhteensulautumisen) teoria. Sosialismi tulkitaan tältä kannalta laajan, yhtenäisen historiallisen muodostuman, sivilisaation, erääksi muunnokseksi. Tästä tehdään päätelmä: jos kohta sosialismi pyrkiikin antamaan sivilisaatiolle muunlaisen luonteen ja pitää lähtökohtanaan toisenlaisia

poliittisia motiiveja, on se voimaton muuttamaan ihmiskunnan kehityksen olemusta, suuntaamaan sitä olennaisesti uuteen uomaan.

Tällaisia pohdiskeluja järkevinä pitävistä ihmisistä kysymys ihmiselämän rikkaudesta tuntuu varsin yksinkertaiselta. Onhan toki selvää, että ihminen tarvitsee työtä, hyvinvointia, perheen ja ystäviä, jotta hänen elämänsä olisi tarkoituksellista ja mielenkiintoista, väittävät he. Eikö varallisuus joka mahdollistaa ihmisen asunnon, ruoan, vaatteiden ym. tarpeiden tyydyttämisen, jo sinänsä osoita todellista hyvinvointia ja mahdollisuutta elää täysipainoista elämää? Mutta miksi sitten, kysymme me vuorostamme, hyvin monia näistä varakkaista ihmisistä (puhumattakaan varattomista) askarruttaa yhä useammin niin abstraktinen ongelma kuin millainen on ihmiselämän tarkoitus ja mikä on sen rikkaus. Ei ole kaiketi sattuma, että kehittyneissä kapitalistisissa maissa pohditaan yhä sitkeämmin kysymystä: »Hyvinvointi, entä mitä sen jälkeen?» Tällä asetetaan epäilyn alaiseksi nimenomaan sen sivilisaation perustukset, jonka aineellinen edistys ei ole tähän päivään saakka kyennyt poistamaan miljoonien ihmisten varattomuutta ja jossa tuo edistys on mitä eriskummallisimmalla tavalla punoutunut yhteen henkisen regressin ja elämän moraalittomuuden kanssa ja synnyttänyt joukkomitassa pessimistisiä mielialoja.

Ehkä itse aineelliset hyödykkeet ja arvot muuttavat ihmisen vähitellen ja väistämättömästi esineiden orjaksi? Monet länsimaiden vaikutusvaltaiset teoreetikot ja ideologit kuvaavat asian juuri näin. He ovat taipuvaisia näkemään henkisen köyhtymisen syyn aineellisen tuotannon

kehityksessä, yhteiskunnan aineellisen rikkauden karttumisessa ja vaativat mm. »hillitsemään» kulutusta tuotannon kehitysvauhdin pidättämisen avulla. Tällaista ohjetta on kuitenkin mahdoton pitää missään määrin pätevänä. Mainitun paradoksin todellinen syy ei piile ihmisen ja hänen luomansa aineellisen rikkauden (tai saavutetun hyvinvoinnin) vastakkaisuudessa, vaan tietyissä yhteiskunnallisissa suhteissa, joiden piirissä aineellinen rikkaus luodaan, syy piilee yksityisomistuksen herruuden suhteissa. Tämä on marxismin tärkeimpiä johtopäätelmiä, sen paikkansapitävyyden ja perusteellisuuden on todistanut koko porvarillisen sivilisaation kehityskulku.

Kehittynyt kapitalistinen yhteiskunta ei tietenkään tunne niin selvää rajaa rikkauden ja kurjuuden välillä kuin porvarillisen järjestelmän muovautumisen alkuvaiheissa. Lännen elämänmuodon puolustajatkaan eivät silti rohkene väittää vakavissaan, että kapitalismi olisi jo suoriutunut inhimillisten »ensimmäisen kerroksen» tarpeiden tyydyttämisestä ja että sen ratkaistavana olisi nykyhetkellä yksinomaan »laadun» ongelma eikä suinkaan elintason ongelma. Köyhyyden hävittäminen sanan kirjaimellisessa merkityksessä pysyy edelleenkin vakavana sosiaalisena ongelmana jopa sellaisessa rikkaassa maassa kuin Amerikan Yhdysvalloissa. Tehdessään yhteenvetoa maailman kapitalistisesta kehityksestä 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa aikakauslehti »Rauhan ja sosialismin ongelmia» tarjosi lukijoille tosiasioiden laajan panoraaman otsikolla »Syytös imperialismia vastaan». Mainittakoon muutamia aikakauslehden esittämistä tiedoista:

— »YK:n tilastojen mukaan 375 miljoonaa

ihmistä elää nälkäkuoleman partaalla. Aliravitsemuksesta kuolee päivittäin 80 000 ihmistä, ts. yksi ihminen sekunnissa.»

— »USA:ssa on virallisesti todettu, että siellä lähes 30 miljoonaa ihmistä elää köyhyydessä. Vain 18 prosenttia heistä saa valtionavustusta, joka on mitättömän pieni. Mississipin osavaltiossa esim. tulee henkeä kohden 8,5 dollaria kuukaudessa. Hallitus myöntää samanaikaisesti apurahoja suurmaanomistajille, jotta nämä supistaisivat viljatuotantoa jättäen muokkaamatta satoja tuhansia hehtaareja hedelmällisiä maita ja muuttaen ne aroiksi.»

— »Imperialistisissa maissa on nykyään 6—8 miljoonaa täysin työtöntä ja 3—5 miljoonaa osaksi työtöntä. (Lisättäköön että työttömyys on kyseisestä ajasta lähtien jyrkästi lisääntynyt, yksistään USA:ssa täysin työttömien luku oli vuonna 1974 yhdeksän miljoonaa). Työttömyys merkitsee työttömän perheelle puutetta ja ihmisarvon alentamista sekä elinolojen kurjistumista.»

— »Monien suurkaupunkien laitaosissa vallitsevat mitä alkeellisimmat asunto-olot. Kapitalistisessa maailmassa 300 miljoonaa henkilöä asuu tällaisissa oloissa. Latinalaisen Amerikan »kurjuuden vyöhykkeissä» asuu Liman kaupungissa 26 prosenttia, Mexicossa yli 30 ja Rio de Janeirossa 38 prosenttia kaupungin asukkaista. New Yorkiin on keskittynyt seitsemännes USA:n ränsistyneistä asuinrakennuksista, 800 000 kurjaliston asumusta. Englannissa lähes puolet asuintaloista on rakennettu yli 50 vuotta sitten. Noista taloista puuttuu nykyajan mukavuuksia ja niissä on usein vaarallista asua. Lääkärinhoito kapitalistisissa maissa käy per-

heille niin kalliiksi, että ihmiset koettavat välttää lääkärissäkäyntiä, vaikka tästä saattavat olla kohtalokkaat seuraukset.»

Sivuuttaen vaikenemalla nämä ja muut samantapaiset tosiasiat tai yrittäen kuvata ne »poikkeukseksi yleisestä säännöstä» porvaristo käyttää nykytieteen ja -tekniikan todella valtavia saavutuksia juurruttaakseen joukkojen tajuntaan ajatuksen, että elämän tärkeimpänä, miltei ainoana tarkoituksena on »ylellisyyskulutus». Tällä aineellisen kulutuksen palvonnalla pyritään ennen kaikkea luomaan »onnellisen olemassaolon illuusio».

Ihmisten elintasossa tapahtuvat muutokset vaikuttavat epäilemättä heidän elämäntapaansa. Tämä pätee minkä yhteiskuntajärjestelmän suhteen tahansa. Tällainen vaikutus ei silti ole absoluuttista eikä ratkaisevaa: elintaso sinänsä ei vielä luo elämää, joka olisi kulttuurillisen ja historiallisen olion, ihmisen, arvoista. Suuri saksalainen filosofi Kant päätyi jo 1700-luvun lopulla nerokkaaseen oivallukseen: »Siveä elämäntapa merkitsee hyvinvoinnin ja kanssakäymistavoitteiden sopusuhtaisuutta...»[1] Kapitalistisessa nyky-yhteiskunnassa ei tällaista sopusuhtaisuutta ole, mikä johtuu »kanssakäymistavoitteiden» kieroutuneisuudesta. Tämän vuoksi jopa aineellinen hyvinvointi, yksilön aineellinen kukoistus pystyy vain harvoin tekemään ihmisen onnelliseksi. Kapitalismi synnyttää ja vakiinnuttaa ylivaltaiseksi »yleisen hyödyllisyyden järjestelmän», joka läpitunkee kaikki inhimillisen toiminnan alat ja muodot ja rajoittaa elämäntavan ja -tyylin valinnan vakituisesti toimivan ja kaikkikäsittävän esineellisen riippuvuuden järjestelmän puitteisiin.

Tieteellisen kommunismin perustanlaskijat esittivät inhimillisen rikkauden todella humaanisen kriteerin. Periaatteellinen merkitys on Marxin ajatuksella ihmisestä, jolla on rikas inhimillinen tarve, ts. **joka tarvitsee elämänilmausten koko täydellisyyden.** Tämä ajatus määrää yleensä inhimillisen olemassaolon peruspiirteen. Marxin mukaan elämän todellinen rikkaus on ihmisen luovien kykyjen[2] kaikinpuolisessa esiintuomisessa. Kyse on näin ollen ihmisen, hänen tarpeidensa ja kykyjensä kaikinpuolisesta ja täydellisestä kehittämisestä ja tämän on oltava yhteiskunnallisen tuotannon korkein päämäärä.

Marxin ajatus rikkaasta, täysinäisen elämän tarvetta tuntevasta ihmisestä on kommunistisen yhteiskunnan elämän ja yksilön rikkauden tärkein periaate ja mittapuu. Yhteiskunnallinen hyvinvointi ei kommunistisessa yhteiskunnassa rajoitu yksinomaan ihmisten aineelliseen hyvinvointiin, vaikka aineellinen hyvinvointi onkin yhteiskunnallisen hyvinvoinnin edellytys. Ihmisten välisten yhteiskunnallisten suhteiden luonne, saavutettu kulttuuritaso ja yksilön luovien voimien ilmentämisen reaaliset olosuhteet määräävät ratkaisevalla tavalla yhteiskunnallisen hyvinvoinnin.

Lenin kehitellessään samoja ajatuksia piti yhteiskunnan kommunistisen uudistamisen tarkoituksena »yhteiskunnan kaikkien jäsenten täydellisen hyvinvoinnin ja vapaan, kaikinpuolisen kehityksen turvaamista».[3] Laajentamalla ihmisten elintoiminnan rajoja, saamalla heidät mukaan maailman yhteiskunnallisen muuttamisen monipuoliseen työhön ja parantamalla jatkuvasti heidän työ- ja elinolojaan sekä vapaa-ajan viettomahdollisuuksia sosialismi tuo ns.

arkielämään uuden sisällön. Yhteiskunnallisen ja yksilöllisen rikkauden tärkeimmäksi arvioimisperusteeksi on tullut yksilön kehitys.

Koska sosialismi ei ole täydellistä kommunismia, ei ihmisen kehitys voi vielä olla sen itsetarkoituksena. Tähän tarvitaan yhteiskunnan tuotantovoimien ja kulttuurin korkeaa kehitystasoa. Sanottu ei silti merkitse, että sosialismi jättäisi tuon todella maailmanhistoriallisen tehtävän ratkaisemisen tuonnemmaksi tai siirtäisi sen taka-alalle. Sosialististen maiden väestön tietoisuudessa sekä käytännöllisessä työssä ja elämässä on yhä selvemmin havaittavissa — joskin erilaisessa määrin — tendenssejä, jotka osoittavat että ihminen on vapautumassa toimeentuloonsa liittyvien jokapäiväisten huolien taakasta. Ihmisen elämä, sekä »yhteiskunnallinen» että »yksityinen» tulee päivä päivältä yhä rikkaammaksi ja monipuolisemmaksi.

»Rikkaan» elämän rakentaminen tämän sanan kommunistisessa mielessä on monimutkainen ja pitkäaikainen historiallinen prosessi, jonka aikana herätetään uusia ja kultivoidaan vanhoja (»perinteellisiä») ihmisten tarpeita. Sosialismi muuttaa työn ja kulutuksen luonnetta, työ- ja vapaa-ajan välistä suhdetta ja kehittää varoja säälimättä kulttuuria juuri muovatakseen ihmisen, jolla olisi rikkaat ja monipuoliset tarpeet. Niistä tärkeimpiä ovat luovan työn ja vakituisen henkisen rikastumisen tarve, toverillisen kanssakäymisen ja ihmisten välisten monipuolisten yhteyksien tarve, persoonallisuutensa ilmaisemisen tarve, etenkin tarve osallistua kaikkiin merkittäviin ratkaisuihin ja uudistuksiin, laajan tietämyksen ja fyysisen täydellisyyden tarve, tarve olla kosketuksessa luontoon

ja viimein kauneuden tarve sen kaikissa ilmenemismuodoissa.

Nimenomaan tähän kiinitti huomiota NKP:n 25. edustajakokous. NKP:n KK:n pääsihteeri Leonid Brežnev sanoi Keskuskomitean toimintaselostuksessa: »Olemme saavuttaneet paljon neuvostokansan aineellisen hyvinvoinnin parantamisessa. Tulemme vastaisuudessakin ratkaisemaan tätä tehtävää. On kuitenkin välttämätöntä, että aineellisten mahdollisuuksien kasvua seuraisi jatkuvasti ihmisten aatteellisen, moraalisen ja kulttuuritason kohoaminen.»

PALVONTAA KULTTUURIN ASEMESTA

Yksilön itsensä toteuttaminen... Eivätkö juuri tästä ihmiset haaveile? Lehdet pohtivat tuota ongelmaa jatkuvasti, ja sille omistavat kirjansa monet lännen sosiologit ja filosofit, jotka todistelevat mahdollisuutta houkutella onnen sininen lintu kapitalismin ansaan. Silti yhä useammin kuuluu muunlaisia, tervejärkisiä ääniä.

»Elämänmuotomme tekee meidät onnettomiksi», näin on nimittänyt artikkelinsa ilmaisten otsikolla sen perusajatuksen tunnettu amerikkalainen sosiologi ja psykologi Erich Fromm, joka ei suinkaan kuulu kommunisteihin. Frommin ajatuksen mukaan ihmisestä on länsimaissa tullut hänestä vieraannutetun valtio- ja virkavaltakoneiston, »virkavaltaisesti hallitun industrialismin» mitätön lisäke. Yksilölle tarjotaan tietty vapaus ilmaista vain »kuluttajanvaistoaan», jota kapitalistisen yhteiskunnan talous ja sosiaalinen organisaatio kaikinpuolisesti kiihottavat. Loputtomiksi tavaramarkkinoiksi muutetussa maailmassa ihmisestä tulee puhtaasti utilitaaristen tarpeiden vanki, jolle on tunnusomaista

järjen ja tunteen loittoneminen toisistaan, älyn ja sydämen epäsointuisuus.[4]

Fromm on oikeassa eikä hänen kuvaamansa ilmiö ole sattumanvarainen.

Historiallisen kehityksensä kulussa ihminen on osoittautunut olevansa potentiaalisesti universaali, täydellinen olento. Potentiaalisesti, koska ihmisen pyrkimys luovien kykyjensä kaikinpuoliseen ilmaisemiseen ja mikä tärkeintä tuon pyrkimyksen toteuttamismahdollisuudet jokapäiväisessä toiminnassa ovat tavallisesti useimmille ihmisille yhä vielä rajoitettuja. Eikä ainoastaan luonto aseta ihmiselle esteitä. Enemmän kuin luonto häntä rajoittavat antagonistisen luokkayhteiskunnan sosiaaliset olosuhteet.

Jo Marx ja Engels sanoivat työn kapitalismissa olevan enemmistölle todella inhimillisen elämän kieltämistä. Vieläkin piirteellisempää tämä on nykypäivän kapitalistiselle »teolliselle» sivilisaatiolle. Toiminnan jatkuva monipuolistuminen yhteiskunnassa johtaa ylipäänsä siihen, että erillisen yksilön toiminta käy yhä yksitoikkoisemmaksi, mikä vaikuttaa turmiollisesti jokapäiväiseen elämäntapaan. Mitkään työtätekevien elintason parannukset, jos kohta ne saavutetaankin sitkeällä taistelulla, eivät yksityisomistuksellisten suhteiden säilyessä tee työihmistä »rikkaaksi» persoonallisuutensa ilmaisemisen ja yhteiskunnallisen omatoimisuuden mielessä.

Syy ei ole tekniikassa tai teknologiassa sinänsä. Syytä nykyajan kasvavaan ja kivulloisimpaan ristiriitaan, joka vallitsee yhä persoonallisemmiksi käyvien tarpeiden ja yhä persoonattomammaksi tulevan, luomiskykyjä vaatimattoman työn välillä, on etsittävä siitä, mitä lännen

sosiologit nimittävät teknisen työnjaon täydentämiseksi hierarkkisella, arvojärjestystä noudattavalla työnjaolla. Monopolien ja monopoliyhtymien virkavaltaisen diktatuurin oloissa, joissa erillinen työn suorittaja on tietoisesti irrotettu työn yleistavoitteesta ja kokonaistuloksista, oloissa joissa hänelle on ehdottoman tarkasti osoitettu hänen työalansa ja työmenetelmät ja joissa hänelle maksetaan siten, ettei hän sallisi itselleen mitään oma-aloitteellisuutta tai improvisointia, tällaiset olot aiheuttavat väistämättä henkistä ahdistusta ja johtavat eheän ihmisolemuksen hajoamiseen.

Nimenomaan tästä yksilön toiminnan sisäisestä köyhtymyksestä (pääoman harjoittaman suoranaisen ryöstön ohella) on etsittävä ihmisjoukkojen kulutukseen suuntautumisen juuria. Ihmiselle ei itse asiassa jää mitään muuta kuin tuntea itsensä »isännäksi talossaan», sillä hänellä on mahdollisuus valita vapaasti esineellinen kehystänsä. Muuten tämäkin tunne on vain kuviteltu. Aikaisemmin porvarillinen tiede joko ignoroi tämän näkökohdan tai piti sitä johdannaisena, epäolennaisena seikkana, mutta nykyään sitä ei enää rohjeta kiistää. Länsisaksalainen professori Emil Küng teoksessaan »Hyvinvointi ja hyöty. Kulutusyhteiskunnasta kulttuuriyhteiskuntaan» arvostelee perusteellisesti lännessä hyväksyttyä »hyödyke»-termin tulkintaa, jonka mukaan juuri elintasoa pidetään menestyksen tärkeimpänä osoittimena ja kulutusta ihmisen itsetehostuksen, kunnianhimon ja turhamaisuuden tyydyttämisen peruskeinona.[5]

Fromm, Küng ja monet muut sosiologit luottavat kulttuurin jalostavaan voimaan, koska sen kehittäminen tuo etualalle henkisten ja sosiaa-

listen tarpeiden tyydyttämisen. Tässä kuitenkin joudutaan tärkeimmän kysymyksen eteen: onko tuo päämäärä toteutettavissa yksityisyritteliäisyyden yhteiskunnassa?

Koko pulma on siinä, että tuossa yhteiskunnassa toistuu kulttuurihyödykkeiden kulutuksen alalla sama tilanne kuin esineiden kulutuksen alalla. Ihminen etsii virkistystä kotoaan, tuosta eristyneisyyden »linnasta», jossa hän kuvittelee vapaa-aikanaan olevansa tilanteen täydellinen herra. Täällä hänet sitten saavuttaakin mahtava ja hyvin järjestetty »joutoajan industrialismi». Sen järjestäjät, televisio- ja radioyhtiöiden, kustantamojen, aikakausjulkaisujen yms. omistajat, suhtautuvat yleisöönsä suunnilleen näin: »Teillä on valta hankkia mikä kirja tahansa, katsella minkä tahansa televisiokanavan ohjelmia, mutta te kuulette ja näette vain sen, mitä me haluamme.» Kaupallinen »joutoajan industrialismi» ei merkitse niinkään henkistä kanssakäymistä kuin valekulttuurin erityistä, yksinkertaistettua kieltä, joka todellisuudessa vain syventää ja kärjistää sielullista kriisiä.

Vapaan yritteliäisyyden maailmassa pyrkimys aineelliseen ja henkiseen rikkauteen ei näin ollen käy yhteen ihmisen kehityksen kanssa, se ei edes edellytä tätä kehitystä. Porvarillisessa maailmassakaan ihmisen olemassaolon jokapäiväinen todellisuus ei silti voi riistää häneltä korkeiden ihanteiden tarvetta eikä herättää työtätekevissä välinpitämättömyyttä elämäntarkoituksen ja -sisällön suhteen. Paitsi että tämä tarve on reaalisesti olemassa, se yhä kasvaa, ja ihminen tajuaa sen »onnen menetykseksi», »arvojen puuttumiseksi». Tällainen tilanne panee etsimään tuon tuostakin syntyvälle jokapäiväisen

olemassaolon tyhjyyden tunteelle edes jonkinlaista korvausta, joka tekisi elämän elämisen arvoiseksi ihmisen omissa silmissä. Näiden korvikkeiden etsintä, etenkin eräillä nuorilla ihmisillä, saa usein kieroutuneen muodon. Silloin yhteiskunnanvastainen, yleisesti hyväksytyt normit ja säännöt ignoroiva käyttäytyminen täyttää vetovoimansa menettäneiden »porvarillisen elämän» tavoitteiden ja ihanteiden paikan.

Nykyisen kapitalismin puolustajien ohella myös sen liberaalit ja vasemmistoradikaalit arvostelijat vaativat »elämänlaadun» muuttamista ja olettavat tämän olevan mahdollista kapitalistisen järjestelmän puitteissa. Tämän toteuttamiseksi ei tarvita kuulemma kovinkaan paljon: uudistuspolitiikka talouden ja kulutuksen alalla on muka täysin riittävä ehto kyseisen vaatimuksen toteuttamiseksi käytännössä. Tarkastelkaamme mitä tällaiset yritykset merkitsevät todellisuudessa. Ensinnäkin »elämänlaadun» tunnus asetetaan vastapainoksi elintason kohottamiselle, vaikka tämä on päivänpolttava ongelma miljoonille työtätekeville. Mutta asian ydin on siinä, mitä sinänsä tarkoitetaan »uudella elämänlaadulla» ja mitkä ovat sen kriteerit. Työtätekevien reaalisten etujen kannalta voidaan ja täytyy puhua sellaisista arvoista kuin ovat ihmisten varmuus huomispäivästä, yhteiskunnallisen tarpeellisuutensa tajuaminen, mahdollisuus itsensä määrätä yhteiskunnan kehityksestä, yhteiskunnan kyky ja valmius reagoimaan yksilön tarpeisiin ja vaatimuksiin jne. Tätä on kuitenkin mahdotonta saavuttaa kapitalismissa. Eihän kapitalismi ole pystynyt ratkaisemaan edes sellaisia ongelmia kuin talouskriisejä, tuotannon

laskuja, lahjontaa, työttömyyttä, ympäristön saastumista yms.

»Elämänlaadun» todellisen parantamisen ongelma vaatii ihmisten jokapäiväisen olemassaolon ja toiminnan perimmäisten ehtojen vallankumouksellista uudistamista ja yhteiskunnallisten suhteiden koko järjestelmän muuttamista.

ASKEETTISUUSKO? — EI

Sosialistinen vallankumous ei pelkästään muuta yhteiskunnallisen ja yksityiselämän keskinäistä suhdetta. Se poistaa yksipuolisen suuntautumisen »yksityiselämään» ihmisarvoista olemassaoloa vastaamattomana ja tekee »yhteiskuntaelämästä» syvästi henkilökohtaisen asian. Työtätekevien luomisinto ja päättäväisyys rakentaa uusi maailma ovat käsittämättömiä ja selittämättömiä, mikäli niitä tarkastellaan suppealta poroporvarilliselta kannalta. Sitä vastoin tuo into on aivan luonnollista ja elimellistä niille, jotka tajuavat uuden yhteiskunnan luomisen ja osallistumisensa tuohon luomistyöhön juhlaksi, jossa »minä» ja »me» ovat sulautuneet yhteen. Vapaaehtoinen ja tietoinen osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan, mikä Marxin sanojen mukaan vaikuttaa »erittäin virkistävästi»[6] jokaiseen ihmiseen, on sosialistisen yhteiskunnan jokapäiväisen elintoiminnan todella joukkomittainen ja tyypillinen ilmiö.

Reaalinen todellisuus on tietenkin monisäikeistä eikä sitä voida ymmärtää, ellei selvitetä sosialistiselle olemiselle ominaisen uuden rikkauden muovautumisen monimutkaista historiallista dialektiikkaa.

Jotta vallan käsiinsä ottaneiden Venäjän työtätekevien elämän laatu ja rakenne olisivat muuttuneet perinpohjaisesti, tarvittiin yhteiskunnan

sosialistista uudistamista, joka otti kokonaisen historiallisen kauden. Tarkoittaen välittömästi vallankumouksen jälkeistä tilannetta ja rivityömiehen asemaa Neuvosto-Venäjällä Lenin kirjoitti: »Ymmärrettävää on, että koko hänen huomionsa, kaikki hänen pyrkimyksensä, kaikki hänen hengenvoimansa oli jonkin aikaa suunnattu vain siihen, että saisi hengähtää, suoristautua, päästä alkuun, käyttää lähimpiä saatavissa olevia elämän antimia, joita kukistetut riistäjät eivät olleet hänelle antaneet.»[7] Sittenkin jo ensimmäisinä vallankumouksen jälkeisinä vuosina tuotantovoimien ja sivistyksen alhaisesta kehitystasosta huolimatta maassa tapahtui hämmästyttäviä muutoksia, jotka merkitsivät vanhan elämänmuodon perinpohjaista mullistusta. Oli puute leivästä, vaatteista ja jalkineista, mutta työtätekeville avautuivat museoiden, teattereiden ja konserttisalien ovet. Kaikkialla ryhdyttiin päättäviin toimiin lukutaidottomuuden hävittämiseksi. Vetäymys henkiseen kulttuuriin ja tietojen omaksumiseen, laaja kiinnostus politiikkaan ja taiteeseen olivat lujasti piirtymässä yhteiskuntaelämään, niistä oli tulossa sosialistisen Venäjän kansalaisten elämäntavalle leimaa-antava ominaisuus.

Näiden muutosten silminnäkijä amerikkalainen publisisti John Reed kertoo: »Koko Venäjä opetteli lukemaan ja myös luki: politiikkaa, kansantaloustiedettä, historiaa... Opinnälkä, jota kauan oli padottu, purkautui vallankumouksen aikana kuumeisiin muotoihin... Venäjä imi itseensä luettavaa kuin kuuma hiekka vettä vettä — kyllääntymättä. Eikä kansa toki himonnut satuja, mukailtua historiaa, halpaa, turmelevaa ajanvietettä, vaan yhteiskunnallisia ja taloudel-

lisia teorioita, filosofiaa, Tolstoin, Gogolin ja Gorkin teoksia...»[8] Olivatpa maailman ensimmäisen sosialistisen yhteiskunnan mahdollisuudet parantaa yksilön elinoloja ja kehitystä miten vaatimattomat tahansa, se ryhtyi aivan alusta alkaen päättäviin toimenpiteisiin poistaakseen työn ja nautinnon välisen vastakohtaisuuden, Marxin ja Engelsin sanoja käyttääksemme. Inhimillisen persoonallisuuden kehitystä kannustaneet sosialistiset suhteet muuttivat perin juurin ihmisten käsitykset rikkaudesta.

Ensimmäisen sosialistisen maan kehityksen todellisilta historiallisilta käänteiltä silmänsä sulkevat sosialismin vastustajat kuvaavat asian usein sillä tavalla, että köyhyys ja tarpeiden askeettinen rajoittaminen ovat muka sosialismin alkuvaiheiden miltei väistämättömiä seuralaisia. Historiallinen todellisuus taas puhuu muusta: vaikeasta, ajoittain ristiriitaisesta uuden rikkauskäsityksen muovautumisprosessista, johon vaikuttavat monet taloudelliset, poliittiset ja siveelliset tekijät.

Hirvittävässä köyhyydessä ja kurjuudessa eläneiden Venäjän kansanjoukkojen vihamielinen suhde ylellisyyteen, mässäykseen ja loiselämän kaikkinaisiin ilmauksiin aiheutti heti Lokakuun vallankumouksen jälkeen pyrkimyksen säännöstellä tiukasti elintapoja spartalaisen tasavertaisuuden ihannetta lähentelevien normien ja sääntöjen avulla. Lokakuun sosialistisen vallankumouksen välittömät osanottajat kertoivat, että kansanjoukoissa vannottiin tuohon aikaan erilaisia »valoja», laadittiin »evästyksiä» ja »ohjekirjasia», joissa määrättiin työtätekevän ihmisen elämäntavan moraaliperiaatteet. Eräässä valassa esimerkiksi vannottiin: »kieltäydyn hen-

kilökohtaisen rikkauden, rahan ja esineiden kasaamisesta».

Askeettisten mielialojen lisääntyminen kapitalismista sosialismiin siirtymisen kaudella ei ole läheskään kaikille maille ominainen ilmiö, se riippuu tietyn maan kehityksen konkreettisista historiallisista erikoisuuksista.

Uuteen elämään siirtyvien edistyksellisten kerrosten vallankumouksellinen askeettisuus on luonteeltaan historiallisesti rajoittunutta ja siis ohimenevää. Vallankumouksellisten työtätekevien silmissä todella työväen elämänmuotoa luonnehtivien tarpeiden, vaatimusten ja kiinnostusten korostetun yksipuolinen ymmärtäminen oli sosialistisen vallankumouksen ensimmäinen, muttei suinkaan viimeinen sana (niin kuin maoistit yhdessä porvarillisten arvostelijoiden kanssa yrittävät asiaa kuvata). Engels aivan kuin ennusti tällaisen tilanteen ja torjui mahdollisen vastaväitteen sellaisten »uhrausten» suhteen, jotka lankeavat eräiden, tavanomaisesta elämäntavastaan luopumaan joutuvien henkilöiden osalle. »Uhrauksia» joudutaan nähtävästi tekemään, sillä »kyse on sellaisten elinolojen luomisesta kaikille ihmisille, jotka turvaavat jokaiselle mahdollisuuden kehittää vapaasti inhimillistä olemustaan». Kaikenlaisten vääristelyjen ehkäisemiseksi Engels selittää täsmällisesti kommunistien asenteen: »Emme suinkaan aio hajottaa todella inhimillistä elämää sen ehtoineen ja tarpeineen, vaan päinvastoin pyrimme kaikin keinoin luomaan sitä.»[9]

Samalla kun kommunistit tunnustavat historiallisesti oikeudenmukaiseksi spartalaiseen itsekieltämykseen tähtäävien pyrkimysten mahdollisen syntymisen yhteiskunnan sosialistisen

uudelleenjärjestelyn alkuvaiheessa he eivät pidä »vallankumouksellista askeettisuutta» inhimillisen olemisen ihanteena.

Kommunisteille on vieras uskonnollinen askeettisuus, jonka mukaan onni ei ole inhimillisten tarpeiden tyydyttämisessä, vaan niiden rajoittamisessa minimiin, onnea ei muka tuota yhteiskunnan keräämien kulttuuriarvojen omaksuminen, vaan luopuminen niistä. Elämä on osoittanut, että tällaiset uskomukset saattavat ihmistajunnassa muuntua »ilon ja onnen» tunteeksi, ja tässä on uskonnollisen askeettisuuden vaara. Tuo tunne on tilastaan nousemaan kieltäytyvän rajoittuneen ihmisen »iloa ja onnea».

Tällainen on ongelman poliittinen ja moraalinen puoli, niin kuin kommunistit sen ymmärtävät ja niin kuin se tuli käytännössä ratkaistuksi sosialismin rakentamisen kulussa Neuvostoliitossa.

KULUTUSPERIAATEKO? — EI

Yhtä tärkeitä ovat myös kysymyksen taloudelliset näkökohdat. Ne vaikuttavat niin ikään periaatteiden ja reaalisen käytännön keskinäiseen suhteeseen elämän konkreettisessa tilanteessa. Periaatteista puheen ollen täysipainoinen kulutus ja aineellisen hyvinvoinnin korkea taso ovat kuten jo totesimme kommunistien mielestä ihmisen normaalin yhteiskunnallisen olemassaolon tärkeimpiä ehtoja. Sosialistisen vallankumouksen voitto parantaa aina ja heti työtätekevien elämää, sillä se hävittää tuotantovälineiden omistajien työtätekeviä kohtaan harjoittaman riiston, turvaa yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden ja poistaa työttömyyden. Työtätekevien joukkojen elintason kohottamisvauhti ja luonne riippuvat kuitenkin kon-

kreettisista historiallisista olosuhteista, joissa sosialistinen vallankumous on toteutettu.

Kaikki tietävät millaisen perinnön sosialismi sai tsaarin Venäjältä, millaisia vaikeuksia joutui neuvostokansa voittamaan sosialismia rakentaessaan, kun kapitalistinen ympäristö teki alituisia taloudellisia ja poliittisia hyökkäyksiä sitä vastaan. Kaikki tietävät neuvostokansan suunnattomat menetykset, jotka se sai kokea täyttäessään ankarassa taistelussa hitleriläisiä maahanhyökkääjiä vastaan (1941—1945) suurenmoista historiallista — sekä kansallista että kansainvälistä — sosialismin voittojen suojelun sekä kaikkien kansojen demokratian, kansallisen vapauden ja yhteiskunnallisen edistyksen tehtävää (käsittiväthän maan menetykset yksistään kaatuneina 20 miljoonaa). Rappiotilaan saatetun kansantalouden jälleenrakentaminen vaati tavatonta voimainponnistusta ja uhrautuvaisuutta, kymmeniä tuhansia tehtaita, kaupunkeja ja kyliä jouduttiin nostamaan raunioista.

Sosialismin kehityksen erikoisuudet Neuvostoliitossa vaikuttivat luonnollisesti elintasoon. Elämän parantamisen tärkeimmät sosiaaliset edellytykset turvattiin jo alusta alkaen. Vallankumouksen edellisen Venäjän useimmissa teollisuuslaitoksissa työpäivä kesti 10—12 tuntia. Neuvostovalta saattoi aikoinaan voimaan seitsentuntisen työpäivän ja viisi lepopäivää kuukaudessa. Työttömyys tuli hävitetyksi. Yleisestä välttämättömästä ja maksuttomasta oppivelvollisuudesta sekä maksuttomasta lääkärinavusta tuli ensimmäisen kerran historiassa työtätekevien jokapäiväisen elämän realiteetteja. Koulussa opiskelevien lukumäärä oli vuonna 1940 jo 35,5 miljoonaa, ts. ylitti 4-kertaisesti

vallankumouksen edellisen määrän, ylioppilaiden luku oli kohonnut 5,5-kertaisesti. Lääkäreiden lukumäärä oli kasvanut 7-, sairaaloiden 2,5- ja poliklinikkojen 7-kertaisesti. Kuten numerot todistavat, teollisuus- ja rakennustyöläisten reaalitulot nousivat jatkuvasti sosialistisen rakennustyön myötä. Vuonna 1940 ne ylittivät vallankumouksen edellisen (vuoden 1913) tason 2,7-kertaisesti, mikäli otetaan huomioon työttömyyden poistaminen ja työpäivän lyhentäminen.

Aineellisen kulutuksen ja jokapäiväisen elämän monet puolet kohentuivat kuitenkin paljoa hitaammin. Tämä koski mm. elintarvikkeiden kulutusta. Pitkän aikaa sitä parannettiin ensi sijassa entistä oikeudenmukaisemman jaon avulla, riistäjäluokkien loismaisen kulutuksen lakkauttamisen myötä. Sunnilleen samanlainen oli myös asuntotilanne. Vallankumouksen alkuvuosina toimitettiin asuntojen oikeudenmukainen uudelleenjako ja ryhdyttiin rakentamaan uusia asuntoja. Neuvostoyhteiskunnan konkreettiset mahdollisuudet asuntorakennuksen alalla olivat 1930-luvulla ja 1940-luvun jälkipuoliskolla kuitenkin sellaiset, että voitiin tyydyttää pikemminkin vain kipein asunnontarve kuin parantaa perinpohjaisesti asunto-oloja kokonaisuudessaan.

Neuvostoyhteiskunnan nykyisen kehityksen kaudella on tilanne jyrkästi muuttunut. Neuvostoliiton taloudellinen mahti on saavuttanut sellaisen tason, että aiemmin kansan hyvinvointitason kohottamista rajoittaneet tekijät ovat nykyään joko kokonaan lakanneet vaikuttamasta tai niiden vaikutus on olennaisesti heikentynyt. Tämä on koko edellisen kehityksen tulos. Vuodesta 1950, jolloin maan talouden sodan-

jälkeinen jälleenrakentaminen oli saatu loppuun, vuoteen 1974 kansantulo lisääntyi 6,6-kertaisesti, teollisuustuotanto kasvoi yli 8-kertaisesti (siitä kulutushyödykkeiden tuotanto lähes 7-kertaisesti), maataloustuotanto kohosi 2,5 kertaisesti. Itse asiassa juuri 1960—1970-luvulla muodostuivat ensi kerran kansan hyvinvoinnin nopealle ja kaikinpuoliselle kohottamiselle suotuisat sisäiset ja ulkoiset olosuhteet.

Laadulliset muutokset taloudessa antoivat mahdollisuuden vauhdittaa kansan hyvinvointitason kohoamista. Asukaskohtaiset reaalitulot kasvoivat vuoteen 1960 mennessä 2,5-kertaisesti vuoden 1940 reaalituloihin verrattuna. Tämän jälkeen työtätekevien hyvinvoinnin kohoamisvauhti on jatkuvasti lisääntynyt. Vuosina 1966—1970 reaalitulot henkeä kohti nousivat maassa 33 prosenttia, kun taas vuosina 1961—1965 ne kohosivat 19 prosenttia. Nämä ratkaisevat muutokset kuvastuvat Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen pitkäjännitteisestä suuntauksesta kansanjoukkojen hyvinvoinnin jyrkkään kohottamiseen.

Yhdeksännen viisivuotiskauden aikana (1971—1975) väestön rahatulot (reaalihinnoissa) lisääntyivät 142 prosenttia edelliseen viisivuotiskauteen verrattuna; työläisten ja toimihenkilöiden keskimääräinen kuukausipalkka kasvoi 20 prosenttia; kolhoosilaisten työstään saama korvaus nousi 25 prosenttia. Yhdeksännen viisivuotiskauden aikana käytettiin kansan elintason kohottamiseen välittömästi 30 prosenttia kansantulosta. Runsaat 56 miljoonaa ihmistä muutti uusiin taloihin ja asuntoihin.

Sosialismissa työntekijän tärkeimpänä tulolähteenä on tunnetusti työpalkka. Nykyään se

kattaa suunnilleen 70—75 prosenttia työläisten ja toimihenkilöiden neuvostoyhteiskunnassa saamista hyödykkeistä ja 80—85 prosenttia kaikista heidän rahatuloistaan.

Työpalkka on neuvostoihmisten tärkein, muttei ainoa tulolähde. Sosialismin oloissa ovat ensi kertaa päässeet kehittymään laajasti yhteiskunnalliset kulutusrahastot ja niistä suoritettavat erilaiset maksut, joilla on suuri yhteiskunnallinen merkitys. Niiden avulla mm. turvataan toimeentulo yhteiskunnan melko huomattavalle osalle: pääasiassa työveteraaneille sekä pysyvästi tai tilapäisesti työkyvyttömille henkilöille. Viime aikoina yhteiskunnallisista kulutusrahastoista suoritettavat rahamaksut ovat kokeneet suuria, niin määrällisiä kuin laadullisia muutoksia. Jo ensimmäisinä yhdeksännen viisivuotiskauden vuosina korotettiin työläisille ja toimihenkilöille vanhuuden perusteella annettuja minimieläkkeitä sekä kolhoosilaisille vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä ja huoltajansa menettäneiden perheiden avustuksia. Kolhoosilaisille myönnettävien eläkkeiden ja avustusten laskentaperuste on sama kuin työläisillä, toimihenkilöillä ja näiden perheillä. Korkeakouluissa opiskelevien stipendejä on korotettu 25 prosenttia ja keskiasteen ammattioppilaitoksessa opiskeleville niitä on korotettu 50 prosenttia. Sairaaloille ruokatarvikkeiden ja lääkkeiden hankintaan myönnettäviä määrärahoja on lisätty. Yhdeksännen viisivuotiskauden aikana on itse asiassa uudelleen järjestetty rahamaksujen sellainen tärkeä ala kuin lapsiavustukset perheille, joissa tulot henkeä kohti ovat alle 50 ruplan. Tämä toimenpide parantaa varttuvan sukupolven kasvatusoloja useissa monilapsisissa perheissä.

Väestön yhteiskunnallisista kulutusvarannoista vuosina 1971—1975 saamien maksujen ja helpotusten yhteissumma oli 392 miljardia ruplaa, mikä ylitti 143 prosentilla kahdeksannen viisivuotiskauden (1965—1970) tason.

On viimein pantava merkille vielä eräs hyvin tärkeä keino, jonka avulla Neuvostoliitossa kohotetaan elintasoa. Kyse on kulutuksen rakenteen täydellistämisestä. Seuraavassa muutamia määräsuhteita, jotka kuvastavat, montako kertaa tärkeimpien aineellisten hyödykkeiden asukaskohtainen kulutus lisääntyi vuonna 1973 aikaisempiin vuosiin verrattuna.

Ruokatarvikkeiden kulutus (v. 1950 verrattuna)		Muiden tarvikkeiden kulutus (v. 1950 verrattuna)		Kestokulutushyödykkeiden käytto (v. 1960 verrattuna)	
Lihatuotteet	2,0	Kankaat mm.	1,9	Radiovastaanottimet ja -gramofonit	1,6
Maitotuotteet	1,8	villakankaat	2,2	Kellot	1,6
Kananmunat	3,2	silkkikankaat	9,9	Polkupyörät ja mopedit	1,3
Kalatuotteet	2,3	Trikootuotteet	6,3	Moottoripyörät	2,3
Sokeri	3,5	Sukat	2,3		
		Nahkajalkineet	2,7		

On kuvaavaa että arvokkaimpien ruokatarvikkeiden kulutus henkeä kohti on, kuten näemme, lisääntynyt runsaiden 20 vuoden aikana 1,8—3,5-kertaisesti, kun taas viljatuotteiden kulutus on supistunut 16 prosenttia ja perunan kulutus miltei 2-kertaisesti.

Yhtä nopeaa vauhtia kohoaa työtätekevien elintaso myös muissa sosialistisen ystävyysliiton maissa. Käsitämme tietenkin että täydellisen hyvinvoinnin saavuttamisesta sosialistisissa maissa on vielä aikaista puhua. Ensiksikin sen vuoksi, että tämä on yleensä pitkäaikainen prosessi, joka kuuluu samaan sosiaalisten ilmiöiden luokkaan kuin kulttuuriuudistuksetkin. Toiseksi elintason kohotessa tarpeet lisääntyvät erityisen nopeasti, niin että kysynnän ja kulutustason välimatka voi eräillä aloilla jopa kasvaa. Hyvinvointi sosialismin oloissa on, mikäli niin voidaan sanoa, periaatteellisesti päättämätön, avoin järjestelmä. Kansan elämän paraneminen, tiettyjen tarpeiden tyydyttäminen synnyttää lainomaisesti uusia, korkeampia tarpeita.

Sosialismin porvarilliset arvostelijat ja nykyiset marxismin luopiot asettavat epäilyn alaiseksi neuvostokansan hyvinvointitason kohottamiseen tähtäävän ohjelman humaanisen sisällön. Tulkitsemalla hyvinvointia porvarilliseen tapaan he ennustavat hengettömyyden ja moraalittomuuden lisääntymistä, mikä on muka aineellisen edistyksen väistämätön seuraus, ja liittävät ihmisten elintason kohoamisen heidän ehdottomaan »porvarillistumiseensa». Tällöin ignoroidaan hämmästyttävän itsepintaisesti se, mitä kommunistit pitävät maailman sosialistisen uudistamisen peruspäämääränä ja millainen on tätä päämäärää vastaava inhimillisen olemassaolon rikkaus, josta puhuimme seikkaperäisesti ylempänä. Aineellisten hyödykkeiden runsaus asetetaan sosiaalisista suhteista riippumatta henkisesti rikkaan yksilön vastakohdaksi. Sitä vastoin Leninin tunnetun sanonnan mukaan juuri täydellinen hyvinvointi on ja pystyy sosialis-

missa olemaan yhteiskunnan kaikkien jäsenten kaikinpuolisen kehityksen välttämättömänä ehtona.[10]

Tieteelliselle sosialismille ovat syvästi vieraita sekä maallisen hyvän askeettinen halveksunta että alkuperältään ja olemukseltaan pikkuporvarillinen ns. kulutussosialismin ylistäminen, jolloin yhteiskunnan tärkeimpänä arvona pidetään elämän aineellista tasoa.

RIKKAUDEN MITTA

Tieteellinen sosialismi pitää sopusuhtaisen yksilön kehityksen perustana sellaista ihmisten elintason ja elämäntavan suhdetta, jonka vallitessa Leninin muotoilema tarpeiden ylenemisen laki voi ilmetä täydellä tehollaan. Tämä laki ei vaikuta yksistään aineellisen, vaan myös henkisen elämän ja yhteiskunnallisten suhteiden alalla.[11]

On mahdotonta ajatella yksilön todellista rikkautta irrallaan sellaisesta inhimillisen olemisen arvosta kuin tasavertaisuudesta muiden ihmisten kanssa. Tätä todella inhimillisen (humaanisen) olemassaolon välttämättömänä ehtona pidettävää arvoa on historiassa julistettu riittämiin. Vuosisadat vierivät, yhden sivilisaation tilalle tuli toinen, tasa-arvoisuuden periaate pysyi vain julistettuna, mutta toteuttamattomana haaveena. Todellakin, millaisesta tasa-arvoisuudesta orjanomistajan ja orjan välillä, tilanherran ja maaorjan välillä tai tehtaan omistajan ja työläisen välillä voitaisiin puhua vähänkin vakavasti? Rikkauden omistaminen ja mahdollisuus hyötyä muiden työn kustannuksella on se perusta, joka ehdottomasti tuomitsi ihmiskunnan ja tuomitsee yhäkin sen huomattavan osan eriarvoiseen olemassaoloon.

Vasta sosialismi teoin eikä puhein otti päättävän askeleen kohti tasa-arvoisuusperiaatteen tosiasiallista toteuttamista. Tämän mahdollisti ennen kaikkea tuotantovälineiden yksityisomistuksen hävittäminen. On luonnollista että ihmiselle tuo yksityisomistuksen puuttuminen merkitsi sellaisen perusarvon kuin tasavertaisuuden reaalista voimaansaattamista. Yhteiskunnallinen omistushan takaa ihmisen ihmistä kohtaan harjoittaman riiston hävittämisen, se turvaa reaalisen oikeuden työhön ja lepoon sekä yksilön kehityksen, jota eivät rajoita yhteiskunnalliset enempää kuin kansallisetkaan raja-aidat.

Heijastuessaan ihmisen tajunnassa tasavertaisuuden arvo on se perusta, jolta ihminen tarkastelee sosiaalista maailmaa ja arvostelee sitä. Niinpä sanokaamme sosialistisissa maissa asuvista henkilöistä, jotka tuntevat kapitalistisen yhteiskunnan elämää, tuntuu moni seikka tuossa yhteiskunnassa »käsittämättömältä» ja jopa »mielettömältä». Sellaisilta tuntuvat esim. pessimismi ja epävarmuus huomispäivästä, jota työtätekevät kokevat työn menetyksen vakituisen uhkan vuoksi; yhteiskunnan eri portailla olevien tai eri rotuihin kuuluvien ihmisten syrjinnän lukuiset tapaukset yms.

Tasa-arvon tunto ilmenee sosialistisen yhteiskunnan jäsenellä mitä erilaisimmissa muodoissa, se läpitunkee yhteiskunnallisen ja yksilöllisen olemisen monet puolet. Tässä mielessä on piirteellistä esim. ihmisten kasvava sisäinen vastenmielisyys ammattien yhteiskunnallisen arvon ja merkittävyyden perusteella tapahtuvaa jakoa kohtaan. Tämä vastenmielisyys perustuu käsitykseen, että »kaikenlainen työ on kunniallista», että »kaikki ammatit ovat yhtä tärkeitä

ja arvokkaita yhteiskunnalle» jne. Sosialistisessa maassa asuvan henkilön varmuus huomispäivän suhteen liittyy kiinteästi hänen tajuntaansa juurtuneeseen tuntoon, että yhteiskunta on turvannut hänelle samanlaiset mahdollisuudet kuin jokaiselle, joka työskentelee rehellisesti ja antaa voimiensa mukaisen panoksen uuden elämän rakentamisen yhteiseen asiaan.

Väestön elintason kohoaminen sosialistisissa maissa tekee ajankohtaisiksi inhimillisten tarpeiden laadulliset muutokset, jotka merkitsevät perusrengasta elintason ja elämänmuodon sopusoinnun saavuttamisessa. Millaisia muutoksia hyvinvointitason kohoaminen aiheuttaa ihmistarpeiden arvoasteikossa sosialistisessa yhteiskunnassa? Missä määrin yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen kulutuksen kehitysdynamiikka vastaa ihmisten elintoiminnan pohjana olevien sosialististen periaatteiden edelleen kehittämisen tehtäviä ja päämääriä ja millaisia mahdollisuuksia tarjoutuu tällöin elämäntyylin valinnalle, niin että tuossa elämäntyylissä tulisivat esiin yksilön henkilökohtaiset erikoisuudet ja paljastuisivat hänen kykynsä? Millaisen takuun sosialistinen elämäntapa ja elämänmuoto antavat sitä vastaan, ettei aineellisia ja kulttuuriarvoja omaksuttaessa pohjauduttaisi ylipäänsä kulutusperiaatteeseen? Nämä kysymykset ovat nykyään tulleet yhteiskunnallisen käytännön etualalle, ne liikuttavat miljoonia ihmisiä kaikissa maanosissa.

Työtätekevien joukkoja kiinnostavat voimakkaasti niin ikään yhteiskunnan kehitysnäkymät. Yhä ajankohtaisemmiksi käyvät sellaiset kysymykset kuin millaisiin ihmisten elintoiminnan perusteisiin tulee yhteiskunta vetoamaan tule-

vaisuudessa, jotta niitä voisi kasvattaa ja kehittää jo tänään? Tuleeko itse elämänmuoto herättämään ihmisissä pyrkimystä aktiiviseen, luovaan toimintaan vai julistetaanko ihanteeksi vaatimaton ja rauhallinen elämä »ilman huolia ja suruja», niin sanoakseni »vähäinen vakautus», jolloin luovutaan suurista suunnitelmista, sankarillisista ponnistuksista, rohkeasta haaveesta ja uhrautuvaisesta valmiudesta aloittamaan vaikea asia? Tällaisessa kysymyksenasettelussa ei ole hitustakaan utopiaa. Nämä kysymykset voivat nousta yhä vaativammin esiin sitä mukaa kuin väestön hyvinvointitaso tulee sosialistisissa maissa kohoamaan, kuin yhä täydellisemmin tulevat tyydytetyiksi ihmisten elintarpeet ja hetkelliset edut.

Kommunistit torjuvat »askeettisen» ja »kulutus»-sosialismin teoriat ja pitävät tärkeimpänä päämääränään neuvostoihmisten elämän aineellisten ja henkisten perusteiden rinnakkaista ja kokonaisvaltaista kehitystä. NKP:n 25. edustajakokous korosti, että puolueen ohjelmassa ja viime edustajakokouksissa asetetut sosiaalis-taloudelliset tehtävät ovat luonteeltaan syvästi humaanisia. »Tämä koskee ennen kaikkea neuvostoihmisten hyvinvoinnin sekä heidän työ- ja elinolojensa parantamista, terveydenhoidon, valistuksen ja kulttuurin tuntuvaa kehitystä — kaikkea mikä edistää uuden ihmisen muovautumista, yksilön kaikinpuolista kehitystä ja sosialistisen elämäntavan täydellistämistä», NKP:n KK:n pääsihteeri Leonid Brežnev sanoi puolueen toimintaselostuksessa. Juuri sanotun vuoksi työtätekevien elämän parantamiseen tähtäävä sosialistinen politiikka pitää lähtökohtanaan seuraavia periaatteita:

— kollektiivisten (yhteiskunnallisten) tarpeiden ensisijaisuus yksilöllisiin tarpeisiin verrattuna, mikä on yhteiselämän todella sosialististen muotojen ja ihmissuhteiden »uusintamisen» sekä yksilön yhteiskunnallisesti aktiivisen toiminnan kannustamisen välttämätön ehto;

— sellaisen tarpeiden järjestelmän ja kulutusmallin luominen, joka vastaisi yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden periaatteita ja sulkisi pois henkisesti köyhän olemassaolon mahdollisuuden;

— myötävaikutus tarpeiden jatkuvaan lisääntymiseen ja jalostumiseen, minkä tarkoituksena on elämän avartaminen, ihmisen luovien voimien ja kykyjen esiintuominen ja yksilön kaikinpuolinen kehittäminen.

Inhimillisten toimintamuotojen ja luovan aktiviteetin kannustamiskeinojen jatkuva kehitys ja täydellistäminen — sellainen on sosialistisen elämänmuodon evoluution pääsuunta. Tähän tehtävään verrattuna muut tehtävät — aineellisen elintason kohottaminen ja sosiaalihuollon parantaminen, liikenneyhteyksien kehitys sekä yleisönpalvelujärjestelmän täydellistäminen — esiintyvät välttämättömänä ehtona, välttämättömänä perustana.

Tarkastelkaamme tältä kannalta, ts. yksilön kaikinpuolisen kehityksen toteutettavuuden kannalta tuotannon, työtoiminnan alaa. Ensiksikin tällä alalla vaikuttaa perinteellinen välillinen yhteys. Työn tuottavuuden kohoaminen lisää työtätekevien saamien aineellisten ja henkisten hyödykkeiden määrää; samalla pitenee vapaa-aika, joka antaa »tilaa» inhimillisten kykyjen kehittämiselle. Tuotannon kehityksen ansiosta mahdolliseksi käynyt yksilön kehitys on kuitenkin vain yksi vuorovaikutuksen puoli. Toinen

ilmenee välittömänä yhteytenä, joka perustuu siihen että muutokset työn luonteessa, sisällössä ja työoloissa kiihdyttävät yksilön henkistä kehitystä. Tässä yhteydessä tärkeä merkitys on tuotantoprosessien automaatiolla, jolloin työläisten tehtäväksi jää vain automaattisesti toimivien koneiden ja laitteiden valvonta. Syntyy uusia ammatteja, joita luonnehtii henkisen ja ruumiillisen työn periaatteellisesti entisestä eroava suhde. Kun vuonna 1926 Neuvostoliitossa harjoitti pääasiassa henkistä työtä 3 miljoonaa henkilöä, niin vuonna 1973 heitä oli jo runsaat 33 miljoonaa, ts. 11 kertaa enemmän. Nopea tieteellis-tekninen edistys vaatii työntekijöiltä teoreettisen mekaniikan, sähkötekniikan, tuotantoteknologian, teknisen piirustuksen, automaation ja koneistamisen perusteiden sekä tuotannon organisaation ja talouden tuntemusta. Metallialan työläisille välttämätön teoreettinen valmennus esimerkiksi on miltei kaksinkertaistunut.

Tuotannon alalla tapahtuvilla muutoksilla on syvä merkitys. Kyse ei ole ainoastaan henkisen ja ruumiillisen työn välisten eroavuuksien häviämisestä, jos kohta tämä onkin yksilön kaikinpuolisen kehityksen tärkeimpiä ehtoja. Merkittävintä tässä on työläisen ja koneen yhteys. Jos otetaan huomioon tieteellis-teknisen kehityksen laajakantoiset näkymät, niin automaatio johtaa viime kädessä tuon yhteyden pakollisen luonteen heikkenemiseen. Työläinen seuraa ja ohjaa tuotantoprosessia. Hänen persoonallisuutensa joutuu ikään kuin tuon prosessin ulkopuolelle, hänelle ilmaantuu vapaa-aikaa työajan puitteissa. Tällä erityisellä tuotannon piirissä tarjoutuvalla vapaa-ajalla on suuri tulevaisuus. Työ- ja vapaa-

ajan väliset rajat kokonaisuudessaan heikkenevät: kaikki aika muodostuu monipuolisen luovan toiminnan kentäksi.

Marx kirjoitti tulevasta yhteiskunnasta: »Rikkauden mittana ei tule lainkaan olemaan työaika, vaan vapaa-aika.»[12] Tämä Marxin ajatus on monimerkityksinen. Mitä enemmän siis vapautuu aikaa, sitä suurempi syy on pitää yhteiskuntaa kehittyneenä ja rikkaana. Vapaa-aikaa koskevan ajatuksen syvällinen merkitys on siinä, että nimenomaan tämä aika (joka tulee yhteiskunnan sosiaalisen edistymisen myötä yhä enemmän pitenemään työajan lyhenemisen ansiosta) on yksilön kehityksen, hänen tuottavien, luovien voimiensa kartuttamisen tärkein alue. Sosialistisen elämänmuodon jatkuvan kukoistuksen kannalta on näin ollen tärkeää saada työtätekevien vapaa-aika lisääntymään. Se miten ihminen käyttää aikansa, riippuu hänen järjestyneisyydestään, mutta ihmisen tarpeet kokonaisuudessaan ylittävät tänään mahdollisuuden »ehtiä kaikkeen».

Seuraavassa tyypillisimpiä vapaa-ajan viettotapoja. 1) Kirjojen, aikakausjulkaisujen ja sanomalehtien lukeminen; radio- ja televisiolähetysten seuraaminen. 2) Käynti elokuvissa, teatterissa ja konserteissa. 3) Aamuvoimistelu, ulkoilu, luistelu, uinti ym. reippailu. 4) Seurustelu tuttavien kanssa kotona, kahvilassa, ravintolassa, kerhotalossa tai kadulla. 5) Taide- ja muut harrastukset: yhteiskunnallinen työ, amatööritoiminta; keksimistyö, käsityöharrastus. 6) Itseopiskelu ja opiskelu. 7) Osallistuminen urheilukerhoihin, retkeilyyn ja urheilukilpailuihin. On sangen tärkeää panna merkille, että sosialistisissa maissa kaikki nämä vapaa-ajan

viettomuodot ovat joukkoluonteisia eikä etuoikeudellisia. Vaikka henkilö valitsee tästä harrastusten paljoudesta vain muutamia, joutuu hän sittenkin elämään kiihkeää elämäntahtia. Tällainen on kulttuurin nopean kehityksen tulos ja tässä on samoin tuon kehityksen ristiriita.

Luulisi että tiedotusvälineissä tapahtunut tekninen kumous, mm. radion, television, elokuva- ja kirjankustannusalan sekä magnetofoninauhoituksen kehitys, lieventää ristiriitaa, sillä samanaikaisesti se saattaa miljoonat ihmiset osallisiksi monipuolisista tiedoista. Todellisuudessa taas useimmissa meistä tämä kiihottaa entisestään tiedonhalua, kiinnostus haarautuu samanaikaisesti monelle taholle. Toisin sanoen paitsi tiettyä annostaan leipää, puuvillaa, sähköä ihminen vaatii tänään yhä suuremman annoksen tietoja kotimaisista ja kansainvälisistä tapahtumista, hän tarvitsee »annoksensa» kulttuuria mitä erilaisimmissa muodoissa.

On otettava huomioon myös tieteen nykyinen uusi rooli. Se ulottuu miltei kaikille työaloille ja tunkeutuu näin ollen miljoonien ihmisten tajuntaan; tiedot ja tekniikka, ammatit ja tarpeet uudistuvat jatkuvasti. Ihminen tarvitsee vapaa-aikaa uudistuakseen alituisesti: oppiakseen uudestaan, muuttaakseen elämänjärjestystään, kartuttaakseen tietoja ja kehittyäkseen.

Vapaa-ajan lisääntyminen riippuu suuresti palvelujärjestelmän kehityksestä. Kaikinpuolisen yleisönpalvelun järjestäminen on sosialistisen yhteiskunnan monitahoisen, tuntuvan huolenpidon kohteena. Työn ulkopuolisen ajan lisäämistä (sen muuttamista tosiasiassa vapaaksi) pidetään sosialistisissa maissa silmällä kirjaimellisesti kaikkia kysymyksiä ratkaistaessa: tehtaiden

sijoituksesta aina kaupunkien ja asutusten arkkitehtisuunnitteluun.

PÄÄLINJA

Kaiken muun ohella myös aikaan nähden monipuolinen ja joustava vapaudenkäsite kaipaa konkretisointia: vapaus »mistä» ja vapaus »mitä varten»? Ylempänä luettelin tärkeimmät ajanviettotavat, joilla ihminen täyttää vapaa-aikansa. Nimenomaan ajan täyttämisen, vapauden reaalisen käytön ongelma on nykyajan peruskysymyksiä. Tuon ongelman optimaalinen ratkaisu edellyttää rikkaan yksilön muovautumista. Ja päinvastoin, vain henkisesti rikas yksilö pystyy ratkaisemaan tuon ongelman optimaalisesti. Kaikesta yksilöllisyyttä kohtaan tuntemastaan kunnioituksesta huolimatta sosialistinen käsitys ihmisen henkisen rikastumisen prosessista lähtee ajanvieton muotojen (ja laatutason) valinnassa siitä valtavasta vaikutuksesta, joka kulttuurin sosiaalisella organisaatiolla ja yhteiskunnan henkisen rikkauden luonteella on tuohon prosessiin.

Sosialistiset valtiot ovat alusta alkaen pyrkineet kehittämään kulttuuriaan mahdollisimman korkealle. Esimerkin vuoksi mainittakoon joitakin Neuvostoliittoa koskevia numerotietoja. Neuvostovallan vuosina yleissivistävien koulujen opiskelijamäärä on lisääntynyt 9,6 miljoonasta 49 miljoonaan henkeen, keskiasteen ammattioppilaitoksissa opiskelevien luku on kohonnut 54 tuhannesta 4,4 miljoonaan ja korkeakouluissa opiskelevien 127 tuhannesta 4,7 miljoonaan henkeen. Ennen vallankumousta Venäjällä oli vain 12 yliopistoa, sitä paitsi useimpien nykyisten neuvostotasavaltojen alueella niitä ei ollut lainkaan; Neuvostoliitossa yliopistoja

on 52, jokaisella neuvostotasavallalla on yliopistonsa. Aikaisemmin takapajuisten tsaarin Venäjän entisten reuna-alueiden jokaista 10 tuhatta asukasta kohden on ylioppilaita: Moldaviassa 115, Turkmeniassa 122, Tadžikistanissa 145, Kazahstanissa 143, Valko-Venäjällä 160, Kirgisiassa 152, Azerbaidžanissa 199 ja Armeniassa 294 henkilöä (tiedot vuodelta 1973).

Aloitin tarkoituksella opetustoiminnasta, joka on kulttuurin tärkein osoitin. Opetustoiminta on kansan henkisen elämän perusta, se vaikuttaa aktiivisimmin ihmisen muovautumiseen, sen ansiosta ihminen kykenee omaksumaan, käyttämään ja rikastuttamaan vuosisatojen mittaan karttuneita kulttuuriarvoja, se osoittaa henkisten hyödykkeiden levinneisyyden kansanjoukkojen keskuudessa. Yhtä paljonpuhuvia ovat myös muita kulttuurirakennustyön aloja luonnehtivat tiedot. Neuvostovallan vuosina on Neuvostoliitossa julkaistu 2,6 miljoonaa kirjaa 145 kielellä, näistä 89 on Neuvostoliiton kansojen kieliä. Kirjojen yhteinen painosmäärä on 41,4 miljardia. 40 kansallista ryhmää ovat kehittäneet oman kirjakielensä vasta sosialismin aikana. Maassa ilmestyy 7 973 sanomalehteä ja 6 789 aikakausjulkaisua. Lähes kolme neljäsosaa väestöstä käyttää kirjastoja.

Neuvostoliittoon on luotu erilaisten laitosten mahtava ja monihaarainen verkko, joka antaa mahdollisuuden kyllästää työtätekevien vapaa-aika edistyksellisellä kulttuurilla. Tähän verkkoon kuuluu 1 227 museota; lähes 360 000 kirjastoa, joiden kirja- ja aikakauslehtivarat käsittävät runsaat 3,3 miljardia; 561 draama- ja musiikkiteatteria, jotka antavat näytäntöjä 42 kielellä; 39 suurta elokuvastudiota; yli 155 000

elokuvakojeistoa, joista runsaat 130 000 toimii maaseudulla, sekä 134 000 kerhotaloa. Tosin ei vielä kaikkia kulttuuriahjoja käytetä täydessä määrin. Tästä huolimatta kulttuurilaitoksissa vapaa-aikansa viettävien henkilöiden lukumäärän mukaan Neuvostoliitolle kuuluu etusija maailmassa. Teattereissa ja konserteissa käy vuosittain 245 miljoonaa henkilöä, museoissa lähes 118 miljoonaa ja elokuvateattereissa 4,6 miljardia. Vuonna 1973 amatööritoimintaan osallistui 14 miljoonaa henkilöä.

Sosialistinen valtio kiinnittää yhä suurempaa huomiota kulttuurihyödykkeiden jaon laajentamiseen yhteiskunnallisten rahastojen avulla. Tällainen asenne heijastaa sosialistisen yhteiskunnan humaanista luonnetta. Toistaiseksi vielä säilyvien sosiaalisten ja kulttuurieroavuuksien oloissa sosialistinen yhteiskunta pyrkii turvaamaan kaikille samanlaiset mahdollisuudet osallistua kulttuurielämään. Tätä edistää kaikkien opiskelumuotojen maksuttomuus, kulttuuri- ja valistuslaitosten sekä aloittain erikoistuneiden oppilaitosten verkon kehittäminen ja omatoimisen tieteellisen, teknisen ja taiteellisen luomistyön tukeminen apurahoilla. Kansalaisten terveyden säilymisen ja fyysisen kunnon täydellistämisen turvaa maksuton lääkärinhuolto; sen hyväksi laajennetaan lepoalueita, rakennetaan parantoloita, lepokoteja ja täysihoitoloita, joihin myönnetään paikkoja edullisin ehdoin, tuetaan aineellisesti fyysisen kulttuurin ja urheilun kehitystä jne.

On korostettava että yhteiskunnallisen elämän rakenteen kehittäminen ja täydellistäminen käy erittäin tärkeäksi yksilöllisen kulutuksen lisääntyessä. Sosialistisesti järjestettyjen elämänmuo-

tojen kulttuurillinen rikastaminen ei ole ainoastaan ihmisten tarpeiden jatkuvan, sosiaalisesti positiivisen ylenemisen tärkein objektiivinen ehto, vaan myös kulutushenkisten mielialojen leviämisen ehkäisykeino. Olisi virheellistä väittää tällaisten mielialojen lisääntyneen sosialistisessa yhteiskunnassa viime aikoina. Mutta mikäli otetaan huomioon elintason jatkuva kohoaminen, voidaan tällaista vaaraa pitää reaalisena tulevaisuudessa siinä tapauksessa, että yhteiskuntamoraaliset ja kulttuurisuhteet tulevat kehityksessään jäämään jälkeen aineellisen hyvinvointitason kohoamisesta.

Sosialismi ottaa huomioon ihmisen elintoiminnan aineellisten ja henkisten tekijöiden monimutkaisen vuorovaikutuksen käytännössä, jossa yksilö joutuu valinnan eteen. Neuvostoihmisten hyvinvointitason kohottaminen on monisäikeinen prosessi, joka ulottuu miltei kaikille yhteiskunnallisen olemisen aloille. On käynyt mahdolliseksi ja välttämättömäksi löytää optimaaliset vapaa-ajan viettomuodot ja ottaa huomioon näiden moninaiset sosiaaliset seuraukset. Kun korostetaan että sosialistisissa maissa asuvien ihmisten elintoiminnan henkiset ja kulttuurivaikuttimet, mm. siveelliset ja luomispyrkimykset ovat luonteeltaan edelläkäyviä, niin se ei missään tapauksessa merkitse aineellisen kannustamisen aliarvioimista eikä sitä, että aineellisia tarpeita olisi pidätettävä tai rajoitettava. Tällä tarkoitetaan muuta: sosialistinen käsitys »inhimillisestä rikkaudesta» on alusta alkaen sulkenut pois yksilön arvioinnin ja itsearvioinnin häntä ympäröivien aineellisten hyödykkeiden perusteella.

Sosialististen maiden sosiologien viime aikana

suorittamat tutkimukset ovat vakuuttavasti todistaneet, että ihmisten elintoiminnan nopeasti muuttuvat aineelliset ja taloudelliset olosuhteet, tulojen lisääntyminen, asunto-olojen paraneminen, kodinkoneiden laajeneva käyttö jne. vaikuttavat rajoitetusti heidän kanssakäymiseensä ja käyttäytymiseensä. Tässä ilmenee sosialistisen elämänmuodon yleinen lainomaisuus, elämänmuodon jota eivät paina »esineelliset suhteet». Elämän ja kulutuksen aineellisten ja taloudellisten ehtojen muuttuminen aiheuttaa todella merkittäviä muutoksia jokapäiväisessä käyttäytymisessä vain sikäli mikäli se liittyy kulttuurin ja yhteiskunnallisen tajunnan evoluutioon.

Ihmisten hyvinvointitason kohottamispolitiikka edellyttää monien tendenssien kehitystä. Niihin kuuluu ennen kaikkea korkean kulutustason arviointiperusteen asteittainen suuntaaminen esineiden maailmasta kulttuuristen ajanviettomuotojen monipuolisuuteen ja rikkauteen. Niihin kuuluu elämäntason evoluution huomioon ottaminen. Elämäntason mittapuuna ei tule olemaan yksilön esineellisen ympäristön laajuus ja koostumus, vaan esimerkiksi matkailumahdollisuuksien lisääntyminen, ts. sellaiset osoittimet kuin hotellien ja työtätekevien virkistys- ja lepopaikkojen määrä, pitkäaikaisten palvelusten kehittyneisyys yms. Niihin kuuluu yhteisiin harrastuksiin pohjautuvan, ihmisten päätoimen ulkopuolella tapahtuvan kanssakäymisen kannustaminen. Niihin kuuluu ihmisten henkisten ja kulttuuritarpeiden tyydyttämisessä säilyneiden eriarvoisuuden jäänteiden hävittäminen, mikä toteutetaan laajentamalla yhteiskunnallisia jakovarantoja sekä lujittamalla sellaisen yksilön

elämäntavan sosiaalista arvovaltaa, joka ottaa aktiivisesti osaa omatoimiseen luovaan työhön, mm. tieteellis-tekniseen ja taiteelliseen luomistyöhön.

Tieteellis-teknisen kumouksen ansiosta yhteiskunnan jäsenten tarpeiden rakenteessa on sosialistisissa maissa tapahtunut olennaisia muutoksia. Ihmisen suhde »kulutuksen» kategoriaan sekä sosiaalista ympäristöä, sivistystä, ammattipätevyyttä, työ- ja asunto-oloja, lepoa, kulttuuria, huvituksia ja jopa luonnonsuhteita koskevat katsomukset ovat niin ikään muuttuneet. Perusrenkaana sosialististen periaatteiden jatkuvassa kehitysprosessissa on näin ollen yksilön niin sanottujen järkevien tarpeiden muovaaminen. Koska nämä tarpeet määräytyvät vuorostaan jo muovautuneen arvokäsitysten järjestelmän mukaan, niiden tila ja kehitys riippuvat sosiaalisten ryhmien ja yksityisen henkilön tietoisuustasosta ja kulttuurista. Elintason kohoaminen tekee tämän vuoksi ajankohtaiseksi yhteiskunnallisen ja yksityiselämän kaikilla aloilla ilmenevien siveellisten ja ideologisten suhteiden kulttuuriongelman.

Yksilön henkisen rikkauden varsinaisena sosialistisena mittapuuna on työn ja yhteiskunnallisen omaisuuden kunnioittaminen, jolle ovat vieraita loisinnan kaikkinaiset ilmaukset; yksilön rikkauden määrää hänen sosiaalisesti aktiivinen käyttäytymisensä, joka on täysiarvoisen yhteiskunnallisen olemisen perusehto; yksilön henkisen rikkauden arviointiperusteena on viimein hänen jokapäiväisen elämänsä kulttuurisuus sekä aatteellinen ja henkinen rikkaus, muiden ihmisarvon kunnioittaminen tulee yksilön tarpeeksi ja tottumukseksi.

Sosialistisen yhteiskunnan ja sen luoman kulttuurin korkeimpana arvona on kulttuurillisen ja historiallisen, todella yhteiskunnallisen ja siis todella inhimillisen olion, ihmisen, kehitys. Tällaisen ihmisen ja tällaisen elämäntavan muovaamisprosessi on vielä kesken. Silti jo sekin sosiaalinen ja kulttuuriedistys, joka on saavutettu sosialistisessa yhteiskunnassa, missä ovat syntyneet ja vakiintuvat ihmisten kanssakäymisen ja käyttäytymisen uudet piirteet ja perinteet, todistaa tuon prosessin peruutumattomuutta ja edistyksellisyyttä.

Anatoli Hartšev

MITEN KOMMUNISTIT SUHTAUTUVAT PERHEESEEN?

Myytti perääntymisestä ◇ Naisen yhteiskunnallisen aseman muuttuminen ◇ Miten uurastajan ja äidin rooli voidaan sovittaa yhteen? ◇ Perheen perusta sosialismissa ◇ Laki suojelee äitiyttä ◇ Evätäänkö perheeltä kasvatustehtävä? ◇ Perheellä on tulevaisuutensa

Sosialismin viholliset ovat monien vuosikymmenien mittaan uskotelleet hartaasti ihmisille, että kommunistit muka kieltävät perheen ja tulevat pyrkimään sen hävittämiseen. Sosialistisen yhteiskunnan pystyttämisen jälkeen alkoi kuulua toisenlaisia väitteitä: kapitalistinen ja sosialistinen perhe eivät eroa toisistaan. Miten on asian laita todellisuudessa?

EREHDYS VAI VÄÄRISTELY

Perhe on ihmisen ensimmäinen sosiaalinen ympäristö. Se ottaa hänet vastaan jo syntymästä, kehittää hänessä ensimmäiset yhteiskunnalliset tottumukset, muovaa hänen luonteensa perusominaisuudet ja seuraa sekä tukee häntä koko hänen elämänsä ajan. Perhe sinänsä on sosiaalisen kollektiivin perusmuoto, se on yhteiskunnan elimellinen osa; monituiset aineelliset ja henkiset siteet liittävät sen yhteiskuntaan. Useimmat näistä siteistä ovat helposti havaittavissa, toiset taas ilmenevät välillisesti, joten ne ovat vaikeammin erotettavissa.

Kommunistit ovat aina olleet sitä mieltä — ja historia on vahvistanut tämän mielipiteen oikeaksi — että perhe (sen muodot, suuruus, perhesuhteiden luonne ja osaksi myös sen tehtävät) riippuu kokonaisuudessaan yhteiskunnan taloudellisesta järjestelmästä. Tämän järjestelmän muuttuessa muuttuu myös perhe. Sitä paitsi yhteiskunnallisen tajunnan eri muodot, poliittisesta ideologiasta uskontoon, vaikuttavat voimakkaasti ja usein (varsinkin luokkayhteiskunnassa) ristiriitaisesti perheen monien osatekijöiden muovautumiseen. Tästä johtuu perheen historiallisen kehityksen suhteellinen itsenäisyys ja toisinaan myös ristiriitaisuus. Silti tuo kehitys on ylipäänsä edistyksellistä, mikä ilmenee perhe-elämän henkisten alkutekijöiden merkityksen kasvuna sekä perheen piirissä harjoitetun naisen sorron räikeimpien muotojen häviämisenä.

Voidaan täydellä syyllä väittää, että tämä historiallinen tendenssi ilmenee erittäin selvästi siirryttäessä kapitalismista sosialismiin, siir-

ryttäessä riiston, sosiaalisten antagonismien ja vieraantuneisuuden yhteiskunnasta sellaiseen yhteiskuntaan, jonka tunnuksena on »ihminen on toiselle ihmiselle ystävä, toveri ja veli». Jo tieteellisen sosialismin perustanlaskijat aavistivat tämän ja puhuivat tästä. Marx kirjoitti 1800-luvun puolivälissä, että vasta riistosta vapaassa yhteiskunnassa »*perhe-elämästä* tulee perheen elämää *ja rakkauden olennoituma*», sillä tuosta yhteiskunnasta on poistettu »perhe-elämää *vastaan* kohdistuva yksityisomistuksen *barbaarisuus*».[13] Ajatus perheen lujittumisesta sosialistisessa yhteiskunnassa sisältyy tieteellisen sosialismin perusasiakirjaan, Marxin ja Engelsin kirjoittamaan »Kommunistisen puolueen manifestiin» ja heidän muihin teoksiinsa.

Ehkä kommunistit ovat sosialismin rakentamisen käytännössä luopuneet katsomuksistaan? Kykenemättä kumoamaan elämän tosiasioita, jotka puhuvat perheen edistymisestä uudessa yhteiskunnassa, kommunismin vastustajat turvautuvat kummalliseen loogiseen vääristelyyn. Väitetään että marxilainen teoria tulkitsee perheen yksinomaan taloudellisen kehityksen funktioksi (vaikka Marx ja Engels korostivat vain talouselämän merkitystä perheen muuttumisessa) ja siis kieltää perheen sinänsä (vaikka Marx ja Engels puhuivat, että kommunismissa perhe »lakkaa olemasta» omistuksellinen eli laajemmin sanottuna taloudellis-tuotannollinen instituutio). Monet sosialismin vastustajat tulkitsevat yksiavioisuuden yksityisomistuksen herruuden suoranaiseksi seuraukseksi, joten tuon omistuksen vaihtaminen sosialistiseen, yhteiskunnalliseen omistukseen merkitsee heidän mielestään vaimojen yhteisyyden voimaansaattamista (vaikka

Marx ja Engels osoittivat, että avio- ja perhesuhteet määräytyvät vasta viime kädessä tuotantovälineiden omistusmuodosta). Tällaisten loogisten operaatioiden seurauksena eräistä henkilöistä alkaa todellisuudessa tuntua siltä, että kommunistit pitävät yllä perhettä vastoin alkuperäisiä päämääriään. Siihenkin mistä tämä johtuu, on vastaus valmiina. Heti Lokakuun sosialistisen vallankumouksen jälkeen neuvostohallitus ryhtyi muka taistelemaan perhettä vastaan. »Sivistyneenä kansana» venäläiset säilyttivät kuitenkin luontaisen taipumuksensa säännösteltyihin sukupuolisuhteisiin. Kommunistien oli muka olosuhteiden pakosta luovuttava alkuperäisistä suunnitelmistaan perheeseen nähden ja tyydyttävä sen olemassaoloon. Tämän ansiosta perhe-elämä Neuvostoliitossa palasi »entiseen uomaansa», ja nykyään neuvostoperhe eroa »länsimaisesta» vain siinä, että taloudellinen laskelmointi puolisoiden välisissä suhteissa tulee siinä esiin raaemmassa ja kyynisemmässä muodossa.

Mikäpä siinä, tarkastelkaamme rauhallisesti ja asiallisesti kumpikin näistä perusteista. Millaista politiikkaa Venäjän kommunistit harjoittivat perheeseen nähden vallankumouksen alkuvuosina? Millainen on nykyään perheen asema sosialistisissa maissa?

TODELLINEN TASA-ARVOISUUS

Heti sosialistisen vallankumouksen jälkeen Venäjällä oli todellakin havaittavissa perheongelman vulgaarista tulkintaa. Jotkut kommunistit vaativat »rakkauden vapautta» ja pyrkivät esittämään kommunistiseksi elämäntavaksi tavallisen sukupuolihaureuden. Mentiinpä joskus hassunkurisuuksiinkin:

anarkistit julkaisivat eräissä kaupungeissa »asetuksia» naisten »kansallistamisesta», »vapaan rakkauden toimistojen» järjestämisestä yms.

Kommunistinen puolue antoi päättävän vastaiskun uuden sosialistisen moraalin tuollaisille tulkinnoille. Se tuki työtätekevien enemmistön terveitä pyrkimyksiä ja enemmänkin, juurrutti ja kasvatti heissä noita pyrkimyksiä. Lenin sanoi mm.: »Te tunnette tietenkin kuuluisan teorian siitä, että kommunistisessa yhteiskunnassa on muka yhtä helppoa ja merkityksetöntä tyydyttää sukupuolivietti ja rakkaudentarve kuin juoda lasillinen vettä... Tuo teoria on käynyt kohtalokkaaksi monelle nuorelle ihmiselle. Kyseisen teorian puolustajat väittävät sen olevan marxilainen. Kiitoksia tällaisesta 'marxilaisuudesta'.»[14]

Neuvostohallitus ryhtyi ensi päivistään luomaan johdonmukaisesti ja määrätietoisesti edellytyksiä sellaisen uudentyyppisen perheen muovaamiselle, joka olisi puolisoiden ja heidän lastensa tasa-arvoisuuteen pohjautuva sekä rakkauteen tai vaikkapa puolisoiden ja vanhempien velvollisuudentuntoon perustuva luja, kestävä liitto.

Sosialistisen perheen historia alkoi Venäjän vallankumouksesta, suuromaisuuden pakkoluovutuksesta ja tilanherrojen maiden siirtämisestä talonpoikien käsiin. Valtaosalla perheitä taloudellinen perusta pysyi muuttumattomana, pakkoluovutus ei kajonnut niihin. Mutta se horjutti uskoa omaisuuden pyhyyteen ja järkkymättömyyteen, siihen että omaisuus on henkilökohtaisen hyvinvoinnin perusta; se myötävaikutti siihen, että yksityisomistuksellisen moraalin vaikutus avio- ja perhesuhteisiin kävi yhä vähäi-

semmäksi. Rikkauden ja vastaavasti järkiavioliittojen siveellinen arvo laski.

Vielä enemmän vaikuttivat perheeseen miehen ja naisen kansalaistasa-arvon turvaamiseen tähdänneet neuvostovallan toimenpiteet. Heidän poliittinen, taloudellinen ja kulttuurillinen tasa-arvoisuutensa julistettiin jo neuvostovallan ensi päivinä ja ne vahvistettiin ensimmäisessä neuvostomaan perustuslaissa 1918. (Lienee paikallaan osoittaa, että Neuvosto-Venäjän naiset saivat äänioikeuden ennemmin kuin Ison-Britannian, Saksan, Tšekkoslovakian, USA:n Espanjan, Ranskan ja muiden maiden naiset.)

Neuvostovaltio pyrki ensi päivistään vaikuttamaan aktiivisesti avioliitto- ja perhesuhteisiin sellaisinaan. Se tuki kaikin keinoin niissä ilmeneviä uusia, sosialistisia piirteitä: puolisoiden tasa-arvoisuutta ja molemminpuolista kunnioitusta, perheenjäsenten keskinäisapua taloudellisessa ja henkisessä elämässä sekä edistyksellisten yhteiskuntakerrosten, ensi sijassa proletariaatin siveellisyysperinteiden säilyttämistä ja kehittämistä ja niiden juurruttamista nuoreen polveen. Tuo tuki ilmeni ennen kaikkea lainsäädännöllisinä toimenpiteinä. Ensimmäiset vuonna 1918 hyväksytyt neuvostolait avioliitosta ja perheestä vahvistivat avioliiton vapaaehtoisuuden, avioliiton ja avioeron vapauden, puolisoiden tasavertaisuuden omaisuussuhteisiin ja perheen sisäisiin suhteisiin nähden sekä työkyvyttömien perheenjäsenten huollon pakollisuuden. Itse asiassa näiden perusperiaatteiden pohjalta muutettiin ja täydennettiin myöhempien vuosien mittaan avioliittoa ja perhettä koskevia neuvostolakeja, niin että ne kulloinkin vastasivat elämän uusia ilmiöitä.

Neuvostovalta oli sekä moraalisesti että poliittisesti kiinnostunut siitä, että naisen ja miehen lailla vahvistetusta tasa-arvoisuudesta olisi mahdollisimman pian tullut tosiasiallista tasa-arvoisuutta. Tätä se piti kaikkien vallankumouspäämäärien toteuttamisen erittäin tärkeänä keinona. Lenin kirjoitti: »Tätä neuvostovallan aloittamaa työtä voidaan viedä eteenpäin vain siinä tapauksessa, että satojen naisten asemesta sen suorittamiseen osallistuvat miljoonat ja miljoonat naiset kautta Venäjän.»[15] Välittömästi lainsäädäntötoimien jälkeen ryhdyttiin tämän vuoksi käytännölliseen työhön naisten poliittisen ja kulttuurillisen takapajuisuuden poistamiseksi, sillä se oli ensimmäisinä vallankumouksenjälkeisinä vuosikymmeninä pahimpana haittana naisen vapautumisen tiellä ja näin ollen myös esteenä uuden, sosialistisen perheen luomisessa.

Neuvostovalta sai kapitalistiselta järjestelmältä perinnöksi taloudellisen rappion, nälänhädän, naisten miltei yleisen lukutaidottomuuden, lasten joukkomittaisen huollottomuuden, prostituution. Tästä huolimatta neuvostovalta pystyi lyhyessä ajassa kohottamaan moninkertaisesti tsaarin Venäjään verrattuna perheen aineellisen ja kulttuurielämän tasoa ja nostamaan naisen yhteiskunnallisen roolin sellaiselle asteelle, joka kapitalismin oloissa olisi ollut kerrassaan mahdoton.

Vuoden 1897 väestönlaskennan mukaan tsaarin Venäjällä palkkatyössä olevista naisista 25 prosenttia oli maatöissä tilanherroilla ja kulakeilla, 55 prosenttia työskenteli kotiapulaisena ja vain 13 prosenttia teki työtä tuotantolaitoksissa ja rakennuksilla ja 4 prosenttia valistus-

ja terveydenhuoltolaitoksissa. Sitä vastoin jo vuonna 1940 työväkeen ja toimihenkilöihin kuuluvien neuvostonaisten yhteisestä lukumäärästä 40 prosenttia työskenteli teollisuudessa ja rakennusalalla, 6 prosenttia maataloudessa, 8 prosenttia liikenteen ja tietoliikenteen alalla, 11 prosenttia kauppa- ja yhteisruokailun alalla, 24 prosenttia valistuksen, terveydenhuollon, tieteen ja tieteellisen palvelun alalla, 6 prosenttia valtion- ja taloushallinnon elimissä ja 5 prosenttia muilla aloilla. Tällöin 1000:nnesta ammattityötä suorittavasta naisesta 104 omasi korkea- tai keskikoulusivistyksen (täydellisen tai vajaan).

Toivuttuaan saksalaista fasismia vastaan käydyn sodan haavoista Neuvostoliitto alkoi nopeaa vauhtia nostaa maan taloutta sekä kohottaa kansan aineellista ja kulttuuritasoa. Valtion politiikan tärkeänä suuntauksena oli edelleenkin sellaisten olosuhteiden luominen, jotka olisivat mahdollistaneet naisen aktiivisen osallistumisen maan yhteiskunnalliseen elämään.

Vuonna 1974 Neuvostoliitossa oli jokaista 1000 kansantaloudessa työskentelevää naista kohti 739 korkea- tai keskikoulusivistyksen (täydellisen tai vajaan) saanutta, ts. määrä oli 7-kertaistunut vuoteen 1940 verrattuna. Miesten kohdalla vastaava luku on 737. Naiset ovat Neuvostoliitossa keskimääräiseltä sivistystasoltaan näin ollen saavuttaneet miesten kanssa tasa-arvoisen aseman. Erittäin tuntuvasti on kasvanut korkeakoulusivistyksen saaneiden naisten lukumäärä: kun vuonna 1939 heitä oli tuhatta naista kohti 9, niin vuonna 1974 heitä oli jo 76. Yleisten ja ammattitietojen korkea taso antaa neuvostonaisille mahdollisuuden valita työ kansan-

talouden miltä alalta tahansa, monilla aloilla heillä on samanlainen osuus kuin miehilläkin, mutta useilla aloilla heitä on valtaenemmistö. Vuonna 1974 naisten osuus terveydenhuollossa oli 85 prosenttia, valistus- ja kulttuurialalla 73 prosenttia, taidealalla 45 prosenttia, tieteen ja tieteellisen palvelun alalla 49 prosenttia, valtioja talouselimien hallintokoneistossa sekä kansalais- ja osuustoimintajärjestöissä 63 prosenttia.[16] Neuvostoliiton lääkäreistä, opettajista ja kirjastotyöntekijöistä on 70 prosenttia naisia.

Ammattitoimintansa ohella naiset osallistuvat sosialismin oloissa laajasti myös poliittiseen elämään. Niinpä Neuvostoliitossa on paikallisneuvostojen edustajista 48,1 prosenttia naisia, liittotasavaltojen Korkeimpien Neuvostojen edustajista naisia on 35,4 prosenttia ja valtiovallan korkeimmassa elimessä, Neuvostoliiton parlamentissa naisedustajia on 31 prosenttia.

Suunnilleen samanlaiset numerot kuvaavat naisten asemaa myös useimmissa muissa sosialistisen ystävyysliiton maissa. Rikkaimmassa kapitalistisessa maassa USA:ssa taas $^2/_3$ työtätekevistä naisista toimii palvelun alalla, mm. kotiapulaisina, jopa lääkäreiden joukossa naisten osuus on vain 7 prosenttia, insinöörien joukossa alle 1 prosentin ja lakimiehistä naisia on 4 prosenttia.

Sosialistiset maat ovat edellä myös niiden näköalojen suhteen, jotka tarjoutuvat nuorille naisille sivistyksen alalla. Jokaisesta sadasta 20—24-vuotiaasta naisesta pääsevät opiskelemaan korkeakouluun: Afrikassa 1 henkilö, Aasiassa 3, Latinalaisessa Amerikassa 5, Euroopassa 11,

Oseaniassa 12 ja Pohjois-Amerikassa 40, Neuvostoliitossa taas tämä luku on yli 45.

Nämä kuivat numerot osoittavat havainnollisesti erään tärkeimmistä sosialismin lainomaisuuksista: naisesta tulee yhä enemmän tasa-arvoinen miehen kumppani ammattitoiminnassa. Tämä seikka vuorostaan vaikuttaa suuresti perhesuhteisiin, sillä se turvaa naisen taloudellisen riippumattomuuden, henkisen tasavertaisuuden ja omanarvontunnon perheessä.

Yhtä merkittäviä eroavuuksia paljastuu myös vertailtaessa naisten työtoiminnan yleisluonnetta yhteiskuntajärjestelmältään erilaisissa maissa. Sosiologien sanonnan mukaan naisten työtoiminnan kaavana sosialistisissa maissa on »työ kautta eliniän». Tämä johtuu siitä, että naisten ammattipätevyyden kohoaminen ja työn luonteen sekä sisällön muuttuminen tekevät naisille työstä itseisarvon. Kuten sosiologiset tutkimukset osoittavat, naisia heidän hakeutuessaan työhön johdattaa pyrkimys osallistua yhteiskunnallisesti hyödylliseen työhön ja kuulua kollektiiviin ja vasta tämän jälkeen halu saavuttaa aineellinen riippumattomuus ja saada perheelle lisätuloja. Sitä mukaa kuin nainen hankkii työkokemusta ja työtottumuksia, tulevat ensi sijalle sellaiset vaikuttimet kuin halu kuulua hyvään kollektiiviin, tuntea työnsä yhteiskunnallisesti arvokkaaksi ja soveltaa luovia kykyjään, ts. etusijalle tulevat tarpeet, joiden tyydyttäminen vaikuttaa naisen sosiaalisesti myönteisten yksilöllisten ominaisuuksien muovautumiseen. Tällä tekijällä on melkoinen vaikutus perheeseen ja tuo vaikutus ilmenee erilaisissa muodoissa.

Kapitalistisissa maissa tendenssi naisten tällaiseen elämäntapaan alkoi raivata itselleen tietä

huomattavasti myöhemmin, vasta 1960-luvun alussa. Siihen saakka oli naisen työelämän vallitsevana mallina »työ ennen lapsen syntymistä ja sen jälkeen kun lapsi on kasvanut». Tämä johti väistämättä ammatilliseen eriarvoisuuteen, sillä nainen joutui joskus vuosikymmeniksi (mikäli kasvatettavana oli monta lasta) yhteiskunnallisen elämän ulkopuolelle, mikä luonnollisesti vaikutti hänen asemaansa perheessä. Nykyään tilanne on tosin muuttumaan päin. Tämä kehittyneille kapitalistisille maille uusi naisten ammattitoiminnan malli on kuitenkin ominainen pääasiassa työläisnaisille. Yhteiskunnan ylimpien ja keskikerrosten edustajat pitävät edelleenkin kiinni vanhasta elämäntavasta. Tämä antaa aihetta päätellä, että vakituiseen ammattityöhön naista johtavat aivan toisenlaiset tekijät kuin sosialistisissa maissa: heidät pakottaa työhön varojen riittämättömyys lasten ylläpitoon.

Naisen tosiasiallista eriarvoisuutta mieheen verrattuna tapaa myös sosialismin oloissa, koska sosialismi on vielä »epätäydellistä kommunismia». Niinpä naisten ammattipätevyysaste on keskimäärin otettuna saman ammatin omaavien miesten ammattipätevyyttä alhaisempi; huomattavasti pienempi osa työssäkäyvistä naisista verrattuna miehiin on johtajantoimessa tuotannon alalla. (Tässäkin suhteessa naisten asema sosialistisissa maissa on huomattavasti parempi kuin länsimaissa. Todistukseksi riittänee mainita, että runsaat puoli miljoonaa neuvostonaista toimii teollisuus- ja maatalouslaitosten johtajina, laitosten pääspesialisteista sekä työosasto- ja jaostopäälliköistä kolmannes on naisia.)

Kommunistit ovat jatkuvasti korostaneet sitä

seikkaa, että kun puhutaan miehen ja naisen tasa-arvoisuudesta, niin kyse ei ole siitä, että naiselta vaadittaisiin mieheen verrattuna samanlaista työn tuottavuutta, työn määrää ja kestoaikaa tai että hänen olisi työskenneltävä samanlaisissa työoloissa kuin miehen. Kyse on tällöin siitä, ettei nainen olisi sorrettu taloudellisessa asemassaan. Sukupuolien tasa-arvoisuus uuden perheen välttämättömänä osatekijänä merkitsee samanlaisia sosiaalisia mahdollisuuksia työssä ja yhteiskunnallisessa elämässä.

SOSIAALISTEN ROOLIEN LÄHENTYMINEN

Kommunistit huolehtivat suuresti sellaisten olosuhteiden luomisesta, jotka antaisivat naiselle mahdollisuuden sovittaa yhteen tuotannollinen toiminta sekä lastenkasvatus ja kotitaloustehtävien hoito. Tämän politiikan menestyksellisyyttä todistavat vaikkapa seuraavat numerot, jotka osoittavat että työläisistä ja toimihenkilöistä melkein puolet ovat naisia: Bulgariassa ja Romaniassa 45 prosenttia, Puolassa 46, Tšekkoslovakiassa 48,5, Korean Kansandemokrattisessa Tasavallassa 50 ja Neuvostoliitossa 51 prosenttia. Mikäli otetaan naisen ammatillisen aktiviteetin yleisin osoitin, joka ilmaisee kansantaloudessa työskentelevien ja tuotannollisen toiminnan ulkopuolella opiskelevien työkykyisten naisten yhteisen prosenttiluvun, niin tulos on vieläkin vakuuttavampi: DDR:ssä esim. tämä luku on 84,5 prosenttia, Tšekkoslovakiassa 85,6 ja Neuvostoliitossa 92,5 prosenttia. Lienee tarpeen huomauttaa, että kehittyneissä kapitalistisissa maissa tämä luku vaihtelee kolmanneksesta puoleen.

Yksi tärkeimmistä ehdoista, joka antaa sosialististen maiden naisille mahdollisuuden ottaa arvoisensa paikka yhteiskuntaelämässä, on toisaalta työtätekevien kaikkien kerrosten hyvinvointitason jatkuva kohottaminen ja toisaalta kotitalouden hoidon helpottaminen siten, että luodaan monihaarainen yleisönpalvelu, joka tulee vähitellen vapauttamaan naisen yhä useammista perheeseen liittyvistä kotihuolista.

Tarkastelkaamme aineellisen tason ongelmaa. Sosialististen maiden voitot tällä alalla ovat yleisesti tunnetut. Muutamia asiaa koskevia tietoja esitettiin jo tämän kokoelman ensimmäisessä artikkelissa, joten rajoitun tässä vain Neuvostoliiton esimerkkiin ja mainitsen joitakin aivan yleisiä tosiasioita.

Neuvostovallan aikana teollisuus- ja rakennusalan työläisten reaalitulot kohosivat Neuvostoliitossa (ottaen huomioon työpäivän lyhenemisen) yli 9-kertaisesti, talonpoikien reaalitulot nousivat 13-kertaisesti. Yksistään vuosien 1940 ja 1973 välisenä aikana reaalitulo henkeä kohti kohosi Neuvostoliitossa 4,3-kertaisesti. Sitä paitsi neuvostoperheen menojen rakenne eroaa laadullisesti perheen menojen rakenteesta vapaan yrittäjyyden maissa: asuntomaksun osuus keskivarakkaan perheen kokonaistulosta on vain 2—4 prosenttia, koulutus ja lääkärinhuolto ovat maksuttomia, enemmistö ylioppilaista saa stipendiä jne. Asunto-olojaan parantaa vuosittain 10—12 miljoonaa henkeä: yksistään viime viisivuotiskaudella muutti uusiin asuntoihin viidennes maan väestöstä. Kaikki tämä luo sen tarpeellisen taustan ja aineellisen perustan, joka on normaalin perhe-elämän välttämätön ehto.

Neuvostoliitossa on tehty ja tehdään edelleen-

kin paljon perheen jokapäiväisen elämän helpottamiseksi. Laajenee valtavasti esimerkiksi yhteisruokailun ala, mikä vapauttaa perheenäidin eniten vaivaa kysyvästä työstä ja antaa hänelle mahdollisuuden omistaa entistä enemmän huomiota lastenkasvatukseen sekä jättää aikaa henkiseen kehitykseen. Niinpä vuosien 1965—1972 välisenä aikana ruokaloiden, kahviloiden ja ravintoloiden määrä Neuvostoliitossa lisääntyi lähes 1,5-kertaisesti ja paikkojen määrä niissä 1,7-kertaisesti. Samaa voi sanoa myös sosiaalipalvelusta: väestölle suoritettujen palvelusten määrä lisääntyi mainittuna aikana 2,6-kertaisesti. Vaikka sosiaalipalvelu jääkin vielä jälkeen väestön tarpeiden kasvusta—mihin kommunistit kiinnittävät vakavaa huomiota ja lukevat kehittyneen sosialistisen yhteiskunnan tärkeimpiin tehtäviin tämän jälkeenjääneisyyden poistamisen — niin jo sekin, mikä on saavutettu, vaikuttaa suotuisasti sosialistisen perheen elämään ja perheenjäsenten välisiin suhteisiin.

Sosialismi on pystynyt monien valtiollisten toimenpiteiden avulla (eräisiin niistä lukija on jo tutustunut, lastenkasvatukseen liittyvistä toimenpiteistä taas tulee puhe tuonnempana) lieventämään melkoisesti kipeintä ristiriitaa, naisen ammatti- ja perheroolin sopusuhtaisen yhteensovittamisen vaikeutta ja tässä ilmenee sosialistisen järjestelmän suuri yhteiskunnallinen etuisuus.

Ellei naisen mukaantuloa yhteiskunnalliseen tuotantoon tasapainoteta sosiaalipalvelun asianomaisella kehityksellä, asettaa tämä naisen epätasa-arvoiseen asemaan ja pakottaa hänet tästä ristiriidasta ulospääsyä etsiessään kieltäytymään lastensynnytyksen luontaisesta tehtä-

västään. Tämä aiheuttaa yhteiskunnalle vakavia taloudellisia ja siveellisiä menetyksiä. Sosialistiset maat ovat perinpohjin harkitun ja suunnitelmallisesti toteutettavan valtiollisten toimenpiteiden järjestelmän avulla turvanneet äidin ja perheen aseman ja osoittaneet havainnollisesti ne myönteiset tulokset, joita tällaisesta huolenpidosta koituu. Syntyvyyteen nähden ensimmäiset neljä sijaa Euroopan kehittyneistä valtioista kuuluvat sosialistisille maille. Vuoden 1973 tietojen mukaan vastasyntyneiden lukumäärä tuhatta henkeä kohti oli: Tšekkoslovakiassa 18,8, Romaniassa 18,2, Puolassa 17,9 ja Neuvostoliitossa 17,6; seuraavina olivat Italia ja Ranska (16,7 ja 16,4), näitä seurasivat taas sosialistiset maat Bulgaria ja Unkari (16,2 ja 15,0), jotka olivat Hollannin, Ison-Britannian, Ruotsin, Itävallan ja Belgian edellä. Yhtä kuvaava on seuraavakin tosiasia. Huolimatta siitä että saksalaiset olivat syntyvyyden suhteen (monien historiallisten ja psykologisten syiden vuoksi) miltei viimeisellä sijalla, DDR oli kuitenkin BRD:tä edellä (luvut vastaavasti 10,6 ja 10,2). Tämä ei kaivanne kommentteja.

YHTENÄISYYDEN UUSI PERUSTA

Sosialismin saavutukset ja sosialistisen elämänmuodon vakiintuminen ovat aiheuttaneet uusia, entiselle perheelle tuntemattomia ongelmia, niin paradoksaalista kuin se onkin. Nämä ovat kuitenkin sosiaalisesti myönteisiä ongelmia. Kyse on ihmisten toisilleen, kanssakäymiselleen, avioliitolle ja perheelle asettamien vaatimusten kasvusta sekä avioliiton aseman ja siihen liittyvien toiveiden periaatteellisesta muuttumisesta.

Naisen taloudellinen epäitsenäisyys ja riippu-

vuus epävapaan avioliiton oloissa, ts. puolisoiden tahdon kanssa ristiriidassa olevan tahdon vallitseminen siinä sekä taloudellisten näkökohtien ylivalta psykologiseen, siveelliseen, esteettiseen ja jopa pelkästään seksuaaliseen valintaan nähden johtivat väistämättä näitä perhe-elämän puolia koskevien vaatimusten tason sekä vastaavien avioliittoelämään liittyvien toiveiden alenemiseen.

Sukupuolten keskinäisten suhteiden sosiaalisen olemuksen muuttuminen ei kuitenkaan tee automaattisesti perhettä lujaksi ja pysyväksi. Nuo ominaisuudethan voidaan saada aikaan eri tavalla: lujittamalla perheen sisäisiä yksilökohtaisia yhteyksiä tai kiinteyttämällä perheryhmää ulkopuolisen »painostuksen» avulla välittämättä perheeseen kuuluvien yksilöiden tahdosta. Mikäli perheen lujuudella ymmärretään vain avioerojen vähimmäismäärää (niin kuin usein ymmärretäänkin), niin noiden kahden perheen lujittamiskeinon välinen ero siirtyy taka-alalle tai menee yleensä näkymättömiin. Tuo ero on silti periaatteellinen, sillä se merkitsee itse asiassa eroa humaanisuuden ja epähumaanisuuden välillä, eroa kommunistisen ja yksityisomistuksellisen moraalin välillä. (Enemmänkin, tässä mielessä voidaan maaorjatalonpojan perhettäkin pitää kaikkia nykyisiä perheenmuotoja edistyksellisempänä.)

Sosialistinen vallankumous on käytännöllisesti ulkoisen pakotuksen avulla aikaansaatua perheen lujuutta vastaan, sillä sosialismi pyrkii naisten vapauteen ja tasa-arvoisuuteen, se kumoaa riisto-oikeuden ja kieltää uskonnon sekä yksityisomistuksellisen moraalin.

Sosialististen uudistusten objektiivinen logiik-

ka löi irti ulkoiset vanteet, jotka turvasivat perheen yhtenäisyyden ja lujuuden vanhassa yhteiskunnassa. Koska perheenjäsenten sisäisten yksilökohtaisten yhteyksien lujittaminen on koko yhteiskunnan siveystajunnan ja moraalisen kypsyyden tehtävä, tapahtui tämä prosessi edellistä hitaammin. Toisin sanoen vanhan hajottamisprosessi oli nopeampaa kuin uuden muovautuminen ja kehittyminen. Sitä paitsi raskaat sodat ja niiden aiheuttama naisten ja miesten lukumäärän epäsuhde vaikeuttivat tilannetta entisestään.

Monet syyt jotka ylläpitivät avioliitto- ja perhesuhteissa eräitä ongelmia, ovat siirtyneet menneisyyteen, mutta niiden aiheuttamien tunteiden, mielipiteiden ja arvioiden vaikutusta on havaittavissa vieläkin.

Naisen taloudellisen itsenäisyyden ja sosiaalisen tasa-arvoisuuden lujittuminen ja avioliittosekä perhesuhteiden vapautuminen yksityisomistuksen herruudesta ovat tehneet aviopuolison valinnan avioliittoaikeissa olevien henkilöiden välittömäksi asiaksi ja kohottaneet huomattavasti sydämien eikä omaisuuksien liitoksi käsitettävälle avioliitolle asetettavien vaatimusten tasoa. Vastaavasti avioliitolta toivotaan yhä useammin onnellisia aviosuhteita. Kaikki tämä lisää tuntuvasti toisaalta sielullisen sopusoinnun ja toisaalta sielullisten ristiriitojen ominaispainoa avioliitto- ja perhesuhteissa. Entisajan perheessä tällaiset ristiriidat sovitettiin verrattain helposti — ennen kaikkea sen vuoksi ettei naisen eduista paljoakaan välitetty —, uudessa, sosialistisessa perheessä taas niihin kiinnitetään vakavaa huomiota. Eikä ole sattuma että avioeron perustelussa on tärkeä merkitys

sellaisella todisteella kuin »luonteiden yhteensopimattomuudella», ja sellaiset väitteet kuin »meiltä puuttuu kokonaan sielullista läheisyyttä» tai »he eivät ymmärrä toisiaan» ovat omalaatuinen moraalinen tuomio avioliitolle.

Siveyssäännöt jotka ohjaavat ihmisten käyttäytymistä sosialistisessa yhteiskunnassa, heijastavat sosialistisen järjestelmän luonnetta vastaavasti henkilökohtaisten ja yhteiskunnallisten etujen periaatteellista ykseyttä (vaikka yksityistapauksissa niiden välillä voikin ilmetä epäantagonistisia ristiriitoja) sekä ihmisten tasa-arvoisuutta kansallisuudesta, sukupuolesta ja varallisuusasemasta riippumatta. Tämä jo sinänsä edellyttää, että sosialistiset siveysnormit kieltävät yksityisomistukselliselle yhteiskunnalle ominaisen kaksinaismoraalin, eron siveysteorian ja käytännön välillä, eron toisaalta miehelle ja toisaalta naiselle asetettavien siveysvaatimusten välillä.

Entä miten tuo kaksinaismoraali on voitettavissa? Voitaisiinhan esimerkiksi miesten »perinteellinen» seksuaalimoraali, ts. oikeus vapaisiin suhteisiin sekä ennen avioliittoa että sen aikana, ulottaa myös naisiin. Viime vuosina suoritetut sosiologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että sosialismissa kaksinaismoraalin kieltäminen tapahtuu toista tietä, ylipäänsä kommunistisen siveellisyysihanteen mukaisesti, vaikka edellisen tyyppistä käyttäytymistäkin vielä tapaa.

Kommunistit pitävät lähtökohtana kommunistista moraalia, sen mukaan avioliitto on miehen ja naisen tasa-arvoinen ja vapaaehtoinen liitto, joka edellyttää heidän seksuaalisen asemansa samanlaisia arviointikriteerejä. Sen vuoksi ei avioliitto sinänsä, vaan rakkaus avioliiton pe-

rustana on sukupuoliyhteyden korkein moraalinen puolustaja. Tällöin loogisuus velvoittaa tunnustamaan tällaisen yhteyden ellei nyt juridista oikeudenmukaisuutta, niin ainakin moraalisen oikeudenmukaisuuden niissäkin tapauksissa, jolloin rakkaus ei syystä tai toisesta ole päätynyt avioliittoon.

Esitetyt ajatukset kaipaavat ainakin kahta varausta. Rakkaudella kommunistit tarkoittavat todella vakavaa, koetuksen kestänyttä, syvällistä ja pysyvää tunnetta, joka ei rajoitu aistilliseen viehtymykseen eikä etusijan antamiseen yhdelle kahdesta tai useammasta »ehdokkaasta». Todellisen rakkauden ihminen kokee aina tapahtumana, joka kestää tavallisesti kautta hänen elämänsä tai sen huomattavan osan. Tärkeimpiä ongelmia joiden kanssa nuoriso joutuu tekemisiin, on kaiketi todellisen rakkauden toiveiden ja »tunnistamisen» ongelma erotukseksi siitä, mitä voidaan sanoa »rakkauden illuusioksi» tai sen »jäljitelmäksi».

Toisaalta kaikista ansioistaan huolimatta rakkaus ei voi olla ihmisen seksuaalisen käyttäytymisen ainoana määräävänä suuntaajana, koska se riippuu sekä luontaisista että yhteiskunnallisista tekijöistä. Henkilön tällä alalla tekemien päätösten moraalisuus ei riipu ainoastaan siitä, miten voimakkaasti hän rakastaa tai häntä rakastetaan, vaan myös siitä, missä määrin tämä rakkaus vastaa muita siveellisyysarvoja.

Tehokkaat kasvatusvälineet — koulu, kirjallisuus, lehdistö, televisio, elokuva ja teatteri — pyrkivät sosialistisissa maissa juurruttamaan ihmisten, etenkin nuorison tajuntaan juuri tällaista rakkauden käsitystä ja nimenomaan tällaisia käyttäytymismalleja. Mikäli nämä su-

kupuolten välisiä suhteita ohjaavat siveysnormit olennoituvat käytännössä, toteutuvat konkreettisissa elämäntiloissa, voidaan sosialistista perhettä pitää perheen korkeimpana historiallisena muotona.

Sosialistisessa yhteiskunnassa avioliitolta odotetaan ennen kaikkea henkilökohtaista onnea, ts. molemminpuolista aviorakkautta. Eri kaupungeissa ja yhteiskuntakerroksissa suoritetun kyselyn tulokset olivat hämmästyttävän yhtäpitäviä (tiedot vuosilta 1968—1973): 80—90 prosentilla neuvostoihmisiä päätekijänä aviopuolison valinnassa on ollut rakkaus.

Valitettavasti perhettä perustettaessa ilmenevän rakkauden ja avioliiton kestävyyden välillä ei ole yksioikoista riippuvuutta. Avioliiton kestävyyteen vaikuttavat itse rakkauden ilmiön monimutkaisuus, rakkauden perusteella valitulle puolisolle asetettavat korkeat vaatimukset, erilaiset vaikeudet, jotka saattavat vaania perhettä varsinkin avioelämän alkuvaiheessa, ja jopa se että yksilöllisen sukupuolirakkauden kestoaika on eri yksilöillä varsin erilainen. Silti jo sekin tosiasia että avioliittoa solmittaessa orientoidutaan ylipäänsä rakkauteen, on sosialismin merkittävä saavutus.

Kuten missä tahansa yhteiskunnassa myös sosialismissa aviopuolisoiden emotionaalinen yhteys kokee yhteiselämän aikana todellakin olennaisia muutoksia: yhä merkittävämmiksi käyvät sellaiset siveelliset arvot kuin henkinen läheisyys ja molemminpuolinen kiitollisuus kaikesta elettyinä vuosina tehdystä hyvästä; tuo kiitollisuus on sellaisen monimutkaisen siveellisen ilmiön kuin tottumuksen tärkeimpiä osatekijöitä. Avioliiton lujittamisen ongelma liittyy näin

ollen puolisoiden siveelliseen kasvatukseen ja kypsyyteen sekä perhe-elämän organisaatioon. On totta ettei kaikkia avioeroja voida pitää epämoraalisina, mutta totta on sekin, että henkilö päätyy avioeroon sitä helpommin, mitä vähemmän hänessä on velvollisuudentuntoa. Avioerojuttujen tutkimus sosialistisissa maissa on osoittanut, että useimmissa tapauksissa perhe hajoaa ei niinkään sen vuoksi että vanhan rakkauden tilalle olisi tullut uusi, vaan sen takia että vanha rakkaus uhrataan tilapäiselle suhteelle.

Kasvatustyön järjestäminen tällä alalla ei ole läheskään yksinkertainen asia, minkä kommunistit hyvin käsittävät. Siveellisen täydellistämisen tehtävä tajutaan sosialismissa yleisvaltiollisen tärkeäksi, valtio ja puolue kiinnittävät siihen erittäin vakavaa huomiota, laki ja yhteiskunnallinen moraali estävät seksin ja pornografian, vapaan rakkauden ylistelyn ja vieraan yksityiselämän intiimien yksityiskohtien vatvomisen.

Kehittyessään sosialistinen yhteiskunta luo yhä uusia objektiivisia mahdollisuuksia perheelämässä syntyvien ristiriitojen ehkäisemiseksi. Samalla kommunistit ymmärtävät: tuskin mikään, ei edes tuotannon ja kulutuksen korkein kehitystaso, voi poistaa luonteen, temperamentin, makujen ja tottumusten erilaisuudesta johtuvia ristiriitoja.

MENESTYKSELLINEN ÄITIYDEN SUOJELU

Tuskin kukaan rupeaa kiistämään, että perheen luontaisista tehtävistä on merkitykseltään tärkein lasten synnyttäminen ja kasvatus.

Lenin paljasti armotta niitä omahyväisiä »poroporvarillisia pareja», joiden periaatteena on: »jumala varjelkoon meitä lapsilta, kunhan itse

tulisimme jotenkuten toimeen». Marxistit ovat aina pitäneet perhettä paitsi yksilöllisesti myös yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä ja tarkastelleet seksuaalista tarvetta ei ainoastaan sellaisenaan, vaan isyyden ja äitiyden tarpeena, tarpeena täyttää vanhempien kansalaisvelvollisuutta. On turhaa todistella miten suuresti kaikki tämä rikastuttaa ja lujittaa miehen ja naisen välisiä suhteita; tästä ovat riittävän vakuuttavasti puhuneet monet ajattelijat. Näistä yksinkertaisista ja selviltä näyttävistä asioista joudutaan silti puhumaan jatkuvasti, sillä kapitalistisissa maissa ilmaantuu yhä uusia »teoreetikkoja», jotka uskottelevat ihmisille mahdollisuutta »olla onnellisia ilman lapsia», mikä lisäksi on muka tarpeen »vallankumouksellisten» päämäärien nimessä. Moisista yrityksistä viimeisimpiä on amerikkalaisen kirjailijattaren Ellen Peckin kirja »The Baby Trap» (Ansa lapsille), jonka tärkeimpänä päätoksena on ihmisten vapauttaminen »vanhempina olon illuusioista» sekä isyyttä ja äitiyttä ympäröivän mytologisen ja romanttisen sädekehän poistaminen. Tällainen teoreettinen pohja on »ei-vanhempien» järjestöllä, joka vastustaa lasten hankkimiseen puolisoita kannustavan »sosiaalisen painostuksen» kaikkia muotoja, mm. perheen avustamista lasten hoidossa ja kasvattamisessa. Monet »ei-vanhempien» järjestön nykyään pohtimista kysymyksistä olivat Leninin venäläisten uusmalthusianistien kanssa käymän väittelyn kohteena jo 1900-luvun toisella vuosikymmenellä. Teoreettisessa ja käytännöllisessä toiminnassaan kommunistit ovat aina vastustaneet katsomuksia, joiden mukaan äitiys estää naisen vapautumisen, ja pyrkineet luomaan mahdollisimman hyvät

olosuhteet, jotta nainen voisi sopusuhtaisesti sovittaa yhteen äidin- ja ammattitehtävänsä.

Sosialismi on olemassaolonsa ensi päivistä huolehtinut suuresti äideistä. Venäjän uuden järjestelmän vanhalta saama perintö oli seuraava: maan synnytyslaitosten vuodepaikkoja oli 7500, äitiysneuvoloita ja lastenklinikkoja oli 9, paikkojen määrä lastentarhoissa ja -seimissä oli 5400. Nykyään taas Neuvostoliiton synnytyslaitokset käsittävät 224 000 paikkaa, äitiysneuvoloiden ja lastenklinikkojen luku on noussut 21 300:aan, lastentarhoissa ja -seimissä käy 10 miljoonaa lasta. Lasten terveydestä huolehtii 94 000 lastenlääkäriä.

Kaikissa sosialistisissa maissa on toteutettu kokonainen järjestelmä lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, jotka edellyttävät äidin etujen suojelua ja hänen asemansa helpottamista välittömästi synnytyksen edellisenä aikana ja lähikuukausina ja vuosina sen jälkeen. On varsin olennaista, että uuden yhteiskunnan talouden lujittuessa nämä helpotukset saavat yhä laajemman luonteen. Useimmissa sosialistisissa maissa ne ovat asianomaisten kansainvälisten sopimusten edellyttämiä vähimmäisnormeja huomattavasti korkeammat.

Lähes kaikissa sosialistisissa maissa naisille myönnetään maksullinen synnytysloma. Tällaisen loman pituus on useimmissa tapauksissa 3—6 kuukautta ja tältä ajalta naiselle maksetaan monissa maissa joko täysi tai melkein täysi palkka (Tšekkoslovakiassa maksetaan esim. 90 prosenttia palkasta, Neuvostoliitossa, Bulgariassa ja Unkarissa 100 prosenttia).

Kansainvälisen työjärjestön 1974 laatimassa selostuksessa »Työtätekevien naisten mahdolli-

suuksien ja kohtelun yhdenmukaisuus»[17] todetaan, että lakisääteisen synnytysloman pidentäminen työpaikan säilyessä on merkittävimpiä uudistuksia äitiyssuojelun alalla. Selostuksessa korostettiin erityisesti, että tällainen käytäntö on yleisesti hyväksytty Itä-Euroopan sosialistisissa maissa. Niinpä Bulgariassa työtätekevä äiti käytettyään maksullisen synnytysloman voi jatkaa sitä 8—12 kuukaudella, jolta ajalta hänelle maksetaan minimipalkka; tämän jälkeen hän voi ottaa maksuttoman loman siihen asti kun lapsi täyttää kolme vuotta, tällöin hän säilyttää oikeuden palata entiseen työpaikkaansa. Puolassa äiti voi olla lomalla kolme vuotta lapsen syntymisestä, hänelle on taattu mahdollisuus palata tämän jälkeen entiseen työhönsä ja saada tiettyä avustusta. Unkarissa työtätekevällä äidillä on oikeus saada vapautus työstä ja hoitaa lastaan kolmeen ikävuoteen asti, koko tämän ajan hän saa kuukausiavustusta ja säilyttää oikeuden palata aikaisempaan työhönsä. Neuvostoliitossa äidit voivat ottaa vuoden pituisen maksuttoman loman, he säilyttävät tällöin työpaikkansa ja työsuhteen. Kymmenennellä viisivuotiskaudella (1976—1980) ratkaistaan kysymys osittain maksullisen loman myöntämisestä naisille lapsen hoitamista varten kunnes lapsi täyttää vuoden.

Sosialistisissa maissa käytetään muitakin äitiyden suojelukeinoja ja -muotoja. Eräissä maissa maksetaan lapsen syntyessä kertakaikkinen avustus tai myönnetään äitiysavustuksia; toisissa taas maksetaan kuukausiavustuksia niiden perheiden lapsille, joissa tulot henkeä kohden ovat riittämättömät, nuoretparit saavat joissain tapauksissa lainaa asunnon ja huonekalujen hank-

kimiseen jne. Toimenpiteiden erilaisuus ja avun määrällinen eroavuus riippuvat maan taloudellisesta kehitystasosta, kansallisista erikoisuuksista ja perinteistä. Noiden toimenpiteiden ja avun olemus on silti kaikkialla sama: sosialismissa äiti nauttii erityistä huolenpitoa, hänelle myönnettävä apu tähtää myös perheen lujittamiseen ja mahdollisimman suotuisten olosuhteiden luomiseen naiselle hänen elämänsä vastuullisimmassa vaiheessa.

Samaa päämäärää palvelee sellaisten valtionlaitosten kuin lastenseimien laaja verkko, niissä lapsia kasvatetaan kolmen vuoden ikäisiksi. Neuvostoliitossa noin viidennes mainitun ikäluokan lapsista käy lastenseimessä, muissa sosialistisissa maissa tuo luku vaihtelee 5 prosentista 25 prosenttiin. Vanhemmat kustantavat vain osittain lasten ylläpidon seimessä.

Sosialistinen yhteiskunta tarjoaa siis perheelle vapauden valita, rupeaako se kasvattamaan lastaan tämän kehityksen varhaiskaudella perheen piirissä vai lastenhoitolaitoksessa. Miten tämä voisi sointua yhteen kommunismin vastustajien väittämien kanssa, joiden mukaan sosialististen maiden puolue ja valtio pyrkivät muka epäämään perheeltä sen kasvatustehtävän ja vaihtamaan perhekasvatuksen valtiolliseen ja puoluekasvatukseen? Ehkä he tarkoittavat vanhemman ikäluokan lapsia? Tarkastelkaamme asian laitaa tosiseikkojen pohjalta. Aluksi on kuitenkin saatava kysymykseen teoreettista selvyyttä.

KASVATUKSEN YHTENÄISYYS SOSIALISMISSA

Ennen kaikkea todettakoon, ettei yhteiskunnallinen kasvatus ole suinkaan kommunismin »keksintö», se on ilmaantunut jo kauan ennen

kommunismia. Jo runsaat sata vuotta sitten Marx ja Engels esittivät osuvan vastaväitteen kommunististen katsomusten samantapaisen arvostelun johdosta: »Eikö sitten yhteiskunta määrää teidänkin kasvatustanne? Eivätkö sitä määrää yhteiskunnalliset suhteet, joiden puitteissa te kasvatatte, yhteiskunnan välitön tai välillinen puuttuminen kasvatukseen koulun jne. kautta?»[18]

Kommunistit eivät ole keksineet yhteiskunnan vaikutusta kasvatukseen eivätkä ole ikinä pitäneet kotikasvatusta yhteiskunnallisen kasvatuksen vastakohtana. He sisällyttävät sosialismin oloissa toteutettavan »yhteiskunnallisen kasvatuksen» termiin vain sen merkityksen, että kasvatuslaitokset eivät tule juurruttamaan lapsiin individualistisia, ahdasrajaisia ryhmä- tai luokkakatsomuksia ja -tottumuksia, vaan uudelle yhteiskunnalle ominaista humaanisuutta, kansalaishenkeä ja kiinnostusta yhteisiin asioihin.

Esiintyipä kasvatus millaisessa muodossa tahansa, se on olemukseltaan aina yhteiskunnallista. Perhe yhteiskunnan osana, sen soluna välittää viime kädessä lapsiin myös sosiaalista vaikutusta. Yhteiskunnallisen ja perhekasvatuksen ero on näin ollen suhteellista, se koskee itse asiassa välittömästi vain kasvatuksen subjektia, ts. sitä minkä kautta yhteiskunta vaikuttaa nuoreen sukupolveen, siis varsinaisia kasvatuslaitoksia tai perhettä.

Kun porvarilliset sosiologit asettavat tavallisesti vastakkain nämä kaksi kasvatustyyppiä ja puhuvat niiden »kilpataistelusta» (tähän kyllä sisältyy totuuden hiven, sillä kapitalismissa yksilön ja yhteiskunnan, perheen ja yhteiskunnan suhteet ovat ristiriitaisia), niin marxistit väittä-

vät asian olevan toisin: molemmat kasvatustyypit ovat yhtä tärkeitä yhteiskunnalle, ne eivät kiellä vaan täydentävät toisiaan. Enemmänkin, omalaatuisena pienryhmänä, eräänlaisena sosiaalisena »pienoismaailmana» perhe on omiaan perehdyttämään lapsen vähittäin yhteiskunnalliseen elämään ja laajentamaan asteittain hänen näköpiiriään ja kokemustaan. Sitä paitsi perhe tavallisesti ei ole sisärakenteeltaan homogeeninen, tasalaatuinen, vaan sisäisesti jakautunut sosiaalinen ryhmä, siinä ovat edustettuina erilaiset ikä-, sukupuoli- ja ammattiryhmät. Tämä antaa lapselle mahdollisuuden tuoda laajasti esiin oma tunnemaailmansa ja älylliset kykynsä ja soveltaa niitä käytäntöön mahdollisimman aikaisin.

Kommunistit siis ovat sitä mieltä, että perhe lapseen tekemänsä vaikutuksen syvän erikoislaatuisuutensa ansiosta on normaalin kasvatuksen välttämätön tekijä. Käytäntö on osoittanut, että ilman perheen osanottoa tai epäsuotuisissa perheoloissa kasvatetut lapset ovat eniten alttiita kehittymään yksipuolisesti tai jäämään jälkeen kehityksessään. Käytännöllisesti kaikki sosialistisen maiden kansalaiset ovat vakuuttuneita perheen välttämättömyydestä lapsille. Neuvostoliiton suuressa teollisuuskeskuksessa Minskissä hiljattain suoritettu yleisen mielipiteen tutkimus osoitti, että vain 0,7 prosenttia haastatelluista kiisti perheen välttämättömyyden lapsille (sekä nykyään että tulevaisuudessa). On kuvaavaa että perheen välttämättömyyden naisille kielsi vain 0,7 prosenttia ja miehille 3,2 prosenttia haastatelluista. Nämä numerot puhuvat sanoja vakuuttavammin sosialistisen yhteiskunnan moraalisen ilmapiirin terveydestä ja

perheen korkeasta arvovallasta tässä yhteiskunnassa.

Lapsen kotikasvatus ja sen tulokset eivät riipu ainoastaan perheen, tuon pienen intiimiryhmän mahdollisuuksista, vaan myös perheen ja yhteiskunnan sekä perheen eri jäsenten keskinäissuhteiden konkreettisesta sisällöstä. Yksityisyrittäjyyden yhteiskunnassa, jossa individualistinen moraali ja yhteiskunnalliset antagonismit ovat vallitsevina, lasten kasvatus kantaa monissa perheissä väistämättä noiden ilmiöiden leimaa. Eivätköhän juuri tästä ole lähtöisin kapitalistisen maailman nuorison tietylle osalle ominaiset sosiaalinen välinpitämättömyys, infantilismi ja usein myös moraalittomuus, joista itse tuon yhteiskunnan edustajat ovat niin pahoillaan? Toisin kuin kapitalismissa sosialistisessa yhteiskunnassa perheen piirissä tapahtuvaan kasvatukseen, tuohon yksilökohtaiseen ja muodoltaan erityiseen prosessiin vaikuttaa määräävällä tavalla sosialismille ominainen yksityisten ja koko kansan etujen elimellinen yhtenäisyys.

Huomaavainen lukija saattoi jo vakuuttua, että sosialismi toteuttaa käytännössä niitä teoreettisia perusteita, jotka heijastavat kotikasvatuksen tärkeyttä, ja luo tälle kasvatukselle yhä suotuisampia olosuhteita. Todellakin eikö sitä edistä esim. työtätekevien aineellisen tason, varsinkin asunto-olojen parantaminen; on yleisesti tunnustettua että sosialistiset maat ovat asunnontuotannossa muuta maailmaa huomattavasti edellä. Eivätkö juuri siihen tähtää toimenpiteet, joiden tarkoituksena on vapauttaa aviopuolisot, etenkin perheenäidit kotitaloustehtävistä esim. sosiaalipalvelujärjestelmän nopean kehittämisen tietä. Eikö juuri sen puolesta puhu

laajojen kansanjoukkojen sivistys- ja kulttuuritason valtava kohoaminen sekä terve siveellinen ilmapiiri, jonka ylläpitämiseen kiinnitetään niin suurta huomiota.

Ei kukaan rupea tietenkään väittämään, että kaikki vaikeudet olisi jo voitettu ja kotikasvatus vastaisi kaikkialla täydellisesti uuden yhteiskunnan päämääriä ja ihanteita. Tällä tiellä on olemassa myös objektiivisia vaikeuksia ja puutteellisuuksia, jotka aiheutuvat eräiden vanhempien väärästä tai kerrassaan taitamattomasta menettelystä.

Objektiivisia vaikeuksia aiheuttavat pääasiassa teknisen edistyksen ns. sivuilmiöt. Nuo ilmiöt ovat sinänsä välttämättömiä, mutta ne synnyttävät kasvatuksen päämäärien ja keinojen keskinäistä epäsuhdetta. Ensisijaisena tekijänä tässä on pidettävä nopeaa urbanisaatiota eli kaupunkilaistumista: lasten vanhempien tuotannollinen toiminta on kaupunkilaisperheissä kokonaan eristäytynyttä perheen elämästä, lapset näkevät vanhempiaan vain työpäivän jälkeen. Kaupunki tarjoaa paljon erilaisia houkutuksia, toisaalta taas kaupungin lapset on itse asiassa suljettu pois työelämästä (kotitaloustehtäviä lukuunottamatta), mikä riistää heiltä mahdollisuuden kokea menestyksellisen työn aiheuttamia myönteisiä tunne-elämyksiä. Nopea yhteiskunnallinen kehitys myötävaikuttaa muodin, maun ja eräiden tähän liittyvien siveyssääntöjen alituiseen muuttumiseen.

Sosialistisen yhteiskunnan luonne sinänsä on vaikuttanut siihen, ettei sukupolvien välillä ole eikä voikaan olla poliittisia antagonismeja, silti ihmisten ikään, ammattiin, sivistykseen ja sukupuoleen liittyvien erikoisuuksien määräämät

eroavuudet ovat täysin lainomaisia. On itsestään selvää, että kiihtyvä elämäntahti syventää ensi sijassa ikäluokkien välisiä eroavuuksia. Mitä suurempia nämä eroavuudet ovat, sitä suurempi on vaara, että lapsi katsoo paremmaksi seurustelun ikätovereiden kanssa kuin henkiset kosketukset aikuisiin; tällöin siveellisesti varsin kaoottisten katuseurojen vaikutus saattaa olla vanhempien vaikutusta voimakkaampi.

Kasvattaa kasvattajia, ts. kehittää vanhemmissa taitoa vaikuttaa positiivisesti lapsiin, on tärkeä sosiaalinen ongelma, jonka vaikeuden sosialistinen yhteiskunta tajuaa hyvin. Tämä vaatii mm. tehostamaan isien osallistumista lastenkasvatukseen, jota monet heistä pitävät ikivanhan perinteen mukaan yksinomaan naisten tehtävänä. Tämä vaatii myös vastustamaan sitä erheellistä käsitystä, että onnellinen lapsuus sulkee pois välttämättömyyden totuttaa lasta työhön. Lisävaikeutta aiheuttaa niin ikään yksilapsisten perheiden määrällinen kasvu; lapsi koetaan tällaisessa perheessä poikkeukselliseksi ilmiöksi, hän on kiintymyksen, huomion ja ihastuksen keskipiste, yhteisen huolenpidon kohde, mikä on omiaan muovaamaan lapsissa elättimielialoja.

Sosialistisen yhteiskunnan mahtavat ideologiset ja propagandavälineet on suunnattu noiden haitallisten tendenssien voittamiseen. Asiaa edistävät myös yhteiskunnalliset kasvatuslaitokset, joiden rooli lapsen persoonallisuuden muovaamisessa on sosialismin oloissa kasvanut jyrkästi. Tämä on sosialismin perheeseen kohdistaman huolenpidon, valtion perheelle antaman avun muotoja, jolla on varsin olennainen merkitys.

Kommunistinen kasvatus on johdonmukaisesti

kollektivistista, joten se jos mikään muu kasvatusmuoto vaatii lapsen oleskelua paitsi perheessä myös ikätovereidensa kollektiivissa. Kun perheessä lapsi on etuoikeutetussa ja samalla alistetussa asemassa, niin ikätovereidensa seurassa hänellä ei ole mitään etuuksia ja hän tuntee olonsa itsenäisemmäksi.

Sosialistiset maat tekevät mahdolliseksi tällaisen kasvatuksen laajentamalla lastentarhojen verkkoa. Lastentarhassa lapset ovat 3-vuotiaista 6—7 vuoden ikäisiksi. Neuvostoliitossa esimerkiksi käy tämän ikäisistä lapsista nykyään lastentarhassa 40 prosenttia; kaupungeissa tämä luku on huomattavasti korkeampi, niinpä Moskovassa 80 prosenttia lastentarhaikäisistä lapsista käy tarhassa. (Lasten ylläpidosta lastentarhassa samoin kuin seimessäkin vanhemmat kustantavat vain mitättömän osan.) Myös muissa sosialistisissa maissa huomattava osa lapsia saa esikoulukasvatuksen lastentarhassa. Lasten vanhempien keskuudessa tämä kasvatusmuoto on varsin suosittu, tätä todistaa mm. se seikka, että lastentarhojen nopeasta määrällisestä kasvusta huolimatta (kun vuonna 1946 esim. Tšekkoslovakiassa oli 2500 lastentarhaa, joiden paikkaluku oli 110 000, niin vuonna 1974 lastentarhoja oli jo 8600 ja niissä oli 440 000 paikkaa) ne eivät vielä riitä tyydyttämään täydellisesti lastentarhapaikkojen tarvetta.

Lastentarhan jälkeen lapseen alkaa vaikuttaa sellainen mahtava tekijä kuin koulu; sosialistisissa maissa sen kasvatuksellinen vaikutus ulottuu kaikkiin lapsiin 6—7 ikävuodesta alkaen. Koulutuntien päätyttyä lasten käytössä on erilaisia kollektiivisen ajanvieton muotoja, joita tarjoavat pioneeripalatsit, stadionit ja urhei-

lusalit, kerhotalot, teknisen luomistyön seurat ja lasten amatööriteatterit yms.

Sosialismissa kasvatusjärjestelmä perustuu näin ollen kotikasvatuksen ja yhteiskunnallisen, kollektiivisen kasvatuksen sopusointuiseen yhdistämiseen, kummankin kasvatusmuodon parhaiden ansiopuolten hyväksikäyttöön. Se että nuoren polven fyysinen ja henkinen kehittäminen on sosialismin oloissa koko yhteiskunnan huolena, ei lainkaan vähennä vanhempien kasvatuksellista roolia. Enemmänkin, vasta sosialismissa kotikasvatus saa arvoisensa sijan sekä perheen että yhteiskunnan elämässä, siitä tulee perheen yhteiskunnallisen aktiviteetin perusala, perheen sosiaalisen arvon tärkein mittapuu.

TULEVAISUUS JA PERHESITEIDEN LUJITTUMINEN

Ihmiskunnan sosiaalisen elämän kaikkien alojen voimakas edistyminen, jonka kärjessä astuvat varmoina sosialistisen ystävyysliiton maat, tekee kysymyksen perheen kehitysnäkymistä ja -tendensseistä erittäin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Asiasta on esitetty runsaasti arveluja, hypoteeseja ja usein peräti joutavia oletuksia. Vain tällaisina voidaan pitää väittämiä, että monogamia eli yksiavioisuus on nykypäivän kannalta jo tavallaan sosiaalinen jäänne ja että tulevaisuudessa polygamia eli moniavioisuus tulee sukupuolien välisten suhteiden laillistetuksi periaatteeksi, sillä se »vastaa parhaiten ihmisen olemusta». Tällaisia ennustuksia käytetään usein avoimen antikommunistisen keinottelun välineenä ja uskotellaan näiden katsomusten kuuluvan marxismille. Kyseiset näkemykset saattavat silti esiintyä myös »vallankumouksellisessa» asussa, mikä johtuu eräiden poliittisesti edistyk-

sellisten henkilöiden teoreettisesta kypsymättömyydestä.

Mainittujen ennustusten perusteettomuuden ja virheellisyyden todistaa ennen kaikkea se, että yksiavioisuus alkoi muotoutua jo ennen luokkayhteiskunnan syntymistä, vaikka se vahvistettiinkin lailla vasta luokkayhteiskunnassa. Siis yksiavioisuus ei ollut tulosta ainoastaan yksityisomistuksellisista suhteista, vaan myös ihmiskunnan siveellisestä kehityksestä. Kommunismi kieltää yksiavioisuuden vain siinä määrin, missä sen on aiheuttanut ja vahvistanut yksityisomistuksen herruus, mutta se perii yksiavioisuuden sinänsä ja kehittää sitä, koska se on sukupuolien välisten suhteiden korkein aste.

Jo sosialistisessa yhteiskunnassa taloudellisia ym. näkökohtia silmällä pitävät järkiavioliitot lakkaavat olemasta joukkoilmiö, ne menettävät merkityksensä ja yhteiskunnallisen arvovaltansa. Ratkaisevaksi perusteeksi avioliittoa solmittaessa tulee rakkaus, kuten jo näimme. Rakkaus taas, sen voima, lujuus ja kestävyys riippuvat välittömästi ihmisten siveellisestä ja esteettisestä olemuksesta, heidän sielunelämänsä rikkaudesta ja intensiivisyydestä. Kaikki tämä merkitsee sitä, että ihmisten tietoisuuden ja kulttuurin kohottaminen rikastuttaa ja vahvistaa perhesiteitä lujittavia kiintymyksiä ja tunteita. Yksiavioisuuden ja vastaavasti aviopuolisoiden yhteiselämän tarve tulee kasvamaan jatkuvasti.

Rakkaus lapsiin, isän- ja äidintunteet sekä lasten tunteet vanhempiaan kohtaan tuskin »kuoleutuvat» milloinkaan, sillä nehän eivät riipu valtiollisista tai oikeudellisista säädöksistä, vaan verisukulaisuuden yhdistävästä voimasta ja ihmisten siveellisen kulttuurin tasosta. Sosialis-

tisen yhteiskunnan kehitys ei siis johda vanhempien ja lasten välisten yhdyssiteiden höltymiseen, vaan niiden lujittumiseen.

Paitsi sitä että perhe säilyy, se tulee saamaan yhä uusia virikkeitä kehitykselleen sitä mukaa kuin yhteiskunta tulee lähestymään kommunismia. Taloudellisesta ja oikeudellisesta instituutiosta se muuttuu vähitellen moraaliseksi instituutioksi, jonka pysyvyyden turvaa ennen kaikkea siveellinen vakaumus sen tarpeellisuudesta ja yleinen mielipide. Tosin kommunismissakin, kuten Marx huomautti aikoinaan, tulee olemaan onnettomia rakkaudessa, mutta näiden onnettomuuden syynä eivät kaiketi tule enää olemaan matalahenkisyys eikä kevytmielisyys.

Aviosuhteiden lujittuminen ja perheiden keskisten sukulaiskollektiivien kehitys parantavat melkoisesti kotikasvatuksen olosuhteita ja lisäävät perheen pedagogisia mahdollisuuksia. Samaa tulee edistämään myös vapaa-ajan viettotapojen laajentuminen ja niiden siveellisen tehon lisääntyminen. Perheen ja yhteiskunnan toteuttaman kasvatustoiminnan koordinoinnissa tulevat edelleenkin olemaan määräävinä kaksi seuraavaa perusmomenttia: yhteiskunnallisten lastenkasvatuslaitosten runsaus ja monipuolisuus ja jokaisen perheen valta päättää näiden laitosten hyväksikäytöstä.

Kuten näemme, perhe on sosialistisessa yhteiskunnassa kehittynyt huomattavasti. On aihetta uskoa, että sosialismin kehityksen myötä tulevat perhesiteet yhä lujittumaan sitä mukaa kuin kansan elin- ja kulttuuritaso kohoaa. Samalla kasvaa perheen siveellinen ja kasvatuksellinen merkitys; uusi yhteiskunta tulee yhä laajemmin ja täydellisemmin käyttämään hyväkseen

kaikkea sitä arvokasta, minkä ihmiskunnan aiemmat sukupolvet ovat saavuttaneet avio- ja perhemoraalin alalla. Sosialistinen perhe on aina ollut ja tulee olemaan uusien, korkeimpien arvojen lähteenä; noista arvoista tärkein on ihminen, jossa yhtyvät sopusointuisesti henkinen rikkaus, siveellinen puhtaus ja fyysinen täydellisyys.

Grigori Oganov

LUOMISTYÖN VAPAUS- MITEN KOMMUNISTIT KÄSITTÄVÄT TÄMÄN?

Luomistyö kuten tiedetään vaatii taiteilijalta häntä liikuttavien ajatusten ja tunteiden syvästi persoonallista ilmaisemista. Tunteiden, elämysten ja mietteiden omaperäisyydessä ilmenevät kyseisen konkreettisen kyvyn erikoisuudet. Ilman tätä omaperäisyyttä on mahdotonta luoda todellisia kulttuuriarvoja. Miten nämä vaatimukset soveltuvat yhteen sen taistelun kanssa, jota kommunistit käyvät individualistisia ilmauksia vastaan luomistyössä? Voiko sosialismi turvata kulttuurialalla toimiville luomistyön vapauden?

Tieto vai ennakkoluulo? ✧ Vallankumouksellinen hyppäys henkisessä kehityksessä ✧ »Absoluuttisen vapauden» harhakuva ✧ Taide ja elämä: keskinäinen vuorovaikutus ✧ Voidaanko vapautta käyttää väärin? ✧ Vapaus ynnä vastuu ✧ Mystifioija? Ei, vaan ajatusten valtias

ENNAKKOLUULOISUUDEN KAAVA

Luomistyön vapaus... Miten paljon tämä saakaan tänään osakseen suuria sanoja, jotka soivat kuin ylistyshymni, kaikuvat kuin manaus tai varoitus. Tälle aiheelle lännessä omistettujen tutkielmien, kirjasten ja artikkelien runsaus voi johtaa käsitykseen, että viime neljännesvuosisadan polttavin ongelma on taiteellisen luomistyön vapaus. Tällöin selviää, mikäli taaskin luotetaan lännestä tuleviin tietoihin, että sosialismi ja luomistyön vapaus ovat yhteen sovittamattomia. Tätä perinteelliseksi tullutta »kaavaa» esittää eri muunnoksina lukematon joukko ideologeja ja tiedemiehiä, porvarillisen demokratian puolustajia.

Ei ole ensi kerta kun joudumme tekemisiin hämmästyttävän ennakkoluulon kanssa, jota osoitetaan sosialismia ja sen instituutioita kohtaan. Mikäs siinä, ei ole kommunistien tapaista vetäytyä syrjään kärkevien kysymysten, mm. mainitun ongelman olemuksen käsittelystä. Korostan, nimenomaan **olemuksen**, sillä juuri olennaisimman tuossa taiteellisen luomistyön vapauden monimutkaisessa ongelmassa heittävät usein yli laidan jopa tunnollisimmatkin vastustajamme. Koettakaamme erottaa jyvät akanoista, koettakaamme selvittää noiden puoleensavetävien ja liikuttavien sanojen — luomistyön vapaus! — todellinen sisältö ja merkitys.

Kysymys luomistyön vapaudesta ei ole uusi. Jo ammoisista ajoista se on vetänyt puoleensa ajattelevien ihmisten huomion. Tämän käsitteen otti ensimmäisenä yhteiskunnalliseen käyttöön Platon. Aina antiikin ajoista asti on luomistyön vapauden ongelma eri aikoina tulkittu luonnollisestikin eri tavalla käsitystasoa ja ker-

tynyttä kokemusta vastaavasti. Monet huomattavat ajattelijat Horatiuksesta Hegeliin kirjoittivat luomistyön vapaudesta tutkien ongelmaa eri näkökohdista. Heidän panoksensa on suuri, sillä he tulivat lähelle kysymyksen ratkaisua ja ongelman vaikeuden tajuamista. Silti he eivät pystyneet vielä käsittämään yhtä syvällisesti ongelman kaikkia puolia ja oivaltamaan kokonaisuudeksi nuo vuorovaikutuksessa olevat puolet. Monet yhteiskunnallisen ajatuksen kehitysvaiheethan olivat vielä läpäisemättä, joten tiedemiesten arviot olivat pakostakin vielä rajoittuneita. Kuitenkin ilman noita arvioita, ilman Platonin ja Spinozan, Lessingin ja Hegelin tekemiä löytöjä marxilainen totuudenetsintä olisi ollut mahdotonta.

Luomistyön vapauden ongelma sai kaikinpuolisen ja syvällisen tulkinnan Marxin, Engelsin ja Leninin teoksissa, joissa tuli selitetyksi sen todellinen sisältö ja luokkaolemus.

Pitkäaikaisessa tiedostamisprosessissa sattuu tietenkin vastakkaisten katsomusten ja käsitysten, todisteiden ja päätelmien yhteentörmäyksiä. Väittelyittä ja keskusteluitta olisi mahdotonta liikkua eteenpäin. Mikäli nykyinen kohu tämän ongelman ympärillä, joka paitsi politikoitsijoita on temmannut mukaansa myös suuren määrän syvästi ajattelevia henkilöitä, on jälkimmäisille uusi rengas loputtomassa tiedostamisketjussa, niin toivotettakoon heille menestystä ja tunnontarkkuutta etsinnöissään. Tarkastelkaamme niitä lähtökohtia, joita kommunistit pitävät tässä asiassa johtavina. Todellisen eikä kieroutuneen vapauden luomistyössä pystyy mielestämme antamaan vain se yhteiskunta, joka turvaa kansalaisilleen todellisen kansalaisvapauden,

todellisen demokratian eikä samanlaisten mahdollisuuksien kyltillä taitavasti peiteltyä ihmisen ihmistä kohtaan harjoittaman riiston järjestelmää. Juuri tämän vuoksi kommunistit ovat aina olleet sitä mieltä, että vapauksien, mm. luomistyön vapauden saavuttaminen riippuu järjestelmän mahdollisuudesta ja tarpeesta turvata kansalaisilleen asianmukaiset olosuhteet.

LAAJA OSALLISUUS KULTTUURIIN

Jo kauan ennen Lokakuun vallankumouksen voittoa, taantumuksen hyökkäyskaudella, joka oli erittäin epäsuotuisa Venäjän kirjailijoille ja taiteilijoille, Lenin kirjoitti, että vallan siirryttyä työväenluokan käsiin avautuvat rajattomat näköalat laajojen kansanjoukkojen luovien kykyjen täydelliselle esiintuomiselle ja soveltamiselle käytännössä. Myöhemmät tapahtumat ovat vahvistaneet tämän.

Murrettuaan vuonna 1917 työtätekevien sorron ja armottoman riiston kahleet Lokakuun suuri sosialistinen vallankumous vapautti myös taiteilijat. Se vapautti runoilijat ja taidemaalarit, näyttelijät ja muusikot rahasäkin tyranniudesta, kyynisyyden ja matalahenkisyyden ylivallasta, joka on väistämätön siellä missä taide on tavaraa, missä se on oston ja myynnin kohde. Vallankumous ja sen synnyttämä sosialistinen yhteiskuntajärjestelmä avasivat kaikille lahjakkaille ja rehellisille kynäilijöille, taiteilijoille ja näyttelijöille laajat mahdollisuudet jaloja, luovia toteutuksia varten. He saavat kaikinpuolista tukea yhteiskunnan taholta, se ei ole ainoastaan virallista, valtiollista tukea, vaan myös yleiskansallista, työtätekevien tukea. Tämä tuki ilmenee mitä erilaisimmissa muodoissa, kirjailijoiden ja taiteilijain aineellisen toimeentulon turvaami-

sesta aina työväenluokan ja koko neuvostoyhteiskunnan syvälliseen kiinnostuneisuuteen todellisuuden objektiivisesta tiedostamisesta ja taiteellisen totuuden olennoitumisesta taiteessa. Kaikki tämä on lähtöisin järjestelmän sosialistisesta olemuksesta: juuri Vallankumous herätti kansassa suurenmoisen vetäymyksen kulttuuriin, nimenomaan neuvostovalta vapautti kansan sivistymättömyydestä, siitä hirvittävästä pimeydestä, joka vallitsi maassa ennen vallankumousta (jokaista kolmea asukasta kohden oli kaksi lukutaidotonta).

Asettakaamme nyt aivan »yksinkertainen» kysymys. Eikö tuo pimeys, tuo sivistymättömyys ollut jotain vaistämättä ennalta määrättyä? Eikö se ollut vallitsevan järjestelmän tuote, tilanherrojen ja kapitalistien vallan aikaansaannos? Nämähän olivat vähiten kiinnostuneita siitä, että talonpojat ja työläiset olisivat saaneet tietoja tai edes oppineet lukemaan ja kirjoittamaan. Jos tällainen kysymys olisi asetettu entisen Venäjän hallitsijoille, olisivat he yksinkertaisesti nauraneet sille: silloiset maailman mahtimiehet eivät välittäneet luokkaetujensa naamioinnista.

Nuori Neuvostotasavalta ulkomaiden interventiosta ja kansalaissodasta huolimatta ryhtyi olemassaolonsa ensi päivistä toimenpiteisiin kulttuuritason kohottamiseksi; se lakkautti maksun perimisen opetuksesta, perusti lukuisia uusia kouluja ja avasi korkeakouluja; maassa ryhdyttiin Venäjän edistyksellisten kirjailijoiden aloitteesta suuren proletaarikirjailijan Maksim Gorkin johdolla julkaisemaan suurpainoksina venäläisen ja maailmankirjallisuuden klassikkojen teoksia, jotka hintansa puolesta olivat vähäva-

raisimpienkin saavutettavissa. Sanalla sanoen historian ensimmäinen työtätekevien valtio, jota viholliset olivat pahasti raadelleet (pelkästään kaatuneina maa menetti seitsemän miljoonaa henkeä) ja jonka he olivat saattaneet rappiotilaan — myös länsivaltojen järjestämällä saarrolla oli tässä osuutensa —, teki olemassaolonsa alkukaudella huomattavasti enemmän kuin yksikään menestyvä kapitalistimaa saattaessaan laajat väestökerrokset osallisiksi ihmiskunnan kartuttamista kulttuuriaarteista ja henkisistä arvoista. Miljoonat aikuiset istuivat koulupulpetin ääreen. Rakentajat ja talonpojat, työläiset ja perheenemännät opiskelivat luku- ja kirjoitustaidottomuuden poistamiseksi järjestetyissä kerhoissa.

Juuri tuolla kaudella, neuvostovallan alkuvuosina Vladimir Iljitš Lenin vedotessaan nuorisoon, jonka käsissä oli maan tulevaisuus, esitti tärkeimmäksi, ensisijaiseksi tehtäväksi: opiskella, omaksua tietoja ja kulttuuria, kehittää itsessään korkeaa kommunistista siveellisyyttä ja jatkuvasti opiskella, opiskella ja opiskella.

Tämä politiikka antoi tuloksensa. Eräisiin Neuvostoliiton kulttuurikehitystä luonnehtiviin numerotietoihin lukija on saanut tutustua tämän julkaisun ensimmäisessä artikkelissa, joka käsittelee ihmisen todellisen rikkauden ongelmaa. Todettakoon tässä vain tärkein: neuvostoyhteiskunnan lyhyessä historiallisessa ajassa toteuttaman todellisen kulttuurivallankumouksen ansiosta kymmenet miljoonat sukupolvesta sukupolveen sivistymättömyydessä eläneet ihmiset, mm. kirjakieltä vailla olleiden kansojen ja kansallisten ryhmien edustajat omaksuivat kirjallisuuden ja taiteen parhaat luomukset. Heidän

siveellinen ja kulttuuritasonsa on kohonnut mittaamattomasti ja näköpiirinsä avartunut tavattomasti. Eräät tai oikeammin monet heistä valtasi vetäymys luomistyöhön, ja uutteran työn sekä sitkeän opiskelun ja itsensä kehittämisen ansiosta heistä tuli kirjailijoita, taiteilijoita ja muusikkoja. Ehdoton enemmistö neuvostokynäilijöistä ja muiden henkisten alojen työntekijöistä on lähtöisin työläisten ja talonpojiston keskuudesta.

Tuskin voidaan yliarvioida tapahtuneiden muutosten historiallista merkitystä. Nuo muutokset merkitsivät vallankumouksellista hyppäystä kansan henkisessä kehityksessä. Monille miljoonille ihmisille avautui kauneuden ja harmonian ihmeellinen maailma. Samalla oli annettu mahtava sysäys uuden, sosialistisen kulttuurin rakentamiselle, sellaisten erinomaisten teosten luomiselle, joita elähdyttävät sosialismin suurenmoiset päämäärät. Lokakuun vallankumous ei ainoastaan murtanut esteitä kansan kykyjen vapaan kehityksen ja soveltamisen tieltä, sen kulttuuriin ja tietoihin pyrkimisen tieltä, vaan myös loi käytännölliset edellytykset tuon kehityksen ja noiden pyrkimysten luovalle toteuttamiselle elämässä.

Ne jotka erittäin kovaäänisesti surkeilevat lännessä taiteellisen vapauden puuttumista Neuvostoliitossa, sivuuttavat kuitenkin jostain syystä nämä olennaiset näkökohdat. Ehkä ne näyttävät liian tavallisilta asiantuntijan kokeneissa silmissä? Ehkä kapitalistinen maailma pystyy pitämään meille oppitunnin tämän alan kysymyksistä? Ehkä jotakuta pahastuttaa se tosiasia, etteivät sadat »valitut», vaan miljoonat ihmiset ovat Shakespearen, Danten, Dostojevskin,

Tagoren, Bachin, Mozartin, Tšaikovskin, Rembrandtin, Velasquesin ja Van Goghin kuolemattomien luomusten kiitollisia arvostajia?

Kommunisteilla on näihin kysymyksiin selvät vastaukset. Haluaisin kuitenkin vedota tässä erääseen lausuntoon. Sen on antanut henkilö, jolla on ollut tietty osuus vuosisatamme realistisen taiteen muovautumisessa ja joka on varsin kaukana historian ja maailman kehitysteiden marxilaisesta tulkinnasta, henkilö, joka on antanut myöten monille vaikutuksille. Puhe on kuuluisasta saksalaisesta kuvanveistäjästä Ernst Barlachista. Hän on sanonut: »Taide edellyttää aina kahta: sen joka luo, ja toisen, joka näitä luomuksia tarvitsee...»[19] Tuo toinen, joka ei tarkkaa taidetta skeptinen hymy huulilla kuin kulttuurin pitopöydässä kaikkea maistellut ja sen hienoista herkuista kyllääntynyt »hengen aateli», tuo toinen on uurastaja, joka janoaa oivalluksia, totuuden valoa, joka näkee taiteessa elämän ytimen sekä ihmistä ja ihmiskuntaa koskevan totuuden tiivistymän. Tämän kiitollisen ja herkän monimiljoonaisen, monikansaisen lukijan, kuuntelijan ja katsojan antoi taiteilijalle Vallankumous. Tuo oli vuoden 1917 Lokakuun tärkein anti kulttuurille. Silti tämä miljoonien kirjallisuuden ja taiteen arvostajien hyväksi koitunut saavutus olisi ollut mahdoton, ellei entisen Venäjän valtakunnan lakeuksille olisi vakiintunut uusi yhteiskuntajärjestelmä ja ellei sosialistinen rakennustyö merkitsisi voimatalouden ja rautateollisuuden jättiläislaitosten rakentamisen sekä kaupungin ja maaseudun elämänmuodon perusteellisen muuttamisen ohella myös laajojen kansanjoukkojen sivistyksen ja kulttuurin ennennäkemätöntä kehitystä.

Venäjän sivistyneistön parhaat edustajat tajusivat noiden muutosten välttämättömyyden, niitä vaati itse ajan henki. Ei ole sattuma, että venäläinen runoilija Aleksandr Blok, tuo herkkä lyyrikko ja korkeasti sivistynyt henkilö, joka jo eläessään oli tunnustettu klassikoksi, kirjoitti Lokakuun vallankumouksen aattona pohtiessaan kysymystä isänmaansa kohtalosta ja taiteilijan paikasta tulevissa tapahtumissa: »... on **muutettava** kaikki. On järjestettävä elämä niin, että kaikki uudistuisi, että meidän valheellinen, yksitoikkoinen ja ruma elämämme muuttuisi oikeudenmukaiseksi, puhtaaksi, iloiseksi ja kauniiksi elämäksi.»[20]

Suuren taiteilijan terävä intuitio ja kansalaisvelvollisuuden tunne auttoivat Blokia ja muita venäläisen kulttuurin edustajia voittamaan tuona murrosaikana kaikki sääty- ja kastiennakkoluulot, ymmärtämään vallankumouksellisten muutosten historiallisen tarpeellisuuden, väistämättömyyden ja suotuisuuden ja tämän perusteella määrittämään positiivisen esteettis-siveellisen asenteensa ja yhteiskunnallisesti edistyksellisen luomistyöohjelmansa sekä tajuamaan taidetehtävänsä. Tämä vuorostaan mahdollisti sen arvokkaan korkeudentunnon saavuttamisen, jolta avautuvat vapaan luomistyön reaaliset näköalat.

Lokakuun vallankumous oli kiistattomasti murroskausi hyvin monien taiteilijoiden kohtalossa. Kiistatonta on sekin, etteivät läheskään kaikki Venäjän kirjailijat, muusikot ja taidemaalarit pystyneet yhtä helposti ja pian, ilman tuskallisia ajatuksia ymmärtämään ja hyväksymään sosialistista vallankumousta kuin sen pystyivät tekemään toisaalta esteetikko Aleksandr

Blok, joka oli aatelista alkuperää, ja toisaalta rohkea uudistaja, vallankumouksellinen puhuja ja runoilija Vladimir Majakovski. Kannattaa muistaa myös se, ettei raivokas neuvostovastainen propagandakampanja ole pantu alulle tänä päivänä. Sosialismin luokkaviholliset ja heidän apurinsa ryhtyivät toistelemaan kirjaimellisesti Lokakuun vallankumouksen ensi päivistä, että Neuvosto-Venäjällä ei ole luomistyön vapautta, että neuvostot ovat pystyttäneet »kulttuuridiktatuurin» ja että taiteellinen luomistyö on ankaran säännöstelyn alaista.

1920—1930-luvulla monet taiteilijat palasivat maanpaosta Neuvostoliittoon. He olivat käsittäneet, että vain täällä, heidän niin suuresti muuttuneessa isänmaassaan on menossa suurenmoisin milloinkaan suoritetuista kokeista, jonka tehtävänä on toteuttaa käytännössä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja vapauden korkeat ihanteet. Näiden taiteilijoiden oli paitsi voitettava omat epäilynsä ja erehdyksensä myös vapauduttava porvarillisen propagandan levittämistä aatteista.

Elämä, kuten saattoi odottaakin, otti omansa. Elämä asetti sosialismia rakentamaan ryhtyneen uuden Venäjän kulttuurihenkilöille jättimäisen tehtävän: osallistua teoksillaan, luomistyöllään aktiivisesti elämän suureen historialliseen uudelleenjärjestelyyn.

VAPAUS MITÄ VARTEN?

Jo kauan ennen sitä kuin alettiin käytännössä rakentaa sosialistista kulttuuria, Lenin tähdensi kirjallisuuden ja taiteen valtavaa merkitystä sosiaalisten, taloudellisten, poliittisten ja kulttuuritehtävien kokonaisratkaisussa. Tämä oli se

mitta, jonka mukaan ryhdyttiin arvostelemaan taidetta. Kirjallisuus ja taide eivät olleet saaneet tällaista tunnustusta milloinkaan ennen, ei edes niiden onnellisimpina aikoina.

Lenin nojautui teoreettisissa väitteissään yhteen Marxin ja Engelsin tärkeimmistä löydöistä: kirjallisuus ja taide niin kuin kulttuuri kokonaisuudessaan liittyvät kiinteästi yhteiskunnan taloudelliseen kehitykseen, niillä on selvästi ilmenevä sosiaalinen ja luokkaluonne. Näiden marxismin perusajatusten suoranaisena jatkona ja kehityksenä on Leninin kuuluisa kirjallisuuden puoluekantaisuuden periaate ja hänen kehittelemä oppi siitä, että porvarillisen valtion kansallinen kulttuuri koostuu kahdesta kulttuurista. Nämä ovat ne tärkeimmät lähtökohdat, joita huomioonottamatta ei voida päästä selville luomistyön vapauden vaikeasta ongelmasta.

Kommunistit joiden aseena on marxilais-leniniläinen teoria, näkevät yhteiskunnan elämässä rajattomia mahdollisuuksia kirjallisuudelle ja taiteelle, sillä nämä voivat olla todellisuuden ja yhteiskuntaelämän monimutkaisten näkökohtien aktiivisen tiedostamisen mahtava väline. Edistyksellisen kulttuurin, mm. venäläisen kulttuurin monet huomattavat henkilöt ovat aina tunnustaneet tämän. He ovat pitäneet taidetta yhteiskunnallisen taistelun aseena ja sanoneet mm. kirjallisuutta »elämän oppikirjaksi», ts. ihmisen ystäväksi, joka selittää hänelle elämää ja auttaa häntä tuossa elämässä.

Lenin piti tavattoman antoisana ja suorastaan välttämättömänä sekä itse taiteilijalle että koko yhteiskunnalle, niin taiteilijan tuotannolle kuin vallankumoukselle sitä, että taiteilija kääntyy todellisuuden kipeimpien ja ajankohtaisimpien

ongelmien puoleen. Taiteilijan elämään vetoamisen tärkeimmäksi päämääräksi — mikä oli työväenluokan ja sen puolueen etujen mukaista — tuli todellisuuden olennaisten puolten ja yhteiskuntakehityksen johtavien suuntausten totuudenmukainen heijastaminen kuvaannollisessa, taiteellisesti korkeatasoisessa muodossa. Taidemuodoissa toteutuvan tiedostamisen kautta tapahtuva kasvatus liittyy esteettiseen nautintoon, jolla on voimakas emotionaalinen ja psykologinen vaikutus. Nämä taiteen kaksi tärkeimpää tehtävää ovat kiinteässä dialektisessa yhteydessä keskenään ja muodostavat ykseyden taiteen muiden tehtävien kanssa. Vain tällainen, marxilais-leniniläiselle estetiikalle ominainen luomistoiminnan sekä kirjallisuuden ja taiteen merkityksen ymmärtäminen asettaa ne kunniapaikalle ihmisen muiden toimintamuotojen rinnalla.

Juuri tällainen, syvä ja todella tieteellinen taiteen roolin, mahdollisuuksien ja tehtävien määrittely tuo väistämättä etualalle taiteellisen luomistyön vapauden ongelman ja saa näyttäytymään sen nyt uudessa valossa. Luomistyön vapauden käsite, joka oli porvarillisessa yhteiskunnassa taiteen ja joukon, taiteen ja elämän välillä muovautuneiden suhteiden järjestelmässä saanut liian suoralinjaisen ja yksinkertaistetun tulkinnan, osoitti yhtäkkiä oman todellisen monimutkaisuutensa, monipuolisuutensa ja jopa paradoksaalisuutensa. Tätä paradoksaalisuutta on mahdotonta ymmärtää, ellei oteta selvää miten tuo kyseisen ongelman porvarilliselle tulkinnalle ominainen yksinkertaistaminen ilmenee. Kysymys on siitä, että juuri tämän yksinkertaistamisen tietä tulee väistämättä väärennetyksi luo-

mistyön vapauden todellinen olemus, syntyy väärä käsitys luomistyön vapauden tilasta, sen olemassaolosta tai puuttumisesta eri yhteiskunnissa ja eri tilanteissa. Tarkastelkaamme miten tämä tapahtuu.

Kyseisen ongelman yksinkertaistaminen ilmenee ennen kaikkea erittäin rajoittuneessa käsityksessä vapauden takaavista ehdoista ja taiteellisen luomistyön vapautta uhkaavista vaaroista. Suhtautuessaan luomistyön vapauden ongelmaan vulgaarin individualismin asenteista porvarilliset teoreetikot ja propagandistit näkivät vaaran vain tietyissä rajoituksissa. Taiteellisen itsensäilmaisun vapauden kaikkinainen määräytyminen historiallisista, sosiaalisista ja poliittisista tekijöistä katsottiin taiteilijan vapauden rajoittamiseksi, ts. luomisprosessi ja itse taiteilija irrotettiin häntä ympäröivästä objektiivisesta todellisuudesta, reaalisesta elämästä.

Tällainen katsomus sai osakseen vakavaa arvostelua marxismin klassikkojen taholta. He todistivat että »ehdoista vapaa vapaus», yhteiskunnan objektiivisista olosuhteista, tehtävistä ja pyrkimyksistä riippumaton vapaus on kuvitelma; taiteilijan ns. »itsensäilmaisemisen täydellinen vapaus» on illusorinen ja saavuttamaton. Marx osoitti teoksissaan, että ihminen ei voi olla henkisesti rikas, luova persoonallisuus, ellei hän ole kosketuksessa ympäristöön ja ihmisiin. Marx kirjoitti: »Yksilön todellinen henkinen rikkaus riippuu kokonaan hänen todellisten suhteittensa rikkaudesta.»[21]

Taiteilijan ja todellisuuden, taiteen ja elämän väliseen vuorovaikutukseen palaan tuonnempana, koska juuri tämän ongelman ympärillä

käydään nykyään kiivainta väittelyä. Toistaiseksi on syytä muistaa, että porvaristo piti aikoinaan yhteiskunnan kaikkien jäsenten vapauden mittana koko yhteiskunnan hyötyä, mikä näin muodoin merkitsi: »yhteiskunnan etujen mukaista on asettaa rajat myös vapaudelle».[22] Tämä oli sanottu 1700-luvulla. Porvaristo esiintyi tuolla kaudella uutena, nuorena, vallankumouksellisena, tulevaisuutensa tajuavana voimana. Turvatakseen vapauden itselleen ja luokkansa edustajille se tunnusti (enemmänkin, väitti!) avoimesti sen, että vapautta hyväksikäytettäessä ei saa ylittää tiettyjä rajoja, etteivät luokkaedut joutuisi uhanalaisiksi. Mutta tällähän porvaristo tunnusti itse asiassa vapaus-käsitteen luokkaluonteen. Nykyhetkellä taas se vaikenee häveliäästi näistä asioista ja käyttää kilpenään järkeilyjä »vapaudesta yleensä», »absoluuttisesta vapaudesta» yms. Sosialismin ideologiset viholliset tarvitsevat näitä tunnuksia peittääkseen, saattaakseen varjoon ja unohdukseen ongelman muut paljon monimutkaisemmat näkökohdat. Lenin tarkoitti juuri niitä korostaessaan, että kirjallisen luomistyön vapaudesta ei ole puhuttava ainoastaan siinä mielessä, »että se olisi vapaa poliisikomennosta, vaan myös siinä mielessä, että se olisi vapaa pääoman vallasta, vapaa karrierismista; — enemmänkin: myös siinä mielessä, että se olisi vapaa porvarillis-anarkistisesta individualismista».[23]

Vapaus »poliisikomennosta» on vapauden yksinkertaisin puoli, silti porvarillinen tajunta asettaa siihen pääpainon. Tuo rajoittunut tajunta ei mene sitä varsin kulunutta ajatusta pitemmälle, että täytyy kapinoida vakiintuneita normeja ja perinteitä vastaan, on vapauduttava

kaikista rajoituksista ja kaikkinaisesta valvonnasta.

On sanottava että länsimainen propaganda on melko lailla menestynyt mainostaessaan kaikenmoisia näennäisvapauksia, kuten esim. oikeutta lasketella suustaan mitä vain Lontoon Hyde Parkin improvisoiduilta puhujankorokkeilta. Valtahan ei kuulu kuitenkaan niille, jotka lohduttelevat itseään »sananvapauden» puistoilluusioilla, vaan niille jotka istuvat Cityn pankkien johtokunnissa.

»Luomistyön vapauden» laita on suunnilleen samanlainen. Porvarillisessa yhteiskunnassa virallisesti tunnustetun ja tervehdityn taidesuunnan, modernismin puolustajat julistavat taiteilijan »suurta oikeutta» ilmaista itseään millä tahansa keinolla, joka hänen päähänsä pälkähtää. Nimenomaan tämä seikka on muka erittäin suotuisa luovien persoonallisuuksien kehitykselle. Entä millainen on tulos? Tervetulleina otetaan vastaan kaikenmoiset »löydöt», sellaiset kuin esim. runo:

Vesi,
Vesi, vesi
Vesi, vesi, vesi,
Vesi, vesi
Vesi,

tai uuden muotisuunnan »taidemaalarin» voimakkaalla otteella ämpäristä kankaalle loiskauttaman maalin jäljet tai edustavan museon marmorisaliin kasattu muodoton silikatiiliröykkiö, jota sanotaan »minimalistiseksi skulptuuriksi», tai elokuva joka antaa mahdollisuuden kolmen tunnin ajan tarkastella valkokankaalta nukkuvaa ihmistä, ja paljon muuta yhtä ultramodernia. Kaikkia näitä teelmiä sanotaan ker-

naasti taideteoksiksi ja esitetään ne paljonpuhuvana todisteena niistä saavutuksista, joilla voi ylpeillä kaikista rajoituksista vapaa (tervejärkinen ihminen ei voisi olla lisäämättä tähän: myös terveestä järjestä vapaa) taiteellinen luomistyö.

Tällainen taiteellisen tahdonilmaisun vapaus ei ole mitään muuta kuin harhakuva, valhe ja mystifikaatio. Todellakin, tarvitsisiko arvonsa tunteva ja taiteeseen vakavasti suhtautuva taiteilija sellaista »luomistyön vapautta», joka antaisi hänelle mahdollisuuden ripustaa kaikkien nähtäväksi maaliin sotkettuja räsyjä ja esittää ne uudeksi esteettiseksi arvoksi, uudeksi kuvataiteen kehitysaskeleksi? Voisiko tietoisuus siitä, että tuhannet näyttelyissä kävijät kohauttelevat neuvottomina olkapäitään silmäillessään noita räsyjä, ja puoskaroivat taiteentutkijat keksivät näille luomuksille mahdollisimman konstikkaita nimiä, voisiko tämä antaa todellista tyydytystä?

Tuskin tervejärkinen ihminen voisi vastata myönteisesti näihin kysymyksiin. Tosiasiat pysyvät silti tosiasioina. Kun nuori ranskalainen taiteilija, tuleva modernin taiteen tuntija Marcel Duchamp asetti näytteille New Yorkin taidesalonkiin saniteettiesineiden kaupasta hankitun tavallisen posliiniurinaalin ja varusti sen omalla nimilapullaan, niin tämä teko oli tehty »luomistyön vapauden» nimessä. Aluksi melkoisesti hämmentyneet rivakat taiteentutkijat tointuivat pian ja ryhtyivät laulamaan ylistyslaulua tälle ihmeelliselle »taide-esineelle» kehuen mahdollisen itsensäilmaisun esteettiset rajat niin kauas väistymään saaneen modernin taiteilijan rohkeutta ja vapautta.

Silloinen yleisö pahastui melkoisesti Duchampin ja eräiden muiden »ekspressionistien» ja »dadaistien» noin eriskummaisesta »rohkeudesta». Muttei kulunut kymmentäkään vuotta tuosta kohua synnyttäneestä näyttelystä (se pidettiin vuonna 1918), kun mainitun tapaisten »taideteosten» hinnat nousivat pöyristyttäviin lukuihin. Niille taas jotka ovat sidoksissa »vapaan yrittäjyyden» yhteiskuntaan, missä taide on tavaraa — tämä asia on jo aikoja todistettu eikä kukaan ole kumonnut sitä — hinta on torjumaton peruste. Havaittuamme nykyisessä kuvataiteessa sen ensi silmäyksellä kummalliselta näyttävän ilmiön, että porvarillisen lännen salongit ja näyttelyt ovat täynnä kaikenlaatuisia teoksia, jotka edustavat kaikkia mahdollisia suuntia paitsi realistista, joudumme kaiken muun ohella ottamaan huomioon myös taidemarkkinoiden voimakkaan vaikutuksen ja tietynlaisten tuotteiden taitavasti ohjattujen hintasuhdanteiden pakkokahleet. Ryhtyisikö taiteilija luomaan realistisia tauluja, kun niitä ei kukaan osta eikä ota edes näyttelyyn?

Tässä on paikallaan palauttaa mieleen toinen osa ylempänä esitetystä Leninin lausumasta: »vaan myös siinä mielessä, että se olisi vapaa pääoman vallasta...» Tällainen vapaus ei käy päinsä maailmassa, missä taulu tai veistos on hyvä sikäli, mikäli se on arvossa markkinoilla, ja se on hyvä vain siinä määrin miten korkea on sen hinta. Kaupallisuus, tuo sielujen ostelija yksityisomistuksen maailmassa, sanelee arvojen mittapuut ja määrää arvoasteikon. Eikö juuri tätä todista avoimesti ja kyynisesti sellaisen termin käyttö kirjallisuuteen nähden kuin »bestseller» eli »menekkikirja».

On aika tehdä ensimmäiset yhteenvedot sanotusta. Yritettäessä muotoilla lyhyesti »osapuolten asemat» suhteessa »kiperään» kysymykseen: vapaus mitä varten? saadaan kaksi hyvin erilaista vastausta.

Kommunistit vastaavat tähän näin: luomistyön vapaus on tarpeen, jotta taiteilija jolla on valta tehdä luovaa työtään vapaasti oman ihanteensa mukaisesti, voisi paitsi kuvata totuudenmukaisesti, ilmeikkäästi ja lahjakkuutensa koko voimalla todellisuutta myös tunkeutua kuvaamiensa tapahtumien sisälle, jotta hän voisi näyttää ihmisluonteiden henkisen rikkauden ja tunnekylläisyyden sekä osoittaa konfliktien ja yhteiskuntakehityksen johtavien tendenssien olemuksen.

Vastustajamme taas vastaavat kysymykseen toisin: luomistyön vapaus »on puhdasta vapautta, jota eivät sido mitkään ulkonaiset pidäkkeet»[24], se on taiteilijan vapautta kaikista vaikutuksista, etenkin elämän vaikutuksista, todellisuudesta, olemassaolon näkyvistä muodoista, siveellisyydestä... Se on »menoa omaan itseensä» ja mahdollisuutta »väärentää halunsa mukaan todellisuutta». Tähän vielä lisätään: Me annamme hänelle mahdollisuuden tähän, enemmänkin, me odotamme ja vaadimme häneltä tätä. Eikä ole tarpeen, että taiteilija tekisi samaa mitä on jo vuosisatoja tehty ennen häntä, ts. tutkisi ja selittäisi elämää; hänen tehtävänsä on »tunkeutua kauas todellisen olemisen rajojen ulkopuolelle».[25] Yleensä... kaikki se, minkä ryin ulos, tulee olemaan taidetta. Sitaattien runsaus puolustanee tämän artikkelin kirjoittajaa, jota muuten voitaisiin epäillä puolueellisuudesta. Olen vedonnut välittömästi eräiden lännen

auktoriteettien lausumiin. Ensimmäinen kuuluu suurelle saksalaiselle idealistifilosofille, 1940-luvun lopulla päivänvalon nähneen kuuluisan »Estetiikan» tekijälle Nicolai Hartmannille. Edelleen seuraa otteita amerikkalaisen taiteentutkijan Ben Hellerin 1960-luvulla julkaistusta artikkelista. Viimeinen mahtava loppusoitto, lausunto joka sisältyy lukemistoihin ja kaikkiin modernismia käsitteleviin tutkielmiin, kuuluu ekspressionistiselle taiteilijalle Kurt Schwittersille, joka on keksinyt merz-tyylin (sanasta Kommerz) ja luonut »merz-bildereitä», sananmukaisesti tauluja romusta.

Kuten lukija näkee näillä kahdella vastauksella ei ole ainoatakaan kosketuskohtaa, joten tässä on mahdotonta rajoittua eroavuuksien toteamiseen. Toinen asenne sulkee pois toisen, niiden sovittamattomuudessa heijastuu kaksi erilaista maailmankatsomusta, kaksi vastakkaista filosofiaa.

VAPAUTETTAVA TAJUNTA!

Käsityksen luomistyön vapaudesta voi näin ollen muodostaa lähtemällä erilaisista ja joskus jopa vastakkaisista perusedellytyksistä, kuten juuri esitetyssä »puhtaassa» tapauksessa, jolloin poolit määräytyvät porvarillisen ja kommunistisen ideologian oppositioasemasta. Asian näin ollen joudutaan entistä enemmän pohtimaan sitä, ovatko lähtökohdat oikeita, todellisia vai illusorisia, ovatko paikkansapitäviä vai valheellisia ne aatteet, joihin pohjaudutaan puhuttaessa taiteellisen luomistyön vapaudesta.

Muistakaamme että Lenin vaati **vapautta porvarillis-anarkistisesta individualismista** ja piti tätä vapautta luomistyön todellisen vapauden

välttämättömänä ehtona. Kommunistien mielestä on riittämätöntä turvata taiteilijalle vain ulkonainen toimintavapaus, semminkin kun sen voi helpoimmin saavuttaa oloissa, joissa kehotetaan demagogisesti »tekemään kaikkea mitä haluttaa» välittämättä elämän realiteeteista, moraalisäännöistä ja terveestä järjestä. Tällaisissa olosuhteissa voidaan todellakin jokainen »taiteilijan sylkäisy» esittää vapaan luomistahdon ilmaukseksi. Asia on kuitenkin niin, että tosi taiteilija ei kerta kaikkiaan tarvitse tuota anarkistista »rajatonta vapautta», sillä se ei edistä yhdenkään vähänkin vakavan aatteellis-taiteellisen tai esteettisen tehtävän ratkaisua. Tosi taiteilijan huolet, luomistyön suuren yhteiskunnallisen merkityksen käsittävän henkilön huolet kuuluvat elimellisesti muuhun tasoon.

Kommunistit lähtevät siitä, että todellisen taiteilijan luomispyrkimykset tähtäävät koko olemuksellaan elämäntotuuden tavoittamiseen. Taiteilija pyrkii ehdottomasti havainnoimaan todellisuutta koko sen monimutkaisuudessa ja historiallisessa ehdonalaisuudessa sekä käsittämään sen ristiriitojen dialektiikan ja sen ihmeellisen eheyden. Nämä pyrkimykset — korostettakoon tätä vielä kerran — käyvät aatteellis-poliittisessa suhteessa yhteen vain yhden luokan, työväenluokan ja vain yhden, kommunistisen puolueen ohjelmatavoitteiden ja -etujen kanssa; vain tämä puolue ja tämä luokka puolustavat työtätekevien joukkojen tosiasiallisia etuja. Tässä me lähestymme välittömästi asian ydintä. Oikea, totuutta vastaava tieto ei ole taiteilijan itsetarkoitus. Taiteilija tarvitsee sitä päästäkseen hedelmälliseen kosketukseen lukijan, katsojan ja kuuntelijan kanssa. Tuotanton-

sa avulla taiteilija käy heidän kanssaan vakavaa ja vilpitöntä kaksinpuhelua. Jokainen romaani, jokainen näytelmä, taulu ja sävellys luovat taiteilijan ja toisaalta katsojan, lukijan ja kuulijan välille hyvin herkän henkisen yhteyden, jonka tarkoituksena on välittää ihmisille taiteilijan tunteet ja ajatukset, kaikki se minkä hän on ymmärtänyt, kokenut ja kärsinyt ja minkä on väistämättä tehtävä ihmisistä entistä älykkäämpiä, siveellisempiä ja hyväntahtoisempia ja vaikutettava heidän maailmankatsomukseensa sekä kykyynsä olla uuden yhteiskunnan rakentajia.

Taiteen ja katsojan, kirjallisuuden ja lukijan väliselle vuorovaikutukselle on kuvaava toinenkin seikka. Kirjallisuus ja taide ovat täysiarvoisia, elinvoimaisia ja syvällisiä vain silloin kun ne pohjautuvat kansan elämään ja omaksuvat miljoonien ajatukset ja toiveet. Tässä mielessä pätee väite, että lukijan taso vaikuttaa merkittävässä määrin kirjallisuuden tasoon. Sosialistiselle yhteiskunnalle tällainen vuorovaikutus ei ole ainoastaan luonnollinen, vaan myös ehdottoman tarpeellinen. Se myötävaikuttaa kansan luomisvoimien heräämiseen, sen taiteilijakykyjen vapautumiseen. Sosialistinen valtio ja kommunismia rakentava yhteiskunta pitävät luomistyön vapauden turvaamiselle tärkeänä seuraavan Engelsin muotoileman ongelman ratkaisua: »Jokaisen jossa istuu Rafael, on saatava kehittyä esteettömästi.»[26] Tässä ilmenee luomistyön vapauden ongelmaa koskevien sosialististen katsomusten humaanisuus.

Taiteilijan ja vallankumouksellisen luokan etujen, luomistyön ja kommunistisen rakennustyön päämäärien täydellinen yhtäpitävyys on

näin ollen ilmeinen. Tämä innoittaa taiteilijoita, haltioittaa heitä vapaan kehityksen ja luomispyrkimystensä toteuttamisen mahdollisuuksilla. Tällainen etujen täydellinen ja sopusuhtainen yhtäpitävyys on hedelmällinen siinäkin mielessä, että se auttaa taiteilijaa tajuamaan katsomustensa, kiinnostustensa, pyrkimystensä ja koko toimintansa yhteenkuuluvuuden elämän, yhteiskunnan kehityksen ja edistyksen tarpeiden kanssa. Tämä on onnellinen yhteenkuuluvuus, sillä se antaa taiteilijalle verrattoman mahdollisuuden tuntea itsensä vapaaksi luovassa toiminnassaan.

Lienee tarpeetonta puhua maailmankatsomuksellisten tekijöiden valtavasta merkityksestä siinä uuden taidearvon syntymisen vaikeassa prosessissa, jota sanotaan luomistyöksi. Taideteoksen yhteys tosielämään on se tärkein kriteeri, jonka mukaan marxilaiset arvioivat taideteoksen aitouden ja merkittävyyden ja siis taideteoksen luoneen taiteilijan vapauden asteen. Yhteys tosielämään tulee esiin taiteilijan näkemän merkittävyydessä, taiteellisen tulkinnan syvyydessä ja tarkkuudessa sekä taiteilijan asennoitumisessa, joka ei siedä välinpitämättömyyttä, vieraantuneisuutta eikä pahan suvaitsemista. Kyse on taiteilijan asenteesta, ts. hänen maailmankatsomuksestaan. Kyse on maailmankatsomuksen ja luomismenetelmän yhtenäisyyden välttämättömyydestä ja hedelmällisyydestä; tämä yhtenäisyys on sosialistisen realismin perusperiaate.

Paljon voimia ja aikaa taiteen filosofisille ongelmille omistanut, kaikkialla, mm. lännessä hyvin tunnettu unkarilainen marxilaisteoreetikko György Lukács kirjoitti: »Taide ei voi kuvata

ainoatakaan tosiasiaa tai suhdetta, joka olisi sen puoluekantaisuuden ulkopuolella... Taiteen todellinen tie kulkee tiettyjen elämäntendenssien esteettisen hyväksymisen tai kieltämisen kautta.»[27] Ellei taiteilija pysty käsittämään noita tendenssejä, hän kadottaa vapaudentunteen, hän hukkuu olemisen ratkaisemattomiin ristiriitoihin niistä ulospääsyä etsiessään.

Maailmankatsomuksen kiteytymättömyys ja aatteellis-esteettisten asenteiden sekavuus ilmenevät taiteilijan sisäisessä pirstoutuneisuudessa; hän kokee taiteellista ja siveellistä ylirasitusta ristiriitojen raateleman yksityisomistuksellisen yhteiskunnan kollisioissa. Kuuluisa romaaninkirjoittaja Aleksei Tolstoi, joka ei läheskään heti katkaissut välejään porvarillis-anarkistiseen ympäristöön ja joka kielsi marxismin ja yleensä ideologian, muisteli myöhemmin: »Eräät yhä vielä uskovat, että nimenomaan tuo onkin vapaan ja henkevän luomistyön olotilaa. Vahingollista hölynpölyä! Muistelen tuota aikaa matalaveden, niukka-aiheisuuden ja tavattoman epävarmuuden aikana. Ympäröivä elämä (ettei se tuntuisi kaaokselta ja painajaiselta) tulkittiin pinnallisesti, maalauksellisesti, esteettisesti... Luomistyön todellisen vapauden — tematiikan laajuuden ja aiheiden rikkauden, joka käsittää muutakin kuin ainoastaan elämän — koen vasta nyt, historian marxilaista tiedostamistapaa omaksuessani, jolloin Lokakuun vallankumouksen koetuksen kestänyt suuri oppi antaa minulle määrätietoisuutta ja menetelmän elämänkirjaa lukiessani...»[28] Määrätietoisuus ja menetelmä!

Tämä entisen kreivin ja myöhemmin sosialistisen realismin huomattavan edustajan Aleksei

Tolstoin arvokas lausuma kuulostaa ihmeellisen nykyaikaiselta. Samanlaiselta vaikuttaa muuten myös Engelsin tunnettu, erittäin osuva ajatus siitä, että olla vapaa merkitsee mahdollisuutta menetellä asiantuntevasti. On riittämätöntä tajuta tiettyjen toimien ja menettelyn välttämättömyys, **on tiedettävä**, miten täytyy toimia, **on osattava** toimia. Juuri tämä kokonaisuudessaan — tahdon ja tiedon omaaminen — onkin sisäistä vapautta. Tämä verraton vapaudentunne, tämä tajunnan vapautuminen saavutetaan välttämättömyyden selvittämisen sekä syiden ja seurausten tajuamisen kautta. Tulkoon se korostetuksi, sillä tieteelliseen käyttöön jo ajat sitten vakiintunutta teesiä vapaudesta, joka ymmärretään tajutuksi välttämättömyydeksi, tulkitaan jokseenkin yksipuolisesti, etenkin kun on kyse luomistyön konkreettisista ongelmista. Aivan oikeasta premissistä, että taiteilijan maailmankatsomus määrää hänen käsityksensä luomistyön vapaudesta, tehdään usein virheellinen johtopäätös, että hänen vapautensa on tietyssä määrin »järjellisten puitteiden» rajoittama. Kysymys asetetaan näin: missä määrin taiteilija voi olla vapaa rikkomatta kirjallisuuden ja taiteen puoluekantaisuuden periaatetta?

Tällainen vääristelevä »yksinkertaistaminen» johtaa peräti harhaan. Sen pohjana on virheellinen käsitys vapauden sisällöstä, looginen virhe joka sallii tietyissä oloissa samastaa vapauden anarkistiseen mielivaltaisuuteen, surullisen kuuluisaan »teen mitä itse haluan». Nimenomaan tässä tuleekin esiin luomistyön vapauskäsitteen paradoksaalisuus, josta olen jo maininnut.

Päästyään luomistyön vapauden »ulapoille» ja ymmärrettyään tämän vapautumiseksi kaik-

kinaisista yhdyssiteistä elämään ja yhteiskunnallisiin prosesseihin, vapautumiseksi perinteistä ja normeista, avantgardistitaiteilija joka karttaa politiikkaa ja ideologiaa kuin ruttoa, joutuu oman mielivaltansa vangiksi. Tämä on jotain itse itselleen järjestämän pelin tapaista: riistetyään itseltään mahdollisuuden ammentaa innoitusta sekä aatteita, aiheita, mielialoja, muotoja ja vivahteita ikuisesti elävästä elämästä tuo »kapinoiva» taiteilija tuomitsee itsensä mahdollisuuksiltaan varsin rajoittuneeseen, olemukseltaan järkeisperäiseen formalistiseen taiteeseen.

Enemmänkin, keskitettyään huomionsa elämästä irrallisiin muodollisiin fantasioihin tällainen taiteilija menettää pian kosketuksen myös katsojiin, sillä se mikä loiskahtaa kankaalle (jos kyseessä on esim. taidemaalari) tosielämästä irrallaan olevien puhtaasti subjektiivisten elämysten seurauksena, on muille ihmisille käsittämätöntä.

Tällaisella »luomisvapaudella», tällaisella vapauden käsittämisellä ei luonnollisestikaan ole mitään yhteistä marxilais-leniniläisen asenteen kanssa. Tämä ajatus tuli entistä voimakkaammin korostetuksi Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen 25. edustajakokouksessa. NKP:n pääsihteeri Leonid Brežnev sanoi puolueen toimintaselostuksessa: »Tosi lahjakkuus on harvinaista. Lahjakas kirjallisuus- tai taideteos on kansallinen rikkaus. Tiedämme hyvin että taiteellinen sana, maalauksen värivivahteet, ilmeikäs kiviveistos ja sävelten harmonia innoittavat aikalaisia ja saattavat jälkipolven sydämiin viestin nykypolvestamme, aikakaudestamme, sen mielenkuohuista ja saavutuksista.» Todellisuudessa luomistyön puoluekantaisuus ja

vapaus eivät laisinkaan ole ristiriidassa keskenään; vastaavasti niiden jonkinlainen »annostelu» tai »määräsuhteiden» noudattaminen ei ole tarpeen.

Marxismin vastustajat vievät marxilaisen estetiikan tiliin melko usein sellaista, mikä on ristiriidassa sen olemuksen kanssa; heiltä »jää huomioon ottamatta» kokonaan marxilaisen tarkastelutavan dialektiikka vaikeissa esteettisissä kysymyksissä. Tällaista tapaa ennen kaikkea puoluekantaisuuden käsitteen tulkinnassa. Niinpä meidän tiliimme yritetään viedä naiivi käsitys siitä, että marxismin omaksunut taiteilija muuttuu heti paikalla jollain ihmeen kaupalla entistä lahjakkaammaksi, tai joka tapauksessa häntä aletaan virallisesti pitää tällaisena. Ei yksikään marxilainen ole semmoista väittänyt eikä ajatellut. Todellisuudessa taiteilijan puoluekantaisuus on hänen **sisäisen vapautensa** mitta: mitä selkeämpiä ovat hänen luokka-asenteensa, mitä lujempi on hänen kommunistinen vakaumuksellisuutensa, mitä syvällisemmin mm. psyykillis-emotionaaliselta kannalta hän on omaksunut sen, sitä vapaammin hän suunnistautuu elämän monimutkaisessa pyörteessä, ristiriidoissa ja konflikteissa. Marxismin vastustajat pauhaavat jonkinlaisesta »diktaatista», »virkavaltaisesta määräilystä», »kielloista» ja »ohjeista», joiden mukaan sosialististen maiden taiteilijat muka luovat kirjojaan, taulujaan ja sinfonioitaan. On vaikeaa sanoa, milloin tässä on kyseessä tietämättömyys ja sosialistisessa maassa elävän taiteilijan roolin ja sijan täydellinen ymmärtämättömyys ja milloin totuuden ilkeämielinen vääristely.

Sosialistinen yhteiskunta on olemassaolonsa ensi päivistä pitänyt suuressa arvossa taiteilijan

lahjakkuutta. Taiteellisen luomistyön yhteiskunnallinen merkitys ja vaikuttavuus on sosialismin ja kommunismin rakentamisen oloissa hyvin suuri. Kommunistit ovat aina pitäneet tärkeänä jatkuvuutta edistyksellisten taiteellisten perinteiden ja kulttuurin kehittämisessä. Vapauduttuaan vanhan maailman ideologisesta painolastista ja hentomielisistä illuusioista uusi taide ei suinkaan hylkää modernismin tavoin edellisten aikakausien saavutuksia. Sosialistisen realismin taide on aikaisemman edistyksellisen taidekulttuurin humanistisen tehtävän perijä ja jatkaja. Se on samalla syvästi uudistushenkistä, aktiivista taidetta, joka on kiinnostunut elämän sosialistisesta uudelleenjärjestämisestä.

Sosialististen maiden taiteilijat näkevät luomistyönsä vapauden tuon humanistisen tehtävän elämänmyönteisessä käsittämisessä sekä aatteellis-esteettisten pyrkimystensä ja uuden maailman yleisten rakentamistehtävien yhtenäisyydessä. Korostettakoon että tämä yhtenäisyys ei lainkaan aiheuta eri kirjailijoiden, muusikkojen ja taidemaalarien taiteellisen olemuksen nivelloitumista, »samaan muottiin valamista», josta kommunismin vastustajat niin mielellään paasaavat johtaen harhaan monia rehellisiä ihmisiä. Se päinvastoin rikastuttaa taiteilijan luomispyrkimysten palettia. Parhaan todistuksen tästä on antanut käytäntö.

Sosialistista kulttuuria luovien taiteilijapersoonallisuuksien ainutlaatuisuus kuvastuu elämänkokemuksen, taiteellisten mieltymysten, tyylierikoisuuksien ja aiheiden loputtomassa moninaisuudessa. Havainnollistettakoon tätä Neuvostoliiton esimerkillä. Seuraavassa vain muutamia nimiä, jotka ovat laajalti tunnettuja

myös maan ulkopuolella. Sellaisia ovat kirjailijat Maksim Gorki ja Mihail Šolohov, Vladimir Majakovski ja Sergei Jesenin, Leonid Leonov ja Aleksandr Tvardovski, Galaktion Tabidze ja Tšingiz Aitmatov; taiteilijat, muusikot, teatteri- ja elokuvataiteen toimihenkilöt Martiros Sarjan ja Pavel Korin, Konstantin Stanislavski ja Jevgeni Vahtangov, Sergei Eisenstein ja Aleksandr Dovženko, Sergei Prokofjev ja Dmitri Šostakovitš, Aram Hatšaturjan ja Kara-Karajev, Svjatoslav Rihter ja Galina Ulanova... Heidän tuotantonsa, josta Neuvostoliiton monikansallinen sosialistinen kulttuuri on ylpeä, josta pitävät kansanjoukot ja joka on saavuttanut maailmankuuluisuuden, puhuu sanojakin vakuuttavammin näiden taiteilijoiden inspiraatiota siivittäneestä luomistyön vapaudesta.

Sosialististen maiden johtavat kommunistiset ja työväenpuolueet tähdentävät huomaavaista suhtautumista luovaan etsintään, yksilöllisten lahjojen ja kykyjen täydellistä esiintuomista sekä sosialistisen realismin pohjalta kehitettyjen muotojen ja tyylien monipuolisuutta ja rikkautta. Tästä puhutaan tärkeissä puolueasiakirjoissa. Kulttuurikehitystä johtaessaan puolueet näkevät oman roolinsa ja voimansa siinä, että ne saavat taiteilijan innostumaan kansan palvelemisen jalosta tehtävästä ja kasvattavat hänestä kommunististen periaatteiden pohjalta tapahtuvan yhteiskunnan uudistamisen vakaumuksellisen ja aktiivisen osanottajan.

Oikeus puhua kansan nimissä ja olla kansan toiveiden ilmaisija on suuri luottamus, jota kulttuurialan mestarit nauttivat sosialistisissa maissa. Tässä on tosi taiteilijan todellinen onni ja todellinen vapaus.

»HISTORIA JA SEN SANKARIT»

Miten reaalisesti, silminnähtävästi ja konkreettisesti ilmenee se suuri luomistyön vapaus, josta olemme puhuneet ja jonka olemme sopineet ymmärtämään ennen kaikkea luovan persoonallisuuden kyvyksi ja mahdollisuudeksi suunnistautua vapaasti elämän monimutkaisissa ja ristiriitaisissa ilmiöissä? Ensiksikin vapaa luovuus pystyy — ja sillä se todistaa vapautensa — mestarillisissa ja laajakatseisissa teoksissa tuomaan esiin ja kuvaamaan kaiken sen historiallisesti uuden, mitä elämä tarjoaa. Se pystyy antamaan kuvan ajan synnyttämän uuden sankarin olemuksesta, kirjoittamaan »uudessa ympäristössä olevan uuden ihmisen historian» Aleksei Tolstoin osuvaa sanontaa käyttääksemme; se kykenee täyttämään »vaikeimman ja tärkeimmän», so. »yhdistämään merkittävät filosofiset ja historialliset suuntaviivat... romaanin sankareiden kohtaloissa, osoittamaan ihmisen paikan historian mahtavassa liikkeessä», kuten suuri neuvostokirjailija Leonid Sobolev on sanonut.

Ymmärtääksemme missä määrin taiteellinen, antoisa ja historiallisesti merkittävä on kommunistien käytännössä julistama käsitys luomistyön vapaudesta, lienee paikallaan tarkastella neuvostokirjallisuuden elävää todellisuutta.

Uusia näköaloja maailmanrunoudelle avanneen, rohkean uudistajan Vladimir Majakovskin esimerkki on osoituksena siitä, miten voidaan saavuttaa luomistyön vapauden korkein aste: vain aikakauden ja runoilijan **yhteenkuuluvuuden** onnellinen tunne ja runoilijan oman minänsä täydellinen yhteensulautuminen uuden yhteiskunnan konkreettisiin historiallisiin päämääriin,

elämän ja joukkojen taisteluun antaa heille mahdollisuuden sulkea näköpiiriinsä koko moninaisen todellisuuden. Silloin taiteilija voi verrata luomistyötään »onnea tuottavaan tehtaaseen», kuten itse runoilija on sanonut.

On väärin luulla, että uskollisuus vallankumouksen ihanteille ja sosialistisen rakennustyön vilpitön palvelu olisivat tehneet helpoksi Majakovskin luomistoiminnan, on virheellistä luulla hänen elämänsä olleen ruusuilla tanssimista. Uskollisuus kommunismin ihanteille ei anna kenellekään mitään etuoikeuksia. Luomistyön vapaus ei ole mitään ansarikukan onnekasta kukoistusta eivätkä kommunistit ole missään tapauksessa pitäneet sitä tällaisena. Tämän vapauden toteuttaminen, etenkin jos kyseessä on sellainen syvästi uudistushenkinen, kansalaismielinen, taisteleva ja rakkaudessa sekä vihassa tinkimätön taide kuin on Majakovskin runous — tämän vapauden toteuttaminen on aina kamppailua, se on aina taistelua. Se joka yrittää esittää taidekuvien avulla tapahtuvan kommunististen ihanteiden julistamisen eräänlaiseksi valppaan virkavallan suopean valvonnan alaisuudessa toteutettavaksi kuponkien leikkaamiseksi, joko ei yleensä käsitä mitään uusien yhteiskuntasuhteiden, uuden siveellisyyden puolesta käytävästä reaalisesta taistelusta tai vääristelee tarkoituksella todellista asiaintilaa.

Todellinen ja varsinkin vallankumouksellinen taide ei salli elämän »kevennettyä», pinnallista kuvaamista, sillä vallankumouksellinen todellisuus on monimutkainen ilmiö, se on täynnä ristiriitoja ja konflikteja, jotka saattavat paisua historiallisiksi draamoiksi. Tosi rikassisältöisen luovan etsinnän tie on tämän vuoksi aina vaikea.

Elämän vallankumouksellisen uudelleenjärjestämisen paatosta ja kiihkeyttä heijastavat Majakovskin runosäkeet kuohuvat dynaamisimman aikakauden voimaa. Tuo aika kaipasi uusia, sisällön sähköistä jännitystä vastaavia runomuotoja. Ja runoilija loi nämä muodot, nämä uuden runouden »rakennuskonstruktiot». Tämä valtava sisäinen työ saattoi tulla täytetyksi vain runoilijan ajatusten ja pyrkimysten vapaan toteuttamisen ansiosta, eivätkä mitkään »säännöt» tai »ohjeet» olisi pystyneet muuttamaan tätä sisäistä tarvetta ja tahtoa.

Näin syntyi hiotun selvä, terävärytminen runo, jolla on eeppinen sointi ja tavaton ajatus- ja tunnepitoisuus. Sille on ominaista myös poikkeuksellinen avomielisyys ja tunnustuksellisuus. Runoilija omistautuu kokonaan työtätekevien joukoille, hän on todella »vallankumouksen mobilisoima ja kutsuma», hän on todella puolueen soturi. Mutta hän on vapaa soturi eikä bivuakkien ja sotaretkien romantiikan houkuttelema palkkasoturi tai volontääri; hän ei ole sotaväkeen pakolla otettu alokas, vaan vapaaehtoinen, joka on vapaana ja tietoisena lähtenyt historiallisen taistelun barrikadeille. Hän panee runonsa palvelemaan Vallankumouksen asiaa tietäen että kuin pistimet ne »seisovat lyijynraskaina, valmiina kuolemaan ja kuolemattomaan maineeseen». Majakovskin runoudelle on kaikki tuttua: sekä tunteiden helskyvä ylpeys, taidekuvien suurenmoisuus että tunne-elämysten dramaattisuus.

Majakovski samoin kuin monet muutkin uuden, sosialistisen kirjallisuuden alullepanneet runoilijat, prosaistit ja dramaatikot toi tuotannossaan erittäin selvästi esiin kirjallisuuden tär-

keimmän uuden piirteen, jota voimme sanoa **elämän eeppiseksi näkemistavaksi.** Ihmiskunnalle tulevaisuuden näkymät avanneet marxismileninismin aatteet ja vallankumouksellisen rakennustyön käytäntö avarsivat mittaamattomasti taiteilijan poliittista ja taiteellista näköpiiriä. Itselleen rohkeasti tietä raivanneen uuden ihmisen piirteet antoivat hänelle taiteellista virikettä; hän pystyi nyt käsittämään yhteiskunnallisen olemisen olennaisimmat ja syvimmät ongelmat. Taiteilijasta ei tullut ainoastaan menneisyyden ja nykyisyyden tutkija, vaan myös tulevaisuuden ennustaja.

Tätä vallankumouksen ansiosta tapahtunutta taiteen tehtävien ja luomistyön mahdollisuuksien laajenemista voidaan täydellä syyllä pitää luomistyön vapauden uutena, korkeimpana asteena, taiteilijan uutena, korkeana vastuuna. On välttämätöntä korostaa, että uudet saavutukset luomistyön vapauden alalla merkitsevät aina kirjailijoiden, runoilijoiden, taidemaalarien ja säveltäjien tehtävien vaikeutumista. Perehtyminen uuteen todellisuuteen vaatii myös uusia kuvaamiskeinoja, uusia kielellisiä ilmaisumuotoja ja tyylikeinoja. Suuri venäläinen kirjailija Maksim Gorki sanoi tästä 1920-luvun puolivälissä: »...Nykyinen sanataide ei ole vielä niin mahtava ja kaikkivaltainen, että se pystyisi voittamaan tuon olevaisen vaikeuden.»

Elämän valtavien näköalojen yleistyksessä ja eeppisessä kuvaamisessa tuli ratkaistuksi mitä vaikein sosiaalinen tehtävä: taide osoitti, mikä on yksilön sija yhteiskunnassa. Koko edellinen historia ja sen mukana myös koko aikaisempi taide piti mahdollisena vain yksilön ja historian, haaveen ja kohtalon vastakkain asetta-

mista, »yksilöllisen» ja »yleisen» välistä ankaraa antagonismia. Käytännössä nämä ristiriidat ratkaisi sosialistinen vallankumous ja taiteessa sosialistisen realismin menetelmä, jotka molemmat osoittivat ihmisen olevan historian luoja ja oman kohtalonsa isäntä. Ensi kertaa ihminen muuttui taloudellisten etujen ja poliittisten tavoitteiden saavuttamisen välineestä poliittisen ja taloudellisen kehityksen **päämääräksi.** Juuri tässä on sosialistisen humanismin ydin.

Sosialistinen humanismi on sosialistisen realismin tärkeä yhdysosa. Sosialistisen realismin aarteistoon kuuluville teoksille on ominaista rakkaus ihmistä kohtaan, ei ihmistä alentava sääli, ei hentomielinen osanottavaisuus, vaan usko ihmisessä olevan hyvän voimaan, hänen mahdollisuuksiinsa ja kutsumukseensa, tinkimätön rakkaus, kuten neuvostokirjailijoiden parhaimmistoon kuuluva Jaroslav Smeljakov on sanonut.

Neuvostokirjallisuuden klassikon Mihail Šolohovin laajuudeltaan ja syvyydeltään kaikkikäsittävät eeppiset teokset ovat sydämen kivun ja vilpittömän ilon läpitunkemia, niitä värittää ilontunne ihmisestä, ihmisen kauneudesta ja hengen rikkaudesta, hänen sielullisista etsinnöistään ja kiintymyksestään työhön ja elämään. Šolohovin romaanieepos »Hiljainen Don» (suom. myös »Hiljaa virtaa Don») hämmästyttää lukijaa jo historiallisella laajuudellaan; historian kuohunta on temmannut mukaansa monien voimakkaiden ja sympaattisten ihmisten kohtalot, pannut heidät purkamaan intohimonsa ja hellyytensä, rakkautensa ja vihansa, sekä heidän sydämen sopukassa elättämänsä salaiset haaveet, niin monet levottomina ja unettomina öinä pun-

taroimansa ajatukset... Vallankumous ja Donin kasakkojen kohtalot, yhteiskunnalliset konfliktit ja ihmisten läheiset henkiset suhteet, historian väistämätön eteenpäinkulku ja tunteiden monimutkainen dialektiikka liittyvät Šolohovin eepoksessa toisiinsa tuhansin sitein, ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja piirtävät suurta historiallista draamaa kokevan maailman ihmeellisen eheän, kaikkikäsittävän ja pateettisen kuvan.

Olisiko tarpeen puhua, miten neuvostolukijat ottivat vastaan tämän romaanin ja millainen vaikutus sillä on kaikkina näinä vuosina ollut sosialistisen maailman kirjallisuuteen, kun kapitalistisessa lännessäkin se herätti sensaation ja synnytti laajaa vastakaikua, joka ei ole ehtynyt vielä tänäänkään. Tämä romaani on ilmestymisellään todistanut Neuvostoliiton taiteilijoiden luomismahdollisuuksien laajuuden ja taiteellisten vapauksien runsauden. Se on sanonut — ja tämä on pääasia — tinkimättömän, valoisan ja ankaran totuuden vallankumouksesta, ja sillä on niin ilmeisiä ansioita, että sen tekijälle on myönnetty yksi korkeimmista kirjallisuuspalkinnoista, Nobelin palkinto.

Seuraavassa vain muutamia lausuntoja, joita ovat eri aikoina ja eri maissa esittäneet poliittisilta vakaumuksiltaan erilaiset ihmiset.

Saksa, vuosi 1931. »Meitä järkyttää tekijän eeppinen kuvaamistapa, hänen ajatuksensa keskittyneisyys, hänen kulttuurinsa, ankaruutensa ja järkkymättömyytensä... Hänen erinomainen 'Hiljainen Doninsa' virtaa väistämättä kohti merta. Tämä on ennennäkemättömän valtava virta...» (Andreas Zeitler. Das Deutsche Buch).

USA, vuosi 1934. »Venäjän kehityskausien

historia on tarjonnut Šolohoville perustan romaanin sinfoniselle rakenteelle... Se hämmästyttää historiallisten järkytysten syvällä realistisella kuvauksella... Ilman Šolohovia olisi tarvittu useita kirjailijapolvia, ennen kuin olisi päästy objektiiviseen selvyyteen sosialistisen kumouksen olemuksesta...» (Edwin Seaver. The New Republic).

Espanja, vuosi 1965. »'Hiljaisen Donin' suurenmoisuus on ristiriitaisten alkutekijöiden yhdistämisessä ja niiden taistelussa, kielen omaperäisessä musiikissa ja erikoisessa kirjoitustavassa, jotka yhdessä mahdollistavat ihmisolemuksen syvällisen kuvaamisen. Lukiessamme romaania emme tiedä, mikä olisi suuremman ihailun arvoinen, kielen runollisuus vai kerronnan ekspressiivisyys... Tämä eepos merkitsee itse Historiaa ja sen Sankareita...» (Antonio Cavaldá. Romaanin barcelonalaisen julkaisun esipuheesta).

Egyptin Arabitasavalta, vuosi 1975. »Sydämiemme innoittajana on kirjallisuuskiistoissa aina ollut Šolohov. Porvarilliset ideologit, kirjailijat ja kriitikot, sanoivat: 'Sosialistinen realismi kahlitsee kirjailijan hengen ja turmelee taiteen.' — Mutta katsokaapa, herrat, sosialistisen realismin neroa Šolohovia, sanoimme vastustajillemme. — Mitä te voisitte asettaa kuluneiden 30—40 vuoden ajalla lännessä ja idässä ilmestyneestä kirjallisuudesta 'Hiljaisen Donin' vastapainoksi? Šolohov on maailman nykykirjallisuuden korkeimpia huippuja. Šolohovin voima ja mahti on siinä, että hänen taiteensa pohjautuu ihmiskunnan kulttuuriperinnön katoamattomiin perinteisiin ja ihmisen kivun, kärsimysten ja ilon mitä syvällisimpään ja kiihkeimpään

kokemiseen ja ymmärtämiseen» (Abd ar-Rahman al-Hamisi. Keskustelu Inostrannaja literatura -aikakauslehden toimituksessa).

Šolohovin taiteellisen kokemuksen merkittävyys on todella verraton. Korostettakoon vain yhtä keskustelumme aiheeseen liittyvää näkökohtaa. »Hiljainen Don» ja kirjailijan muut teokset tekevät tyhjiksi kaikki sosialismin vastustajien joutavat keksinnöt, joissa väitetään että sosialististen maiden ja etenkin Neuvostoliiton taiteilijoiden teoksissa elämää kuvataan ja tulkitaan yksipuolisesti ja rajoitetusti, että kirjallisuudessa ja teatteritaiteessa monimutkainen, dramaattinen elämänkulku on muka vaihdettu kevennettyyn, miltei idyllimäiseen tai joka tapauksessa siloteltuun agitaatiokuvailuun ja että vain tällaiset »tislatut» teokset saavat muka oikeuden olla kosketuksessa lukijoiden ja katsojien kanssa. Tämän valheen kumoavia taideluomuksia on tietenkin hyvin paljon. Lukijat ovat itse saaneet vakuuttua tästä tutustuessaan neuvostokirjallisuuden käännöksiin, katsoessaan parhaita neuvostoelokuvia ja kuunnellessaan neuvostosäveltäjien musiikkiteoksia. Olen jo maininnut tässä kirjoituksessa niistä etevistä neuvostoliittolaisista taiteilijoista, joiden luomukset ilmaisevat elävästi elämän monimutkaisuuden, ihmissielun ristiriitaisten perustekijöiden kärjistyneen taistelun ja ihmisten välisten suhteiden vaikeat kollisiot. Viime vuosina on ilmaantunut uusia nimiä ja uusia teoksia, jotka jatkavat samoja hedelmällisiä perinteitä, jos kohta ne ovatkin ehkä vähemmän tunnettuja sosialististen maiden rajojen ulkopuolella.

Samalla nämä teokset tutkivat yhä syvällisemmin todellisuutta sosiaaliselta ja filosofi-

selta kannalta, ne panevat tarkkaavaisesti merkille elämässä sekä ihmisten henkisessä ja siveellisessä olemuksessa tapahtuvat muutokset, jotka ilmenevät yhteiskuntakehityksen kulussa; ne panevat merkille myös negatiiviset ilmiöt ja kieroutumat, jotta ne voitaisiin huomata ja korjata. Pyrkimys tällaiseen analyysiin ja esteettiseen tutkimukseen, pyrkimys itsetuntemukseen ja kaiken uuden selittämiseen — sellaiset ovat taiteemme tunnusomaiset piirteet. Sosialistisen realismin kirjallisuus on tässä mielessä vailla vertaistaan, sillä se **ei karta** nykyelämän ongelmia.

Taiteilija ei hae keksittyä »luovan itsensäilmaisemisen vapautta» elämän realiteeteista kaukana olevilta perukoilta, vaan tuntee itsensä vapaaksi hänelle mielenkiintoisen ja merkittävän elämän kuohunnassa, vapaaksi tunkeutumaan siihen omalla luomistyöllään, hän tuntee itsensä ihmiseksi niiden ihmisten joukossa, jotka kaipaavat kuulla ja ymmärtää hänet.

Katoamaton luova kiinnostus elämään ja kaikkeen uuteen minkä se tuo tullessaan, panee taiteilijan tunkeutumaan sellaisille aloille, jotka eivät ensi silmäykseltä tunnu kovinkaan »edullisilta» kaunokirjallisuuden kannalta. Niinpä monia neuvostokirjailijoita, -dramaatikkoja ja -elokuvataiteilijoita vetävät puoleensa tieteellistekniseen kumoukseen liittyvät siveelliset ja yksilölliset konfliktit tai ihmisen ja luonnon väliset suhteet.

Yleensäkin todellinen taiteilija ja siis **todella vapaa taiteilija** ei voi olla tuntematta vastustamatonta vetovoimaa olemisen perusongelmien tiedostamiseen. Sosialismin viholliset hyökkäilevät jatkuvasti sosialistisen realismin kirjalli-

suutta ja taidetta vastaan. Taiteemme humanistiset periaatteet, sen usko ihmiseen ja sen ihmistä ylentävä luonne ovat freudilaisista katsomuksista lähtevien porvarillisten esteetikkojen vakituisten hyökkäysten kohteena. He ovat saattaneet nuo katsomukset mahdottomuuksiin väittäessään kertakaikkisesti ihmisen olevan epäsosiaalinen olento, jolle on luonnostaan ominaista itsekäs eristyneisyys ja vaipuminen omiin komplekseihinsa ja »hämärien intohimojen» valtaan.

Antaessamme vastaiskun näille hyökkäyksille, näille taantumuksellisille näkemyksille torjumme samalla päättävästi myös yritykset kuvata sosialistisen realismin humanistiset periaatteet joksikin yksipuoliseksi, plakaattimaisen yksitasoiseksi ja »kaunistelevaksi» ihmisen suhteen. Me emme pyri tosielämän sävyisään, totuudenvastaiseen soinnuttamiseen. Moisia syytöksiä voidaan esittää vain siellä, missä eri syistä ei ole mahdollisuutta vähänkään täydellisesti ja monipuolisesti tutustua sosialistisen maailman taideelämään, sen kirjoihin, näytelmiin ja elokuviin tai siellä, missä vääristellään tahallisesti totuutta neuvostokirjallisuudesta ja taiteesta. Me — niin kirjoittajat kuin lukijatkin — käsitämme hyvin sen, että ihmisessä samoin kuin elämässäkin on monia ristiriitaisia tekijöitä, jotka taistelevat keskenään. Sosialistinen kirjallisuus, maalaustaide ja musiikki eivät »kaunistele» ihmistä, eivät imartele häntä, vaan taistelevat ihmisen puolesta ja auttavat häntä olemaan ihminen.

Neuvostokirjallisuuden kantaisälle Maksim Gorkille kuuluvat seuraavat karvaat ja ankarat sanat: »Ihmisessä on enemmän elukkaa kuin

ihmistä». Silti sama Gorki, joka oli saanut nimekseen vallankumouksen myrskylintu, julisti: »Ihminen — tämä kuulostaa ylevältä!» Eikä tässä ole ristiriitaa tai epäjohdonmukaisuutta, vaan noissa sanoissa ilmenee taiteilijan tietämys ja näkemys, hänen kipunsa, toiveensa ja asenteensa, joka on reaalisen, tehokkaan ja taistelevan humanismin asenne. Tämän asenteen ilmaisi kaiketi täydellisimmin Nobelin palkinnon luovutustilaisuudessa pitämässään puheessa Mihail Šolohov:

»Puhua lukijan kanssa rehellisesti, puhua ihmisille joskus katkeraakin, mutta aina miehekästä totuutta, lujittaa ihmissydämissä uskoa tulevaisuuteen ja voimaansa, joka pystyy rakentamaan tämän tulevaisuuden. Taistella rauhan puolesta koko maailmassa ja kasvattaa omalla sanallaan tällaisia taistelijoita kaikkialla, mihin tämä sana ulottuu. Yhdistää ihmisiä heidän luonnollisessa ja jalossa pyrkimyksessään edistykseen. Taiteella on suuri vaikutusvoima ihmisen järkeen ja sydämeen. Olen sitä mieltä että oikeus kantaa taiteilijan nimeä on vain sillä, joka suuntaa tämän voiman ihmiskunnan hyväksi, hyvän ja kauniin luomiseksi ihmissieluissa.»

DOGMIT VAI TOTUUS?

Tunnettu neuvostokirjallisuuden henkilötyyppi, huono-onninen runoilija Ivan Bezdomnov kirjoitti kerran uskonnonvastaisen runoelman. Hän syyti Kristuksen niskoille kaikki mahdolliset paheet ja oli äärettömän tyytyväinen: hän oli mielestään antanut murskaavan iskun kristinuskon aatteelle. Kirjaimellisen tarkkoja analogioita etsimättä huomautan, että ihmiset jotka yrittävät voimainsa

takaa parjata sosialistisen realismin taidetta ja osoittavat kaikenmoisten paheiden etsinnässä poikkeuksellista kekseliäisyyttä, muistuttavat jossain määrin tuota kovaonnista runoniekkaa.

Yksi levinneimmistä ja eniten käytetyistä syytöksistä sosialistista kirjallisuutta ja taidetta kohtaan kuuluu likipitäen näin: »tuo on hyvin yksitoikkoista taidetta.., kirjailija muistuttaa toista kirjailijaa, taidemaalari toista taidemaalaria.., kaikki teatterit ovat kuin samaan muottiin valettuja... Eikä tässä ole mitään ihmeellistä: kaikki taiteilijathan ovat epävapaita, kaikki joutuvat kirjoittamaan, maalaamaan ja näyttelemään sosialistisen realismin tiukoissa puitteissa...»

Niin kummalliselta kuin se tuntuukin, tämä yksinkertainen, alkeellinen ja olemukseltaan varsin kaukana todellisuudesta oleva käsitys on pahansuopaisten vastustajiemme uutteruuden ansiosta juurtunut osittain ulkomaisen sivistyneistön tajuntaan, varsinkin siellä missä moinen propaganda on erityisen aktiivista. Hyökkäysten tärkeimpänä maalitauluna on Neuvostoliiton taide. On selvää että jotakuinkin läheinen ja seikkaperäinen tutustuminen Neuvostoliiton kirjallisuuteen, musiikkiin, maalaustaiteeseen, teatteri- ja elokuvataiteeseen sekä Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasavallan, Ukrainan, Gruusian, Latvian ja muiden neuvostotasavaltojen taiteilijoiden luomuksiin haihduttaisi heti ennakkoluulojen usvan. Varmistuttuaan neuvostotaiteilijoiden tyylien ja käsialojen harvinaisesta moninaisuudesta, taideteoksissa tarkasteltavien ilmiöiden laajuudesta, luonnekuvien monisäikeisyydestä ja teosten emotionaalisesta värikkyydestä lukija, katsoja ja kuuntelija voi-

vat itse päätellä mainittujen syytösten paikkansapitämättömyydestä.

Mutta siinäpä se pulma onkin, että lännen laajalta yleisöltä puuttuu selvää, vääristelemätöntä käsitystä Neuvostoliiton kirjallisuudesta ja taiteesta, niiden kehityksestä vuosikymmenien aikana ja tuon kehityksen perussuuntauksista. Seuraavassa kuvaavia todistuksia. Venäläisen kirjallisuuden tuntija ja kääntäjä Saksan Liittotasavallasta Alexander Kaempfe, joka on kaukana sympatioista kommunismia kohtaan, totesi Deutsche Volkszeitungissa: »Kustannusliikkeiden mainokset ja joukkotiedotusvälineet propagoivat paljon aktiivisemmin 'samizdatia' (niin sanottujen toisin ajattelevien kirjoitelmia —*Gr. O.*) kuin varsinaista neuvostokirjallisuutta.» Amerikkalainen slavisti Priscilla Mayer kirjoitti eräässä artikkelissaan, että USA:ssa julkaistavat kokoelmateokset ja antologiat eivät anna käsitystä neuvostokirjallisuuden parhaista luomuksista. Hän mainitsee esimerkkejä, jotka todistavat että näihin kokoelmiin valitaan tarkoituksella taiteellisesti heikkoja teoksia. Voitaisiinko tällaisessa tilanteessa puhua objektiivisuudesta?

On olemassa muitakin, »vakavampia» syytöksiä: 1920-luvun lyhytaikaisten lupaavien kokeiden jälkeen neuvostotaide on muka muuttunut jonkinlaiseksi kivettymäksi. Länsi taas on tässä suhteessa mennyt kauas eteenpäin.

Tämäkin kaava on varsin kaukana totuudesta. Yritys kuvata sosialistinen realismi kertakaikkisesti määrättyjen »sääntöjen» dogmaattiseksi kokoelmaksi merkitsee joko surkeaa erehdystä tai ideologisen vastaväittäjän asenteen tarkoituksellista vääristelyä. Sosialistisen realismin menetelmä edellyttää ennen kaikkea taiteelli-

sen ajattelun sellaisen ominaisuuden kuin **historismin** välttämättömyyttä. Tämä vuorostaan vaatii paitsi tutkimaan mitä huolellisimmin elämää sen kaikissa muunnoksissa myös uudistamaan jatkuvasti taiteellisia ilmaisukeinoja ja kuvaustapoja, jotta ne vastaisivat mahdollisimman täydellisesti nykyelämän kuumeista sykintää, nykyisiä elämänilmöitä. Tämä periaatteellinen lähtökohta osoittaa sosialistisen realismin taiteen pyrkimystä sisäiseen dynaamisuuteen ja sen syvää sisäistä tarvetta täydellistyä ja kehittyä suorassa, välittömässä kosketuksessa elämään, yhteiskunnalliseen olemiseen.

Mutta teoria teoriana ja käytäntö käytäntönä. Juuri taide-elämän käytäntö sosialistisissa maissa, mm. neuvostokirjallisuuden ja kaikkien muiden taidelajien muovautumis- ja kehityshistoria on vakuuttavana todistuksena uuden esteettisen järjestelmän hämmästyttävästä dynaamisuudesta ja mikä tärkeintä, sen pysyvästä kyvystä kuvata totuudenmukaisesti ja ilmeikkäästi nopeatahtisen elämän monimutkaisia ilmiöitä ja hienovivahteisia prosesseja.

Taiteen dynaamisuus saa erittäin suuren merkityksen meidän aikanamme, kun kypsä sosialismi jouduttaa yhteiskunnan kehitystä tieteellis-teknisen kumouksen tietä. Taiteilija ei pysty tulkitsemaan luomuksissaan nykytodellisuutta sen dialektisessa monimutkaisuudessa, ellei hän tutki jatkuvasti uusia ilmiöitä, ellei hän omaksu uusia taiteellisia ilmaisukeinoja. Nykyisessä taiteellisessa käytännössään sosialistinen realismi kerää kokemusta todellisuuden omaksumisessa ja samalla kehittää itsessään piirteitä, jotka vastaisivat parhaiten nykyelämän heijastamisen yhä vaikeammiksi käyviä tehtäviä.

Tarkastelkaamme sellaista taidealaa kuin teatteria. Vallankumous ryntäsi vihurina Venäjän näyttämöille. Se lakaisi tieltään kaiken vanhentuneen, aikansa eläneen ja rappeutuneen. Uusi todellisuus antoi vaativasti tietää itsestään synnyttäen uusia aiheita ja malttamatonta pyrkimystä luopua kertakaikkisesti akateemisuudesta ja uudistaa perinpohjaisesti taidekieli. Muutokset olivat luonteeltaan kuitenkin selvästi dialektisia. Uuden vallankumouksellisuus ei kieltänyt pysyviä arvoja. Uudessa taiteessa säilyi venäläisen teatterin suuri realistinen perinne, joka olennoitui Moskovan taiteellisen ja Malyi teatterin taiteessa sekä kuuluisien ohjaajien Stanislavskin ja Nemirovitš-Dantšenkon luomistyössä. Tämä perinne kehittyi edelleen ja osoitti hedelmällisyytensä ja elinvoimansa saavuttamalla uuden katsojakunnan, työtätekevien joukkojen, suosion.

Stanislavskin ja Nemirovitš-Dantšenkon ohella on mainittava rohkean kokeilijan, nerokkaan kasvattajan ja ohjaajan Vsevolod Meierholdin nimi. Samaan riviin kuuluu Jevgeni Vahtangov, jolle oli piirteellistä ehtymätön mielikuvitus. Jatkaakseni vuosikymmenien elävää ketjua minun on mainittava sellaisten suurten ja hyvin erilaisten teatteriohjaajien nimet, kuten Tairov, Simonov, Ohlopkov, Popov, Akimov, Zavadski, Tovstonogov ym. Koko tuo aika oli keskeytymättömän taiteellisen etsinnän ja väittelyjen, taidesuuntausten taistelun ja lahjakkuuksien kilpailun aikakautta. Stanislavski kirjoitti elämänsä loppupuolella: »On erittäin hyvä, jos taiteessa eletään, tavoitellaan jotain ja jotain puolustetaan, taistellaan jonkin puolesta ja voitetaan tai päinvastoin pysytään voittamatto-

mina. Taistelu tuottaa voittoja ja johtaa saavutuksiin. Kaikkein pahinta on, jos taiteessa vallitsee rauha, jos kaikki on kunnossa, kaikki määräytynyttä ja laillistettua, mikään ei kaipaa väittelyä, taistelua, häviötä eikä siis voittojakaan. Taide ja näyttelijät, jotka eivät kulje eteenpäin, tekevät takaperoa. Onneksi teatteriamme ei tämä vaara vielä uhkaa. Teatteri kiistelee, kuohuu, taistelee, voittaa tai häviää...»

Neuvostoteatterin nykypäivä todistaa näiden sanojen pätevyyden myös vuonna 1976. Teatteri kiistelee ja kuohuu... Kokemuksensa ja perinteiden täysissä aseissa Moskovan taiteellinen teatteri hämmästytti yhtäkkiä ihailijansa kääntymällä päivänpolttavan ja »proosallisen» kysymyksen puoleen näytelmällä »Terässulaton työläiset». Maineikas Malyi teatteri tarjosi jännittävän elämyksen asettamalla näyttämölle »Tsaari Fjodorin», jonka pääosassa nähtiin Innokenti Smoktunovski (hän esitti Hamletin osaa Kozintsevin kuuluisassa elokuvassa). Tavanmukaisesti käydään kiivaita keskusteluja nuorten ja vastaavasti kokeiluhaluisimpien teatterikollektiivien, kuten Moskovan Sovremennik ja Tagankan teatterien näytelmistä. Toiset hyväksyvät varauksettomasti kaiken, mitä näissä teattereissa esitetään, ihaillen ohjaajien uudistusintoa. Toiset taas ilmaisevat yhtä kiihkeästi suuttumuksensa mielestään aineiston liian vapaan käsittelyn vuoksi. Kaikkia silti yhdistää klassinen fraasi, jonka kuulee teatterin portaikolla jokaisen esityksen edellä: »Sattuisiko olemaan ylimääräistä lippua?»

Teatterien mainosjulisteissa näkee klassikkojen nimiä, Shakespearesta aina Tšehoviin ja

Shaw'hun, Euripideesta Strindbergiin ja Ostrovskiin, sekä aivan nuorten, vielä tuntemattomien draamakirjailijoiden ja lukuisten ulkomaisten nykykirjailijoiden nimiä, sellaisten kuin Friedrich Dürrentmatt, John Priestley, Jean Annouilh ja Williams Tennessee. En ole lainkaan varma siitä, että vastustajamme voisivat nimetä vaikkapa yhden länsimaisen pääkaupungin, jonka teattereilla olisi yhtä laaja ja monipuolinen ohjelmisto. Enkä ole varma siitäkään, että muissa länsimaisissa pääkaupungeissa esitettäisiin yhtä laajasti nykyisten neuvostodraamaatikkojen näytelmiä kuin meillä esitetään länsimaisten näytelmäkirjailijoiden teoksia. Lukijamme kaiketi ymmärtävät, ettei Annouilh enempää kuin Dürrentmatt kirjoita »kommunististen ideologien sanelun mukaan». Sitä paitsi Moskovan ohella voidaan mainita myös muita maan teatterikeskuksia, kuten Leningrad ja pieni Itämeren kaupunki Panevežys, Ukrainan pääkaupunki Kijev ja tuhansien kilometrien päässä siitä oleva Novosibirsk, Pärnun kaupunki Eestissä ja Gruusian ikivanha Tbilisi.

Ideologisten vastustajiemme toinen mieliväite kaiken neuvostotaiteen jonkinlaisesta »väkivaltaisesta venäläistämisestä» on niin ikään ristiriidassa tosiasioiden kanssa. Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liitossa asuvat kansat eivät ole milloinkaan ennen voineet kehittää niin menestyksellisesti kuin nykyään kansallista kulttuuriaan, kirjallisuuttaan, musiikkiaan ja teatteritaidettaan sekä kuvaamataiteen eri lajeja, puhumattakaan saavutuksista verrattain uusilla luomistoiminnan aloilla, kuten elokuvataiteessa ja televisiossa. Monet kansalliset elokuvastudiot, sellaiset kuin Gruusian, Liettuan, Turkmenian,

Kazahstanin ja Kirgisian kuuluvat nykyään etualan studioihin; niiden valmistamilla filmeillä on valtava menestys sekä kotimaisen että ulkomaisen katsojakunnan keskuudessa.

Samaa voi sanoa niin ikään runoudesta. Moniin venäläisiin runoilijoihin on vaikuttanut hedelmällisesti liettualaisen runoilijan Eduardas Meželaitisin filosofinen runolaatu. Yleisesti suosittuja ovat avarialaisrunoilijan Rasul Gamzatovin, kalmukin David Kugultinovin ja armenialaisen Silva Kaputikjanin runot. Ne ovat omalaatuisena runouden mittapuuna sekä venäläisille että Neuvostoliiton muiden kansojen runoilijoille. Sitä vastoin ennen vuotta 1917, ts. aikana joka historiallisesti ei ole niinkään etäällä nykyajasta, oli tällainen vaikutus kerrassaan mahdoton. Niin kuin mahdoton oli pienestä, tsaarin valtakomennon sortamasta, kirjakieltä vailla olevasta kansakunnasta lähtöisin olevan runoilijan tuotannon yleisvaltakunnallinen kuuluisuus.

Sen sijaan ne sosialismin vastustajat jotka ovat tajunneet sen, etteivät törkeät hyökkäilyt neuvostokulttuuria vastaan, tosiasioiden suoranainen vääristely eikä ilmeisten totuuksien kieltäminen tuota heille laakereita kansainvälisen jännityksen lievenemisen ja eri maiden välisten kulttuurisuhteiden kehityksen kaudella, katsovat paremmaksi tunnustaa neuvostokirjallisuuden ja -taiteen tietyt saavutukset. Näennäinen puolueettomuus antaa heille mahdollisuuden hyökkäillä sosialistista realismia vastaan entistä hiotummin menetelmin. Yhtenä »arvokkaimmista» perusteista esitetään ajatus, että realismille yleensä ja sitä suuremmalla syyllä sosialistiselle realismille on muka ominaista vain

yksi, tarkasti säännöstelty taiteellinen kuvaamistapa, joka vaatii taiteellisten kuvien ehdotonta yhdenkaltaisuutta elämän kanssa. Kaikenlaista poikkeamista tästä perusvaatimuksesta muka vainotaan ja se tukahdutetaan.

Tämän perusteen juonikkuus on siinä, että sosialistisen realismin todellinen vaatimus taiteen elämänläheisyydestä, sen arvioiden realistisuudesta ja sen uskollisuudesta suurelle elämäntotuudelle vaihdetaan kokemattoman lukijan sitä edes huomaamatta suoraviivaiseen, tahallisen karkeasti ja ahdasmielisesti tulkittavaan ehtoon, joka vaatii muka valokuvantarkkaa kuvaamista ja peilikuvamaista arkisuuden heijastamista. Näin luodaan väärä käsitys, etteivät sosialistisen realismin periaatteet muka salli minkäänlaista vertauksellista kuvaamistapaa, ja kaikkinainen poikkeaminen puritaanisen ankarista realismin dogmeista koetaan perustusten järkyttämiseksi ja leimataan modernismiin luisumiseksi.

Sosialistisen realismin kehityksen eri kausina, varsinkin tuon kehityksen alkuvaiheissa eräät Neuvostoliiton kirjallisuus- ja taidearvostelijat olivat todellakin taipuvaisia tarkastelemaan tietyn teoksen kuuluvuutta realismiin juuri tällaiselta suppealta kannalta ja vaatimaan siltä täydellistä yhdenmukaisuutta elämän kanssa sekä odottamaan taiteelta pikemminkin elämän jäljittelyä kuin elämän sisimmän olemuksen selvittämistä. Silti nämä vulgaarit katsomukset saivat joka kerta ansaitsemansa vastaiskun ennen kaikkea sellaisilta neuvostokulttuurin auktoriteeteilta kuin valistusasiain kansankomissaarilta Anatoli Lunatšarskilta, neuvostokirjallisuuden johtajaksi tunnustetulta Maksim Gor-

kilta ja teatterialan huomattavalta toimihenkilöltä Konstantin Stanislavskilta. Heidän asenteitaan tuki kommunistinen puolue. Vetosivatpa pahansuovat vastustajamme kuinka aktiivisesti tahansa esitettyjen katsomusten erinäisiin uusiutumistapauksiin, tosiasiat pysyvät kuitenkin tosiasioina: neuvostokirjallisuuden ja -taiteen kehityksen elävä käytäntö on runsaiden viiden vuosikymmenen aikana todistanut, että sosialistisen realismin kuvaamiskeinoille ja sen poetiikalle on ominaista harvinainen monipuolisuus, tyylillinen rikkaus ja värien sekä sävyjen tavaton moninaisuus.

Tästä ihmeellisestä ja ilahduttavasta monipuolisuudesta voi vakuuttua tutkimalla nykypäivän neuvostoteatteria, elokuvataidetta tai esim. kaunokirjallisuutta, selailemalla romaaneja, runoelmia, kertomuksia, näytelmiä, runoja, esseitä ja kuvauksia julkaisevan aikakauslehden numeroa tai katselemalla kirjakauppojen hyllyjä, joille asetettavat kotimaisten ja ulkomaisten kirjailijoiden ja runoilijoiden uudet teokset menevät tavattoman nopeasti kaupaksi. Viime vuosina on ilmaantunut kymmeniä uusia nimiä, jotka ovat vetäneet puoleensa lukijoiden huomion. Nämä kuuntelevat hartaasti jokaista uutta ääntä, ottavat huomaavaisesti vastaan jokaisen yrityksen heijastaa aikamme epätavallisuutta uusilla kuvaamiskeinoilla, jotka on keksittävä samoin kuin tiedemies keksii uuden kojeen uusien, vielä tuntemattomien ilmiöiden tutkimiseksi.

Erittäin lahjakas siperialaiskirjailija Vasili Šukšin oli ihmeellisen herkkä kansanihmisten luonteiden tuntija; hän pystyi kaiketi tajuamaan elämän alkulähteet ja tulkitsemaan ne

tilanteita kaunistelematta ja kärjistyneitä ristiriitoja lieventämättä. Tai mainittakoon esim. kirgisialainen kirjailija, kansanelämän kuvaaja Tšingiz Aitmatov, jonka vertauksellisille pienoisromaaneille on piirteellistä hienovarainen psykologisointi ja samalla korkealentoinen symboliikka. Moskovalainen runoilija Andrei Voznesenski on laajalti tunnettu koko maailmassa, vaikka hänen kirpeä metaforisuutensa ja mausteiset puolisointunsa aiheuttavat melkoisia vaikeuksia hänen runojaan vieraille kielille käännettäessä. Luonteiden ja tilanteiden jännittyneen, dramaattisen vastakkainasettamisen mestarina tunnetaan valkovenäläinen kirjailija Vasil Bykov. Tätä luetteloa voisi jatkaa kauan. Kaikki kynäilijät ovat **hyvin erilaisia** tyyliltään, kirjoitustavaltaan, kuvaamiskeinoiltaan, mieltymyksiltään ja arvostuksiltaan. He ovat värikkäästi ja vapaasti itseään ilmentäviä persoonallisuuksia. Yhtä vapaasti lausuvat kirjallisuuskriitikot yleistajuisten ja asiantuntijoille tarkoitettujen julkaisujen sivuilla usein vastakkaisia ajatuksia näiden kynäilijöiden tuotannon luonteesta, suuntauksesta ja merkityksestä.

Kiivaisiin väittelyihin usein purkautuva vastakkaisten mielipiteiden yhteentörmäys on Neuvostoliiton kulttuurielämän tavanomainen, normaali ilmiö. Puhuuko tämä sosialistisen realismin sulkeutuneisuudesta vai sen kyvystä huomata, käsittää ja ilmentää taiteellisesti nykyinen todellisuus? Puhuuko se taiteellisten kykyjen väkivaltaisesta nivelloimisesta, »puolueen laatimien ohjesääntöjen» ylivallasta vai kommunismin rakentamiseen tähtäävien humaanisten päämäärien innoittamien yksilöllisyyksien vapaasta kehityksestä? Lukija saa itse päättää tämän.

Olisi erinomaista jos hän voisi päätellä asiasta neuvostoliittolaisten kirjailijoiden ja runoilijoiden, säveltäjien ja elokuvataiteilijoiden, kuvanveistäjien ja dramaatikkojen luomusten perusteella; olisi hyvä jos ulkomaisella lukijallamme olisi todella vapaat mahdollisuudet tutustua sosialistisen realismin koko rikkauteen, sen monipuoliseen taidekulttuuriin.

VAPAUDEN MUTKIKAS DIALEKTIIKKA

Yksilön, luomistyön vapaudesta tai mistä tahansa muusta vapaudesta väiteltäessä on muistettava, että vapaus sinänsä on monimerkityksinen käsite. Voidaan esim. kysyä: vapaus mistä? vapaus minkä nimessä? Saksan Liittotasavallassa 1957 julkaistu »Filosofinen sanakirja» toteaa melankolisesti: »Vapaa oleminen tarkoittaa mahdollisuutta toteuttaa hyvää tai pahaa tahtoa.»[29]

Siinä missä normaali, sosiaalisesti terve tajunta kuulee varoituksen, näkee individualistinen tajunta kutsun kaiken luvallisuuteen. Ja koska pahuudella on aina ollut se »etuus» hyvyyteen verrattuna, että se on luvannut vapaan yrittäjyyden maailmalle viipymättömiä voittoja, niin valinta markkinoilla on käytännöllisesti ollut jo ennakolta päätetty.

Eivätkö juuri tuon voiton vuoksi ole väkivalta, julmuus, seksuaalisuus ja mitä inhottavin pornografia kirjallisuudessa ja elokuvataiteessa, näyttämöllä ja maalaustaiteessa päässeet niin rehevään kukintaan kapitalistisessa lännessä, joka on omahyväisesti nimittäytynyt »vapaaksi maailmaksi»? Eikö juuri tuon voiton tavoittelu ole pannut »keksimään», »sepustamaan» niin sanotun massakulttuurin, tuon laajoille joukoille tarkoitetun kaupallisen korvikkeen, niiden to-

dellisten taidearvojen ala-arvoisen vastikkeen, joita »joukkoihminen» ei muka pysty tajuamaan? Ja eikö juuri hyötyminen, tavallinen voiton tavoittelu ole senkin takana, että massakulttuuriteollisuuden mahtavat liukuhihnat syytävät markkinoille tonneittain sanoja, kilometreittäin elokuvanauhaa, miljoonittain äänilevyjä, tavattoman kulunutta, latteaa ja vulgaarista tuotettaan?

Näiden luomusten tekijöillä on »kahlehtimaton tajunta». Heidän tuotantonsa ei ainakaan ole »taidetta taiteen vuoksi». Ei, heidän taiteellaan tehdään rahaa. Sitä taas että heidän tuotteensa ovat kerrassaan vailla tervettä järkeä, totuudellisuutta, moraalia ja tavallista häveliäisyyttä, voi täysin suopeasti puolustaa oikeudella vapaaseen luovaan »itsensä ilmentämiseen». Kyseiset »kulttuurin kantajat» eivät ole säälineet edes itse herra jumalaa. Le Figaro -lehti ottaessaan kantaa jokin aika sitten ilmestyneeseen broadwayn rock-oopperaan »Supertähti Jeesus Kristus» kirjoitti: »Liiketoiminta ja etenkin teatterimaailmassa vaikuttava business osaavat käyttää hyväkseen muotiaiheita. Liikemiehet ovat jo ammentaneet tulonsa eroottisuuden, narkootikkojen ja mellakoijien näyttämisestä; nykyään luotettavimpana arvona heidän silmissään on kristillisyys.»[30]

Massakulttuurin henkinen tusinatuotanto on nykyisen länsimaisen elämänmuodon lainomainen ilmiö. Sen on aiheuttanut vuosisatamme jälkipuoliskon porvarillisessa taiteessa kaksi perustekijää: henkisen elämän kaupallistuminen ja taiteen tehtäviin kohdistettavien vaatimusten tiukkeneminen valta-asemassa olevan luokan tarpeita vastaavasti. Voitaisiinko tällaisissa olois-

sa puhua länsimaiden propagandistien niin suosimasta luomistyön vapaudesta vaikkapa tämän sanan aivan pinnallisessa merkityksessä?

Onhan selvää että nekin massakulttuurin tekeleiden valmistajat, jotka palvelevat sitä niin sanoaksemme »kutsumuksesta», sekä ne taiteilijat, joiden on olosuhteiden, enimmäkseen taloudellisen asemansa pakosta, suostuttava yhteistyöhön ajanvietettä tuottavan teollisuuden kanssa, joutuvat alistamaan kaiken luomistyössään, näkemyksissään, mieltymyksissään ja taipumuksissaan kaupallisuuden tarpeille. Kaupallisen intressin ote taas, kuten tiedetään, on luja ote.

Tälle kaikelle on erittäin piirteellinen seuraava seikka. Pakottaessaan taiteilijoita pitämään massakulttuurin tuotteissa silmällä mahdollisimman suuren kaupallisen hyödyn aikaansaamista ja pakottaessaan heidät käyttämään varauksettomasti tiettyjä — muodista riippuen — vakioituja, »voimakkaasti vaikuttavia» keinoja, ajanvieteteollisuuden liikemiehet kehottavat samalla taiteilijoita vapautumaan »vapaaehtoisesti» ja »tietoisesti» heidän taiteellista tahtoaan kahlitsevista »ennakkoluuloista»: moraalista, hyvästä mausta ja terveestä järjestä. Nämä »vanhentuneet» ja »rasittavat» ominaisuudet ovat vain haittana henkeä salpaavien salapoliisiromaanien, ällistyttävien cowboy-elokuvien, julmuutta ihannoivien rikoselokuvien, eroottisten näyttämöesitysten ja matalahenkisten televisiorevyiden kilpailukykyisyydelle.

Siinäpä vasta paradoksi: »luomistyön vapauden» valepuvun taakse kätkeytyy väkivalta niiden kahden — taiteilijan ja katsojan — tahtoa ja tietoisuutta kohtaan, jotka luomistyö edellyt-

tää. Tarjoutuvien olosuhteiden viettelemä (kaupallisia näytelmiä rahoitetaan aina auliisti ja niistä myös maksetaan hyvin) ja »itsensä ilmentämisvapauden» siivittämä taiteilija — mikäli hän ei ole laskelmoiva liikemies, vaan nimenomaan taiteilija — tuntee jotain ylitsepursuavan riemun tapaista, kunnes tajuaa millaiseen suohon hän on juuttunut. Tuohon mennessä hän saattaa kuitenkin kadottaa luulotellun vapautensa siinä määrin, että tulee vastustuskyvyttömäksi. Saksan Liittotasavallan nuori elokuvaohjaaja Volker Schloendorff ripittäytyy seuraavasti: »Kaikista meistä on tässä mielessä tullut narkomaaneja, ja me liikumme vain silloin, kun meitä kutsutaan tai tyrkitään pois; emme ole enää sopusoinnussa itsemme kanssa.»[31]

Oman lahjakkuutensa, omat ammattitottumuksensa ja oman työnsä porvarilliselle taiteelle, sen vallitseville suuntauksille (niin »valioyleisölle» kuin »joukoille» tarkoitetulle taiteelle) omistavan taiteilijan epävapaus ei johdu ainoastaan niistä ehdoista, joilla pääoma maksaa taiteilijan toiminnan. Se ei ole yksinomaan pakollista, taloudellista epävapautta. Se on ennen kaikkea moraalista, sielullista epävapautta. Se on tajunnan epävapautta. Kummassakin tapauksessa taiteilijan luomistoiminta koetetaan johtaa epähumaaniseen uomaan, jonka lähtökohtana on ihmisen halveksinta, ylenkatse kaikkea inhimillistä kohtaan ihmisessä ja katsomus jonka mukaan ihminen on standardisoitu joukkokuluttaja ja tässä mielessä mitä häikäilemättömimpien manipulaatioiden kohde.

Tässä muuten ilmenee »valioyleisölle» ja »joukoille» tarkoitetun taiteen yhteisyys, huolimatta niiden näennäisestä ja kaikin tavoin korostet-

tavasta vastakkaisuudesta sekä ilmaisumuotojen ja -keinojen erilaisuudesta. Matalahenkisten kaupallistettujen filmien ja sarjakuvien primitiivinen ja moraaliton superman on viime kädessä vain nurinpäinen kuva; se on onnettoman, kohtalokkaasta vieraantuneisuudesta kärsivän, kaikkien mahdollisten kauhujen ja kompleksien painaman yksinäisen ja tahdottoman olennon peilikuva. Sellainen on modernistisien romaanien ja absurditeatterin näytelmien antisankari, niistä »elävistä ruumiista» puhumattakaan, joita suosii hyperrealismi, tuo lännen maalaus- ja kuvanveistotaiteen uusin, terävöityneen epäinhimillinen suunta. Tuskin voidaan kiistää sitä, että vain sairaalloinen — ja tässä mielessä epävapaa — taiteilijan tajunta voi suostua noiden antisankarien lapsenpäästäjäksi.

Varsin oireellista on porvarillisen kulttuurin kahden mainitun muunnoksen symbioosi eli läheinen vuorovaikutus, jota olemme saaneet havaita viime vuosina. Tämä tulee useimmiten ilmi silloin kun tekijät kääntyvät yhteiskuntapoliittiseen aihepiiriin tavalla tai toisella liittyvien ongelmien puoleen. Tuollaiset teokset ovat tavallisesti spekulatiivisia luonteeltaan. Niinpä jos puhe kääntyy esim. tulevaisuuteen, niin se tulkitaan aina apokalyptisesti, ihmiskuntaa odottavien mittavuudeltaan erilaisten katastrofien ketjuna, atomimielettömyydestä aina ihmissuvun yleismaailmalliseen siveelliseen rappeutumiseen. Modernistinen merkitsevyys sopeutuu tässä tapauksessa erinomaisesti massakulttuurille ominaiseen ongelmakentän törkeään yksinkertaistamiseen, perustelujen primitiivisyyteen ja vulgaarisuuteen sekä alhaisimpien vaistojen valloilleen päästämiseen.

Valioyleisön modernismi, tuo »vapaan itsensä ilmentämisen» linnake, laskeutuu nykyään massakulttuurin markkinamaiselle tasolle. Massakulttuuri vuorostaan pyrkii näennäisesti merkitykselliseen sisällökkyyteen. Näin saavutetaan seuraava »vapausaste», joka antaa luvan ryhtyä erittäin uhkarohkeisiin kokeiluihin, sellaisiin kuin esimerkiksi äärimmäisvasemmistolaisten yritykset perustaa »maanalainen kulttuuri» eli »kontrakulttuuri» muka vastapainoksi läpeensä mädäntyneelle viralliselle porvarikulttuurille. Maanalaisen kulttuurin käytäntö on kuitenkin osoittautunut täysin yhtäpitäväksi uusimman modernismin intoilijoiden eriskummallisuuksien kanssa ja sen erottaa niistä ehkä vain korostetumpi epäintellektuaalisuus sekä erikoinen mieltymys seksuaalisuuteen ja psykopatologisiin ilmiöihin luomistyössä. Luvattua »kulttuurivallankumousta» ei ole tapahtunut, ja kontrakulttuuri sulautuu vähitellen sen samaisen porvarillisen kulttuurin muodottomaan moninaisuuteen, jota vastaan se niin kovaäänisesti julisti ristiretkeä.

»Valioyleisölle» ja »joukoille» tarkoitetulla taiteella on vielä yksi rinnastuskohta. Mikäli erinäisissä teoksissa kuvataan elämän nurinkurisuuksia ja yhteiskunnassa vallitsevien suhteiden epäinhimillisyyttä, niin selitystä tähän ei haeta kapitalistisen järjestelmän olemuksesta, vaan ihmisluonnon joistain kohtalonomaisista piirteistä, ihmisen muka ainaisesta aggressiivisuudesta ja moraalittomuudesta. Näin tulee täytetyksi myös nykyisen porvarillisen taiteen tärkein ideologinen tehtävä: taiteilijan ja hänen taidettaan tarkkaavien joukkojen vieroittaminen todellisuudesta. Olemassaolon reaalisista ongelmista, huutavista ristiriidoista ja konflikteista

loitotaan tällöin kuvitteelliseen, keksittyyn maailmaan. Kun massakulttuurin teelmissä tämä kuvitteellinen maailma on matalahenkinen, kulunut ja äärimmäisyyteen asti yksinkertaistettu ja »puhdistettu» sosiaalisista ongelmista, niin valioyleisön modernistisessa taiteessa se on sairaalloisesti monimutkaistettu, symbolisoitu ja tehty kerrassaan sisällyksettömäksi. Nykykapitalismin ideologien mukaan taiteilijan ja katsojan on ikiajoiksi jäätävä näihin labyrintteihin.

VASTUUTONTA VAPAUTTA EI OLE OLEMASSA

Porvarillisten vapauksien propagandistit ovat kynä kuumana todistelleet, että melko lailla haalistunut satu hyväntahtoisesta, kukoistavasta sekä tieteitä ja taiteita suosivasta kapitalismista pitää paikkansa. Koska asian tueksi esitetyt väitteet eivät tunnu vakuuttavilta, he yrittävät kaikkensa luodakseen varjon sosialismin ylle ja kuvatakseen sen kulttuurin viholliseksi ja taiteiden painostajaksi. Kapitalismin »henkiset arvot» eivät tänään ole kovinkaan suuressa suosiossa, minkä vuoksi on melko turhaa toivoa, että lahjakkaiden ja kunnioitettujen taiteilijoiden joukosta löytyisi yksityisomistuksellisen maailman ylistäjiä. Porvarillisen demokratian puolustajat pitävät nykyään kiinni »minimiohjelmasta» pyrkien vaikkapa estämään näiden taiteilijoiden siirtymisen sosialismin ja edistyksen aatteiden kannalle. Siinä syy miksi vastustetaan niin raivokkaasti marxilais-leniniläistä käsitystä taiteesta, joka on tarpeen kansalle; siinä syy miksi jo runsaat puoli vuosisataa jatkuvat vimmatut hyökkäilyt taiteen realistista suuntausta vastaan joka on antanut ihmiskun-

nalle kuihtumattomia henkisiä arvoja. Realismi julistetaan taantumukselliseksi ja vanhoilliseksi. Se on käytännöllisesti katsoen karkotettu maalaustaiteesta ja sitä karkotetaan sinnikkäästi muista taiteen ja kirjallisuuden lajeista: realismi kun pystyy paljastamaan todellisen, reaalisen asiaintilan, mikä juuri kauhistaakin kapitalismin puolustajia.

Realismille, taiteelliselle totuudelle asetetaan vastapainoksi luovan itsensäilmentämisen täydellisen, absoluuttisen vapauden valheellinen ja ulkokultainen aate. Luomistyön epäpoliittisuutta ylistetään tuon vapauden korkeimpana ilmentymänä, vaikka taiteiden koko historia alkaen Homeroksesta aina Tagoreen, Cervantesista Hemingwayhin, Bachista Šostakovitšiin, todistaa aivan päinvastaista.

On tunnustettava kuitenkin, että epäpoliittisuuden julistajat ovat taitavien manööverien avulla päässeet pitkälle taiteen loitontamisessa todellisuudesta, sen saattamisessa täydelliseen eristäytyneisyyteen. Porvarillisten taideteoreetikkojen mukaan »vapaa taiteilija» löytää elämäntehtävänsä ja ihanteensa modernistisista etsinnöistä ja massakulttuurin ilveilystä.

Kaupallisen ja moraalisen tuen myötävaikutuksella viljellään aktiivisesti äärimmäistä individualismia. Poistuminen reaalisesta todellisuudesta sairaalloisen subjektiivisten elämysten mielikuvitukselliseen maailmaan, »änkytys käsittämättömällä kielellä» julistetaan »uudeksi realiteetiksi». Pannaan liikkeelle teorioita deideologisuudesta, epähumaanisuudesta ja epäsankarillisuudesta, jotka »vapauttavat» taiteilijan vastuuntunteesta, politiikasta, yhteiskunnan palvelemisen taakasta ja osallisuudesta historiaan.

On paikallaan huomauttaa, että länsimaisen propagandan korostunut huomio kirjallisuuden ns. toisinajattelevia kohtaan Neuvostoliitossa ilmentää selvästi valheelliseksi luomistyön vapauden välttämättömäksi ehdoksi väitettävän epäpoliittisuuden porvarillisen propagandan. Kova kohu kahden tai kolmen »toisinajattelevan» kirjoittajan ympärillä ei johdu laisinkaan näiden yksittäisten henkilöiden »luomistyön» epäilyttävistä esteettisistä arvoista, vaan ennen kaikkea heidän kirjoitelmiensa vihamielisestä neuvostovastaisuudesta. Mistä epäpoliittisuudesta voitaisiin tässä puhua?

Nimenomaan ne voimat jotka monia vuosia jahtasivat Jack Londonia ja Theodor Dreiseria, ampuivat Garcia Lorcaan, polttivat Thomas ja Heinrich Mannin sekä Stefan Zweigin kirjoja, heittivät vankilaan David Alfaro Siqueirosin ja etsivät »kommunistisia salaliittolaisia» Hollywoodista, juuri nämä kansainvälisen imperialismin taantumukselliset voimat tukevat ja kustantavat luopioita, jotka polkevat lokaan sosialismia. Tästä on oltava selvä käsitys, jotta voisimme ymmärtää »intellektuaalisen vapauden» kilvellä peiteltävän farssin todellinen tarkoitus.

Maailmassa jossa vallitsee yksityisomistus, joudutaan vakituisesti tekemisiin ammattimaisen taitavan, ovelasti annostetun yhteiskunnallisen tajunnan manipuloinnin kanssa, jolloin keksintö kuvataan totuudeksi, poikkeukset lainomaisuuksiksi ja parjaus totuuden paljastamiseksi. Kapitalistisen yhteiskunnan oloissa objektiivisuuteen pyrkivät tiedemiehet ovat monesti näyttäneet, miten heidän maissaan rakennellaan keksittyjä kaavoja, lasketaan liikkeelle

stereotyyppisiä ennakkoluuloja, miten itse historia hälvennetään harkitusti sukupolvien muistista ja yleisölle sekä taiteilijoille tyrkytetään valheellisia aatteita. Eivätkä kommunistit ihmettele sitä, että monet lännen rehelliset taiteilijat, jotka tajuavat porvarillisten suhteiden epäoikeudenmukaisuuden ja porvarillisten vapauksien ulkokultaisuuden, eivät kuitenkaan käsitä miten sosialismin periaatteet ja heillä muovautuneet käsitykset taiteellisen luomistyön vapaudesta voitaisiin sovittaa yhteen.

Porvariston jättimäinen propagandakoneisto levittää valhetta luomistyön epävapaudesta sosialistisissa maissa ja mainostaa samalla taiteilijan itsensäilmentämisen rajatonta vapautta maissa, joissa vallitsee »länsimainen elämänmuoto». Vastapainoksi tälle valheelle, tälle katsomusjärjestelmälle, joka pitää taiteilijan eristäytymistä yhteiskunnasta, kansasta ja sinänsä reaalisesta olevaisesta väistämättömänä ja välttämättömänä, asetamme marxilais-leniniläisen käsityksen kirjallisuudesta ja taiteesta, jotka ovat ihmiskunnan henkistä leipää, sekä käsityksen luomistyön vapaudesta, joka ymmärretään suureksi hyvyydeksi ja suureksi vastuuksi.

Marx, Engels ja Lenin todistivat paikkansapitämättömäksi porvarillisen ajatuksen »intellektuaalisesta vapaudesta», näyttivät tuloksettomiksi ja spekulatiivisiksi käsitykset »yksilöstä yleensä» ja osoittivat abstraktisesti tulkittavan vapauden käsitteen teennäisyyden. Lenin kirjoitti: »Ken palvelee vapauden asiaa yleensä, palvelematta erikoisesti tämän vapauden proletaarisen hyväksikäytön asiaa, sitä asiaa, että tätä vapautta käytettäisiin sosialismin puolesta tapahtuvan proletaarisen taistelun hyväksi, hän

on siten viime kädessä porvariston etujen puolustaja eikä mikään muu.»[32]

Luomistyön vapauden käsitettä tulkitessaan kommunistit lähtevät siitä, että todellinen lahjakkuus ei sovi yhteen pikkuporvarillisen vastuuttomuuden eikä konformisuuden, yhdenmuotoisuuden kanssa, tosi lahjakkuus ei julista todellisuuspakoista pessimismiä eikä hylkää elämän ja taistelun sosiaalista ja yhteiskunnallista sisältöä.

Vapaus, mm. luomistyön vapaus, on saavutettava. Se voidaan saavuttaa kulkemalla suoraan kohti elämää, kohti sen myrskyjä ja vaikeuksia, kavahtamatta olemassaolevia ristiriitoja. Tämä on tiedostamisen tie ja se vaatii rohkeutta, selvää katsetta ja tervettä järkeä. Tämä on taistelun tie ja taistelu vaatii päättäväisyyttä, vakaumuksellisuutta ja suurta siveellistä voimaa.

Lännen taiteilijoista lahjakkaimmat ja vakaimmat eivät onneksi pakene todellisuutta, eivät etsi hiljaisia poukamia, vaan ovat uskollisia realismille. He kulkevat eteenpäin nykymaailman kuohuja väistämättä, he tuntevat omikseen ihmiskunnan kärsimykset ja toiveet, heidän taiteensa taistelee kuin soturi. He ovat jatkuvasti puolustaneet taiteellista omaatuntoaan ja luomisoikeuttaan vaikeissa yhteenotoissa taantumuksen kanssa. Heitä on paljon ja he ovat nostaneet jatkuvasti maailman humaanisen taiteen mainetta. Heidän lukunsa yhä lisääntyy, ja me uskomme että he asettuvat samaan riviin sellaisten lahjakkuuksien kanssa, kuin Émile Zola ja Henri Barbusse, Romain Rolland ja Bertolt Brecht, Käthe Kollwitz ja Frans Masereel, Federico Garcia Lorca ja Jaroslav Hašek,

Bernard Shaw ja Martin Andersen Nexö. He ovat ystäviämme eikä kenenkään ole onnistunut pettää heitä vihamielisellä ja typerällä sosialismin parjauksella, sillä että sosialismi muka riistää taiteilijalta luomisvapauden.

Kaksi asennetta luomistyön vapauden ongelmaan päätyy viime kädessä **taiteilijan historiallisen kohtalon** määrittelyyn. Minä hänen on oltava, ajatusten valtiaana, toiveiden ilmentäjänä, elämän opettajana vai onko hänen muututtava mystifioijaksi, maailmankatastrofin ennustajaksi tai parhaassa tapauksessa silmänkääntäjäksi? Voitaisiinko epäillä vastausta?

Eduard Utkin

MILLÄ TAVALLA JA MIKSI SOSIALISTISET MAAT AUTTAVAT «KOLMATTA MAAILMAA» TALOUDEN KEHITTÄMISESSA?

Vakuuttavia tosiasioita ✧ Apu ilman ehtoja ja »avun» ehdot ✧ Tekniikka ja asiantuntijakaaderit ✧ Molemminpuolinen etu ✧ Sosiaalinen tulos ✧ Avun arvokkain muoto ✧ Laajat mahdollisuudet

Sosialismin vastustajien mieliteesejä on väittämä, että vain »rikkaat» kapitalistiset maat voivat kunnolla auttaa kansallisen riippumattomuuden hiljattain saavuttaneiden valtioiden kehitystä. Sosialistisen ystävyysliiton maiden apu julistetaan vähätehoiseksi, itsekkääksi ja rajoittuneeksi. Entä mitä puhuu asiasta reaalinen käytäntö?

MONIPUOLINEN YHTEISTYÖ

Afrikan, Aasian ja osittain Latinalaisen Amerikan valtiollinen kartta on viime vuosikymmenien aikana muuttunut perusteellisesti. Siirtomaajärjestelmän luhistumisen seurauksena on syntynyt kymmeniä riippumattomia valtioita, jotka ovat siirtyneet itsenäisen kehityksen tielle. Poliittisen vallan valtaaminen ei kuitenkaan vielä turvaa näiden maiden kansoille todellista riippumattomuutta. Jokaiselle on selvää, että tärkeintä nykykaudella on taloudellisen vapauden, taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen.

Siirtomaaorjuudesta vapautuneiden maiden kansat joutuivat heti kehityksensä alkuvaiheessa vaikean valinnan eteen: oliko kipeät yhteiskunnalliset ja taloudelliset ongelmat ratkaistava kapitalististen tuotantosuhteiden pohjalla vai oliko löydettävä uusi tie ja vapauduttava porvarillisen yhteiskunnan kahleista. Nykyään monet Aasian ja Afrikan maat ovat ottaneet suunnan kohti sosialistisen yhteiskunnan rakentamista tulevaisuudessa. Näissä valtioissa toteutetaan syviä sosiaalisia muutoksia, jotka vastaavat kansanjoukkojen etuja ja johtavat kansallisen riippumattomuuden lujittumiseen.

Neuvostoliitto antoi taloudellista ja teknistä apua taloudellisesti jälkeenjääneille maille jo kehityksensä alkuaikoina, 1920—1930-luvulla. Teknistä apua saivat siltä tuolloin naapurivaltiot Mongolia, Turkki, Afganistan ja Iran. Ammattitaitoisten työntekijöiden puutteesta ja rajoittuneista taloudellisista mahdollisuuksista huolimatta Neuvosto-Venäjä lähetti näihin maihin korkean ammattitaidon omaavia asiantuntijoita ja auttoi näitä valtioita kevyen teolli-

suuden laitosten rakentamisessa. Niinpä 1930-luvulla rakennettiin Neuvostoliiton avulla Kayseriin ja Nazilliin tekstiilitehtaat, joilla on nykypäivinäkin merkittävä sija Turkin teollisuudessa. Afganistaniin pystytettiin Neuvostoliiton avulla useita puuvillanpuhdistustehtaita.

Neuvostoliiton tekninen ja taloudellinen yhteistyö näiden maiden kanssa oli pyyteetöntä ja se tapahtui tasa-arvoisuuden pohjalla. Jo Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen aattona Lenin kirjoitti: »Me teemme kaiken voitavamme lähentyäksemme mongoleja, persialaisia, intialaisia, egyptiläisiä ja liittyäksemme yhteen heidän kanssaan, me pidämme velvollisuutenamme ja *omien etujemme* mukaisena tehdä sen... Me koetamme antaa noille kansoille, jotka ovat takapajuisempia ja sorretumpia kuin me, 'epäitsekästä kulttuuriapua'... ts. auttaa niitä siirtymään koneiden käyttöön, työn helpottamiseen, demokratiaan, sosialismiin.»[33]

Muiden kansojen vapautumiseen tähtäävä avunannon politiikka olennoi käytännössä kommunistisen maailmankatsomuksen perusperiaatteisiin kuuluvaa proletaarista internationalismia. Kommunistit käsittävät hyvin, mikä on tänään tärkeintä vapautuvien maiden kansoille, he ymmärtävät näiden vaikeudet ja tarpeet. Maailman kommunistien edustajat totesivat vuoden 1969 neuvottelukokouksessaan: »Aasian ja Afrikan useimmissa riippumattomissa valtioissa, niiden poliittisen riippumattomuuden lujittamisen ja suojelemisen ohella nousevat yhteiskunallisen kehityksen keskeisiksi ongelmiksi yhä enemmän taloudellisen takapajuisuuden voittaminen, riippumattoman kansallisen talouden, mm. oman

teollisuuden luominen ja kansan elintason kohottaminen.»[34] Nimenomaan näiden tehtävien ratkaisua edistää sosialistisen ystävyysliiton maiden taloudellinen yhteistyö kehittyvien valtioiden kanssa. Neuvostoliiton ja »kolmannen maailman» suhteet talouden ja tekniikan alalla ovat nykyisten kansainvälisten yhteyksien tärkeimpiä puolia. Niinpä vuonna 1974 Neuvostoliitolla oli liikesuhteita 73 kehitysmaahan: 26:een Aasian, 32:een Afrikan ja 15:een Latinalaisen Amerikan valtioon.

Neuvostoliiton avulla »kolmanteen maailmaan» rakennettujen ja parhaillaan rakennettavien teollisuuskohteiden määrä lähentelee 700:aa. Niistä lähes 10 prosenttia on kemiallisen, vuoriöljy-, öljynjalostus- ja kaasulaitoksia, noin 18 prosenttia sähköenergeettisiä kohteita, suunnilleen 11 prosenttia metallurgisia tehtaita ja 18 prosenttia koneenrakennus- ja metallinjalostuslaitoksia.

Tämän ohella Neuvostoliitto antaa tuntuvaa apua vapautuneille maille maatalouden teknisessä uudelleenvarustamisessa. Yli 20:een Aasian ja Afrikan maahan rakennettujen ja rakenteilla olevien maatalouskohteiden määrä ylittää 150; niitä ovat uudismaiden kastelulaitteet, valtion maatalousyritykset karjafarmit mukaan luettuna, nykyaikaiset maatalousverstaat ja eläinlääkintäasemat.

Monessa suhteessa Neuvostoliitto edistää vapautuneiden maiden infrastruktuurin kehitystä osallistumalla 60 liikenne-ja tietoliikennekohteen rakentamiseen, laajoihin geologisiin etsintöihin yms.

Neuvostoliiton kehitysmaille antamaa apua täydentää muiden Taloudellisen keskinäisavun

neuvostoon* kuuluvien sosialististen maiden samanlainen toiminta. Yli 60 Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maata saa taloudellista ja teknistä apua Tšekkoslovakialta, Puolalta, DDR:ltä, Unkarilta, Bulgarialta ja Romanialta. Tämän avun laajuus ilmenee seuraavista numeroista: nämä maat osallistuvat lähes 2900 teollisuus- ja muiden kohteiden rakentamiseen, niiden joukossa on 584 voimalaa ja hiilikaivosta, 132 koneenrakennus- ja metallinjalostustehdasta, 508 kevyen ja elintarviketeollisuuden laitosta yms.

Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden viime vuosina jyrkästi kasvanut tieteellis-tekninen ja taloudellinen mahti aiheutti niin ikään olennaisia muutoksia kehitysmaille annettavan taloudellisen ja teknisen avun luonteessa. Näitä kanavia virtaa nykyään »kolmanteen maailmaan» uusin tekniikka ja etumainen tuotantoteknologia. Kehitysmaat saavat mahdollisuuden siirtyä SEV-maiden avun ansiosta tieteellis-teknisen kumouksen etulinjoille. Niinpä tukeutumalla Neuvostoliiton kokemukseen Intia kehittää menestyksellisesti atomiteollisuutta. Neuvostoliittolainen kantoraketti saattoi kiertoradalle intialaisvalmisteisen tekokuun. Tällaisten esimerkkien määrä lisääntyy jatkuvasti.

---

* Taloudellisen keskinäisavun neuvosto (SEV) on sosialististen valtioiden ensimmäinen kansainvälinen talousjärjestö, joka perustettiin tammikuussa 1949. Järjestön perustajina olivat Bulgaria, Unkari, Puola, Romania, Neuvostoliitto ja Tšekkoslovakia. Myöhemmin SEV täydentyi uusilla täysiarvoisilla jäsenillä: syyskuussa 1950 siihen liittyi DDR, kesäkuussa 1962 Mongolia ja heinäkuussa 1972 Kuuban Tasavalta. SEV muuttui Euroopan valtioiden alueellisesta järjestöstä mantereiden väliseksi järjestöksi.

Laajaa ja monipuolista apua koituu »kolmannelle maailmalle» SEV-maiden Yhdistyneiden Kansakuntien järjestöön tekemistä maksuista. Suuri määrä näiden valtioiden asiantuntijoita työskentelee Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maissa ekspertteinä, jotka osallistuvat monesti laajojen kompleksiprojektien toteuttamiseen. Neuvostoliittolaiset asiantuntijat antoivat suurta apua esim. Bombayn teknologisen instituutin, Dera Dunin vuoriöljyn ja kaasun tutkimuskeskuksen ja Intian muiden kohteiden rakentamisessa sekä Afganistanin maa- ja vesivarojen tutkimuksessa, jonka perusteella laadittiin mm. patojen ja hydroteknisten laitteiden projektit.

Neuvostoliitossa järjestetään vuosittain noin 25 tieteellistä seminaaria kehitysmaiden asiantuntijoille. Vuodesta 1965 Neuvostoliitossa toimivat vakituisesti kuusikuukautiset kurssit, jotka on tarkoitettu kohottamaan kehitysmaiden metallurgien ammattipätevyyttä. Neuvostoliitto järjestää YK:hon suorittamiensa maksujen laskuun opetusta »kolmannen maailman» asiantuntijoille sekä yksilökohtaisesti että ryhmittäin. Neuvostoliiton maksuja YK:n Kehitysohjelman rahastoon käytetään myös neuvostoliittolaisvalmisteisen kaluston ja materiaalien toimittamiseen kehitysmaihin. Niiden kustannuksella toimitettiin kalusto mm. Malin maatalousinstituuttia ja Sudanin sahalaitosta varten.

SEV:in jäsenmaiden ja »kolmannen maailman» yhteistyö on monimuotoista ja se laajenee jatkuvasti. Yksistään vuonna 1974 solmittiin lähes 140 uutta taloudellista ja tieteellis-teknistä yhteistyösopimusta nuorten kansallisvaltioiden kanssa. Kehittyville maille myönnettyjen pit-

käaikaisten luottojen kokonaissumma on liki 11 mrd. ruplaa.

MIKÄ ON VARMEMPAA JA EDULLISEMPAA?

Eivätkö sitten kapitalistiset maat anna aineellista tukea kehitysmaille ja usein vieläpä suuremmissa määrin kuin sosialistiset maat?

Huomattavat varat jotka menevät »kolmanteen maailmaan» kehittyneistä kapitalistisista maista, on aivan luonnollinen ilmiö imperialismin kaudelle. Propagandatarkoituksia silmällä pitäen porvarillinen tilastotiede sisällyttää »avun» käsitteeseen kaikki valtion pääoman vientimuodot (luotot ja lainat, osallistuminen kansainvälisiin valuutta- ja finanssijärjestöihin, apurahat, tekninen apu yms.) sekä yksityispääoman viennin kaikkia kanavia myöten. Toisin sanoen tällä termillä tarkoitetaan kaikkia perussijoitusoperaatioita, joista enemmistö on tavallisia liiketoimia ja joilla ei ole mitään yhteistä vapautuneiden maiden todellisen tukemisen kanssa.

Tuo »apu» ei lainkaan ole pyyteetöntä. Aloitettakoon siitä, että avustusohjelmien toteuttamiseen myönnettyjen määrärahojen perusosa ei mene varsinaisiin taloudellisiin tarkoituksiin, vaan taantumuksellisten, kansanvastaisten valtakomentojen lujittamiseen, niiden sotakoneiston varustamiseen; luottojen ja muun avun myöntämisen takana ovat poliittiset motiivit. Sekä valtion toimesta tapahtuva että yksityisten pääomansijoitusten tietä toteutettava pääomanvienti tuottaa monopoleille niin taloudellista kuin poliittista hyötyä, joka ylittää suuresti niiden omat kulunsa. Niinpä jokaista Latinalaiseen Amerikkaan investoitua dollaria kohden

USA:n monopolit saavat vuosittain kolme dollaria.

Kehitysmaiden avustusohjelmat tuottavat monopoleille tavattomia voittoja eri keinoin. USA:n avun laskuun suorittamista tavaratoimituksista suunnilleen 90 prosenttia muodostavat omavalmisteiset tuotteet: monopolit saavat näin ollen edullisia menekkimarkkinoita; avustusohjelmaan liittyvät menot taas valtio sälyttää amerikkalaisen veronmaksajan harteille. Kokemus on osoittanut, että lähes 60 prosenttia Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan valtioihin USA:sta suuntautuvasta pääomanviennistä (sekä rahana että tavarana) menee näissä maissa toimivien amerikkalaisyhtiöiden haaraosastoille ja tytäryhtiöille. Samalla tavalla menettelevät myös muiden imperialistivaltojen monopolit. Monopolit käyttävät vapautuneisiin maihin lähetettäviä varoja ennen kaikkea omien asemiensa lujittamiseen niissä.

Mutta kysymys on siitä, että kehitysmaat eivät tee sopimuksia yksistään eikä niinkään valtiollisella linjalla kuin juuri yksityisyhtiöiden kanssa. Tästä aiheutuu myös muita vaikeuksia. Kapitalistisessa maailmassa voimistuvan kriisin, inflaation ja hintojen nousun oloissa kehitysmaille annettavien luottojen reaalisumma muuttuu: usein tuolla summalla pystytään ostamaan tavaraa odotettua huomattavasti vähemmän.

Kehitysmaiden pyrkimys laajentaa ja laadullisesti täydentää taloudellista kanssakäymistä suunnitelmallisesti ohjattavan talouden omaavien SEV-maiden kanssa johtuu kyseisen kanssakäymisen luotettavuudesta. Tämä yhteistyö kehittyy valtioidenvälisellä pohjalla. Neuvostoliiton ja nuorten valtioiden koko taloudellinen

ja tekninen yhteistyö esim. toteutuu jo 1957 perustetun ulkomaisia taloussuhteita hoitavan Neuvostoliiton ministerineuvoston valtionkomitean kautta. Tämä järjestö käy neuvotteluja, valmistelee ja joskus myös solmii Neuvostoliiton hallituksen toimeksiannosta hallitusten välisiä sopimuksia. Neuvostoliitossa on useita kansantalouden eri aloille erikoistuneita valtiollisia yhtymiä, jotka solmivat kehitysmaiden asianomaisten järjestöjen kanssa sopimuksia teknisen ja taloudellisen yhteistyön konkreettisista kohteista. Yli 50 Neuvostoliiton ministeriötä ja keskusvirastoa sekä eräät neuvostotasavaltojen (Ukrainan, Valko-Venäjän, Kazahstanin ym.) ministeriöt ovat arviolaskelmien ja projektien sekä kokonaiskalustuksen, teknisen palvelun yms. toimittajia. Runsaat 100 suurta suunnitteluinstituuttia laativat Neuvostoliiton avulla rakennettavien kohteiden projekteja. Neuvostoliiton rakennusalan asennus- ja erikoistöiden ministeriön yhteyteen on perustettu erikoislaitos, jonka tehtävänä on johtaa ulkomailla toimivia neuvostoliittolaisia rakennusjärjestöjä. Kehitysmaiden kanssa yhteistyössä olevien neuvostoliittolaisten järjestöjen toimintaa koordinoi Taloudellisen yhteistyön valtionkomitea.

SEV-maat pyrkivät myötävaikuttamaan valtionsektorin perustamiseen vapautuneisiin maihin ja sen kaikinpuoliseen lujittumiseen, millä on suuri sosiaalinen merkitys.

Sosialististen maiden kanssa yhteistyönä rakennettujen laitosten toiminnasta koituva suuri taloudellinen tulos ei selity ainoastaan työntekijöiden tunnollisesta suhtautumisesta asiaan ja kaikkien sitoumusten täyttämisestä. Varsin suuri merkitys on sillä, että lähes kaikki nämä

laitokset ovat itsenäisiä, kaikki tuotantovaiheet alusta loppuun hoitavia laitoksia, jotka eivät ole riippuvaisia raaka-aineiden enempää kuin puolivalmisteidenkaan tuonnista. Nämä tuotantolaitokset ja teollisuuskohteet ovat alusta alkaen vapautuneiden kansojen täydellisessä hallussa: neuvostoelimet eivät osallistu niiden johtamiseen enempää kuin voiton jakamiseenkaan. Toisin on asian laita kun tuotantolaitoksia rakennetaan länsimaisten yhtiöiden kustannuksella: nämä melkein aina tekevät varauksen osallistumisesta noiden laitosten johtoon ja voiton jakoon. Niinpä ulkomaisilla toiminimillä on esim. monissa Intiaan perustamissaan yhtiöissä pääomaosuutensa, johtokunnan jäsenyys ja vastaava voitto-osuutensa. Tällainen sekalainen pääoma on ominainen sadoille Intian yrityksille. Niihin osallistuvat USA:n, Englannin, Japanin ja muiden imperialistivaltojen monopolit. Seuraavassa konkreettinen ja melko kuvaava esimerkki: 25 prosenttia Cochinin öljynjalostustehtaan osakepääomasta kuuluu amerikkalaiselle Philips Petroleum -yhtiölle.

SEV:in tuella vapautuneissa maissa toteutettava valtionsektorin kehitys mahdollistaa kasaantumien tehokkaan käytön teollisuudessa ja muilla talousaloilla tuotannon kasvun nopeuttamiseksi ja yhteiskuntataloudellisten uudistusten läpiviemiseksi. Paitsi suoranaista etua, yhteistyöstä SEV:in kanssa koituu myös välillistä hyötyä. Sosialististen maiden kanssa toteutettavan yhteistyön varsin suotuisat ehdot ovat pakottaneet vaikutuspiirinsä »kolmannessa maailmassa» säilyttämään pyrkivien kapitalistivaltojen monopolit myöntämään luottoa entistä edullisemmin ehdoin sekä laajentamaan teolli-

suuskohteiden rakentamista kehitysmaihin. Pääasiassa Kansainvälisen kehitysassosiaation linjaa myönnettävien edullisten luottojen kokonaissumma on kuitenkin melko vähäinen.

Sosialististen ja kehitysmaiden väliset pitkäaikaiset sopimukset tukevat aineellisesti nuorten riippumattomien valtioiden talousohjelmien täyttämistä. Nämä sopimukset eivät edellytä ainoastaan tarpeellisten koneiden ja peruskaluston toimittamista tai tieteellis-teknisen avun antamista, vaan myös mahdollisuutta maksaa suoritetuista palveluksista perinteellisillä artikkeleilla ja uusien teollisuusalojen tuotteilla.

Kehitysmaat voivat tavallisesti maksaa SEV-mailta lainaamansa pääoman ja suorittaa korkoa siitä paitsi tavaratoimituksin myös uusien, yleensä kannattavasti toimivien (muovautumiskautta luonnollisestikin lukuunottamatta) taloudellisten kohteiden voitosta. Usein sovitaan saatujen varojen takaisin maksamisesta niin ikään perinteellisillä vientiartikkeleilla, mikä myös on hyvin edullista, sillä tämä antaa olla kajoamatta valuuttavaroihin. Kehitysmaat aloittavat Neuvostoliitolta saamien luottojen kuoletuksen komplettitoimitusten jälkeen tai useimmiten vasta kohteiden käyttöönoton jälkeen, mikä näin ollen mahdollistaa kuoletuksen valmistetuilla tuotteilla.

SEV-maiden myöntämien luottojen erikoispiirteenä on korkokannan alhainen taso (pääasiassa 2,5—3 prosenttia vuodelta), mikä helpottaa taloudellisesti takapajuisille valtioille sosialistisilta mailta saamiensa velkojen suoritusta. Tämä taso on tavallisesti monta kertaa alhaisempi imperialististen valtojen tai näiden valvomien kansainvälisten valuutta- ja finanssilaitos-

ten myöntämien luottojen korkokantaa. Niinpä Kansainvälinen jälleenrakennuspankki perii kehitysmaille antamastaan luotosta vuosittain 8 prosenttia korkoa. Nopeasti kasvava inflaatio tärkeimmissä imperialistivaltioissa on nostanut entisestään luoton hintaa.

SEV-maiden taloudellinen ja tekninen yhteistyö kehitysmaiden kanssa ulottuu yhä laajemmin Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maiden talouden ja kulttuurin mitä erilaisimmille aloille. Tämä yhteistyö on vakaata luonteeltaan ja sen toteuttamisehdot ovat saavuttaneet nuorten kansallisvaltioiden hallitusten ja edistyksellisten yhteiskuntapiirien täydellisen hyväksymyksen. Kääntyessään 1975 kirjelmällä maansa puoleen edistyksellisen hallituksen valtaantulon 6-vuotisjuhlan sekä Kansallisen itsetunnon päivän johdosta Perun presidentti Juan Velasco Alvarado arvosti korkealle Neuvostoliiton osallistumisen hydroenergeettisen kompleksin rakentamiseen Olomousin alueelle; tämän rakennuskompleksin avulla pystytään kastelemaan kymmeniä tuhansia hehtaareja kuivia maita ja muuttamaan koko alueen ulkonäkö. Syyrian, Somalian, Irakin, Intian ja monien muiden maiden korkein johto on monesti antanut myönteisen arvion yhteistyölle SEV-maiden kanssa.

SUUNTA TEOLLISTAMISEEN

Kokemus on osoittanut: välimatkan voittamiseksi taloudellisesti jälkeenjääneiden ja teollisesti korkealle kehittyneiden maiden välillä on juurrutettava edellisiin nykyaikaisimpia tuotantoprosesseja sekä tieteen ja tekniikan uusimpia saavutuksia. Tällä saadaan aikaan kehitysmaiden talouden kaik-

kien alojen tekninen uudelleen järjestyminen.

Kehitysmaissa on ryhdytty laajamittaiseen raskaan teollisuuden laitosten rakentamiseen. Neuvostoliiton avulla on rakennettu metallurgisia tehtaita (Intiaan, Egyptiin, Algeriaan, Šri Lankaan, Iraniin, Pakistaniin ja Turkkiin), suuria voimalaitoksia ja hydroteknisten laitteiden yhdistelmiä (Afganistaniin, Intiaan, Egyptiin, Syyriaan ym.), öljynjalostustehtaita (Etiopiaan, Turkkiin, Intiaan), koneenrakennuslaitoksia, mm. raskaiden koneiden tehtaita ja laivanveistämöjä (Afganistaniin, Egyptiin, Intiaan ym.), kemiallisia tehtaita yms.

Neuvostoliitto ja muut SEV-maat antavat erittäin merkittävän panoksen metallurgisen suurtuotannon, tuon kansallisen teollisuuden perustan luomiseen. Jo rakennettujen ja parhaillaan rakennettavien tehtaiden tuottavuus tulee olemaan kokonaisuudessaan 30 miljoonaa tonnia vuodessa. Niinpä Bhilain metallurginen tehdas (Intia), joka on rakennettu Neuvostoliiton avulla, on osoittautunut kaikkien osoittimiensa puolesta paremmaksi BRD:n (Rourkelaan) ja Englannin (Durgapuriin) rakentamia samantyyppisiä tehtaita. Tämän joutuivat tunnustamaan nekin, jotka ovat kaukana sympatioista kommunismia kohtaan.

Ei ole sattuma että runsaasti puolet SEV-maiden luotoista on tarkoitettu auttamaan kehitysmaita juuri raskaan teollisuuden — taloudellisen riippumattomuuden ja stabiiliuden perustan — luomisessa. Näin jakautuvat Intialle, Algerialle, Irakille, Šri Lankalle ja eräille muille maille myönnetyt lainat.

Sosialististen maiden avulla rakennettavat lai-

tokset merkitsevät usein kokonaan uusien tuotantoalojen syntymistä kehitysmaissa. Tämä koskee esim. Syyrian öljykenttiä, Irakin sähköteknistä tehdasta, Intian vuorityötekniikan tehdasta, Turkin alumiinitehdasta ja monia muita teollisuuslaitoksia.

Nuorten kansallisvaltioiden kanssa harjoitettavan yhteistyön toinen erikoisuus on siinä että avunannosta erillisten teollisuuskohteiden rakentamisessa siirrytään teollisuuskompleksien rakentamisen avustamiseen. Niinpä Assuanin vesivoimalan halpaa sähköenergiaa silmällä pitäen rakennetaan Neuvostoliiton avulla suurta alumiinitehdasyhtymää Nag'Hammâdî'iin.

Kehitysmaiden talouden uudelleen varustamiseen ja järjestämiseen tähtäävän SEV-maiden avun mittasuhteet ja sen kokonaisvaltaisuus ilmenevät selvästi monista esimerkeistä. Yksistään Neuvostoliitto avusti vuonna 1974 esim. Egyptiä 106:n, Syyriaa lähes 50:n, Irakia 72:n ja Algeriaa yli 80:n teollisuuslaitoksen ja muun kohteen rakentamisessa. Myös muut sosialistiset maat toteuttavat näissä valtioissa kymmeniä teollisuus- ja maatalousprojekteja.

Esitettäköön vielä muutamia tosiasioita. Pelkästään Intiassa SEV-maat ovat pystyttäneet yli 300 kohdetta ja valmistautuvat vielä 80 laitoksen käynnistämiseen. Sosialistiseen ystävyysliittoon kuuluvien maiden avulla Iraniin luodaan maan rautateollisuuden esikoista, metallurgista tehdasyhtymää Isfahaniin, konetehdasta Araciin, hydroteknistä kompleksia Araxes-joelle, värimetallitehtaita, Iranin poikki kulkevaa kaasujohtoa yms., ts. lasketaan kansallisen raskaan teollisuuden perustaa.

Nuorten kansallisvaltioiden taloudellisten ke-

hitysnäkymien kannalta on poikkeuksellisen suuri merkitys sosialististen maiden asiantuntijoiden osallistumisella eri raaka-ainevarojen geologisiin tutkimuksiin. He suorittavat tätä työtä 34 maassa.

Kaikkien näiden tehtaiden, voimaloiden ja kaasujohtojen toimintaan on kuitenkin perehdyttävä, ne on pantava käyttöön ja turvattava niiden keskeytymätön ja tehokas työ. Ammattipätevän henkilöstön kouluttaminen on tämän vuoksi kansallisvaltioiden tärkeimpiä tehtäviä. Talouden nopea kehitysvauhti, mm. teollisuuden myrskyisä kehitys nostavat kipeänä esiin ammattipätevien spesialistien tarpeen. Sosialistisen ystävyysliiton maat tulivat avuksi tässäkin. Kansallisen asiantuntijahenkilöstön kouluttaminen tapahtuu eri muodoissa. SEV-maiden spesialistit voivat opettaa kansallisia asiantuntijoita välittömästi talousobjektien rakentamisen ja käytön aikana. Kehitysmaiden asiantuntijat voivat saada tuotannollis-teknistä käytännön opetusta SEV-maiden tuotantolaitoksilla. Voidaan myös perustaa kansallisia oppilaitoksia ja ottaa osaa opetusprosessin järjestämiseen niissä. »Kolmannen maailman» valtioiden ylioppilaita voidaan lisäksi kouluttaa sosialististen maiden oppilaitoksissa.

Nuorissa valtioissa toimii 17 korkeakoulua ja keskiasteen ammattioppilaitosta, yli 100 opetuskeskusta ja ammattiopistoa, jotka on rakennettu SEV-maiden avulla. Runsaat 70 tällaista oppilaitosta on rakentamisvaiheessa. Yhteistyöllä pystytettävien kohteiden rakentamisen ja käytön aikana on »kolmannessa maailmassa» koulutettu yli 400 000 ammattipätevää työläistä ja asiantuntijaa. Lähes 10 000 henkeä Aasian, Af-

rikan ja Latinalaisen Amerikan maista on saanut ja saa tuotannollis-teknistä opetusta Neuvostoliitossa. Noin 7000 heistä on jo päättänyt opintonsa ja työskentelee menestyksellisesti kotimaassaan. Sosialistisen ystävyysliiton maiden oppilaitoksissa opiskelee yli 25 000 ylioppilasta Aasiasta, Afrikasta ja Latinalaisesta Amerikasta.

MOLEMMINPUOLINEN ETU

Sosialististen maiden »kolmannelle maailmalle» antaman taloudellisen ja teknisen avun ohella yhä suurempaa merkitystä taloudellisten yhteyksien muotona saa ulkomaankauppa.

Kaupankäynnistä SEV-maiden kanssa on tullut kehitysmaiden kansallisen talouden kehityksen ja taloudellisen itsenäisyyden lujittumisen olennainen tekijä. Tämä kauppa edistää kansainvälisen työnjaon etuisuuksien hyväksikäyttöä ja se on maailman ulkomaisen kauppavaihdon vilkkaimpia alueita. Tällaisen kaupan kokonaisvolyymi saavutti vuonna 1973 7,4 miljardia ruplaa. Sillä on lisäksi huomattava sija SEV-valtioiden ulkomaisessa kauppavaihdossa: Tšekkoslovakiassa esim. sen osuus on 7 prosenttia, Romaniassa 8 ja Unkarin Kansantasavallassa 5,7 prosenttia.

Vuosien 1960—1973 välisenä aikana Neuvostoliiton ja kehitysmaiden välinen kauppavaihto 6-kertaistui saavuttaen 4,7 miljardia ruplaa. Vuonna 1974 Neuvostoliiton ja Aasian, Afrikan sekä Latinalaisen Amerikan maiden välinen kauppavaihto koki taas jyrkän nousun (23,5 prosenttia) ja saavutti 5,8 miljardia ruplaa: vienti kohosi 3,4 miljardiin ruplaan ja tuonti 2,4 miljardiin ruplaan. Kaupalliselta ominaispainoltaan

ensimmäisellä sijalla olivat Egypti (kauppavaihto 728 miljoonaa ruplaa), Intia (615 miljoonaa ruplaa), Iran (496 miljoonaa ruplaa), Irak (453 miljoonaa ruplaa), Brasilia (202 miljoonaa ruplaa), Syyria (172 miljoonaa ruplaa), Algeria (172 miljoonaa ruplaa), Argentiina (137 miljoonaa ruplaa) ja Nigeria (92 miljoonaa ruplaa).

Yksistään vuonna 1974 neuvostoliittolaiset ulkomaankauppajärjestöt toimittivat »kolmannen maailman» valtioihin koneita ja laitteita 683 miljoonan ruplan arvosta, putkia, polttoainetta sekä musta- ja värimetalleja 467 miljoonan ruplan arvosta. Laajassa mitassa vievät sosialistiset valtiot myös yleisiä kulutustarvikkeita, joista kehitysmaissa on puutetta. Neuvostoliitto toimitti niihin esim. vuonna 1974 41 miljoonaa metriä puuvillakankaita.

Sosialistiset maat saavat vuorostaan nuorista valtioista niiden perinteellisiä vientitavaroita sekä nuoren kansallisen teollisuuden valmistamia tuotteita ja puolivalmisteita. Sellaisille maille kuin Afganistanille, Intialle ja Syyrialle Neuvostoliitto on tärkein ostaja. Ostamalla melkoisia raaka-ainemääriä (niiden osuus eräiden maiden tuonnissa on jopa 75 prosenttia) sosialistiset valtiot vaikuttavat vakauttavasti maailman kapitalististen raaka-ainemarkkinoiden hintoihin. Tämä koskee ensi sijassa kaakaopapuja, teetä, kahvia, appelsiineja, cashew-pähkinöitä sekä puuvillaa, luonnonkautsua ja eräitä muita raaka-aineita.

Erittäin nopeasti lisääntyvät sosialististen maiden suorittamat valmiiden tuotteiden ja puolivalmisteiden ostot. Neuvostoliitto lisäsi näitä ostoja 14 vuoden aikana (1960—1973)

keskimäärin 18,2 prosenttia vuodessa, sen sijaan raaka-aineen tuonnin kasvuvauhti oli vain 8,8 prosenttia. Neuvostoliitto ostaa »kolmannen maailman» maista lääketieteellistä kalustoa ja instrumentteja, autotallikalustoa, raakarautaa ja valssirautaa, vaatteita, trikootuotteita, jalkineita, huonekaluja ym. Kuten näemme, luettelo on hyvin laaja.

Tällaiset tendenssit ovat ominaisia SEV:in kaikkien jäsenmaiden kauppasuhteille »kolmannen maailman» kanssa. Havainnollistettakoon tätä Bulgarian esimerkillä. Sen tavaranvaihto kehitysmaiden kanssa on mainittuna aikana lisääntynyt melkein 10-kertaisesti. Bulgarian viennissä »kolmanteen maailmaan» ovat etusijalla koneet ja kalusto (37,1 prosenttia), metallit ja kemialliset valmisteet (26,1 prosenttia). Suunnilleen samanlainen osuus Bulgarian tuonnissa on maataloudellisilla raaka-aineilla ja elintarvikkeilla sekä vuoriöljyllä, malmeilla ja fosfaateilla; nopeaa vauhtia lisääntyy jalostusteollisuuden tuotteiden maahantuonti.

»Kolmannen maailman» kauppasuhteet Neuvostoliiton ja muiden sosialististen maiden kanssa luovat uuden markkina-alueen perinteellisille vientitavaroille, trooppisen ja subtrooppisen vyöhykkeen tuotteille. Useissa tapauksissa avautuu menekkimahdollisuuksia sellaisille tavaroille, jotka eivät mene kaupaksi maailman kapitalistisilla markkinoilla enempää kuin sisäisillä markkinoillakaan. Niinpä Neuvostoliitto on solminut Brasilian kanssa pitkäaikaisen sopimuksen suurten kahvierien ostamisesta: rajoittuneiden menekkimahdollisuuksien vuoksi maahan on kertynyt melkoiset määrät kahvia.

Vapautuneiden maiden teollisuustuotteiden

osuus sosialististen maiden ostoissa on viime vuosina kasvanut jyrkästi. Teollistumisen myötä nuo maat alkavat raaka-aineiden ohella toimittaa myös valmiita tuotteita. Nuoret kansalliset valtiot saavat näin ollen uusia menekkimarkkinoita teollisuustavaroilleen. Toisaalta kaluston ja koneiden tuonti sosialistisista maista teki mahdolliseksi poistaa maailmanmarkkinoilta imperialistivaltojen monopolin näihin tavaroihin nähden.

Taloudellisesti alikehittyneet maat saavat sosialistisista valtioista kumppanin, jolla on keskitetysti suunniteltu, alkuvoimaisilta heilahteluilta turvattu talous; suhteet tämän kumppanin kanssa rakentuvat keskinäisesti edullisia hintoja edellyttävien pitkäaikaisten kauppasopimusten pohjalle. Nuoret valtiot ovat näiden taloudellisten suhteiden ansiosta vähemmän riippuvaisia kapitalististen maailmanmarkkinoiden alkuvoimista, suhdannevaihtelut eivät pysty tuottamaan sanottavaa vahinkoa niille.

Sosialististen maiden markkinain huomattava vastaanottokyky, tuonnin ja viennin monipuolisuus, kauppakumppanien ehdoton tasa-arvoisuus ja yhteyksien keskinäinen edullisuus luovat hyviä näköaloja. Menekkimarkkinoiden vakaantuneisuus paitsi stabilisoi tuotteiden hinnat myös supistaa imperialistivaltojen mahdollisuuksia painostaa kehitysmaita. Sosialistiset valtiot ovat poistaneet tullimaksut kehitysmaiden tavaroilta, nämä voivat usein suorittaa kaupasta koituvat maksut kansallisella valuutallaan ja kuolettaa velkansa sosialistisille maille ei-konvertoidulla valuutalla, vaan perinteellisillä tavaratoimituksilla. Kehitysmaiden tulo sosialistisille maailmanmarkkinoille antaa näille maille mahdolli-

suuden järjestää ulkomaankauppansa vakaalle perustalle.

Myös sosialistisen ystävyysliiton maille on hyötyä kauppasuhteista uusiin valtioihin: paranee kauppa- ja maksutase ja väestö saa tavaroita, joita ei tuoteta SEV-maissa tai joiden kysyntä ylittää tarjonnan. Monia etuja koituu yhteiskunnallisen työnjaon edelleen kehittämisestä. Tällainen työnjako vaikuttaa positiivisesti sosialististen maiden kansantaloussuunnitelmien täyttämiseen, se laajentaa vientiä sekä parantaa sen rakennetta kone- ja kalustotoimitusten ansiosta ja kohottaa vienti- ja tuontioperaatioiden kannattavuutta.

Kehitysmaiden taloudellinen yhteistyö sosialististen maiden kanssa vaikuttaa tuntuvasti nuorissa valtioissa toteutettavien sosiaalisten ja poliittisten uudistusten kulkuun. »Kolmannen maailman» lukuisista ongelmista ovat päivänpolttavimpia sosiaalisen kehityksen ongelmat. Enemmistössä kehitysmaita pysyy valtaosa väestöstä yhä vielä lukutaidottomana. Usein 20—40 tuhatta asukasta kohden on vain yksi lääkäri, maaseudulla on tilanne vieläkin huonompi. Eurooppalaisen tai amerikkalaisen on vaikeata kuvitella, että esim. Nigerin Tasavallassa virallisten tietojen mukaan käsittää jokaisen lääkärin toimipiiri keskimäärin 28 000 neliökilometrin alueen, mikä vastaa sellaisen maan kuin Belgian pinta-alaa. Joka toinen lapsi maassa kuolee alle viiden vuoden ikäisenä.

Yhtä vaikea on myös asuntotilanne. YK:n tietojen mukaan Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maissa yli miljardi ihmistä — noin puolet väestöstä — on joko kokonaan vailla asuntoa tai asuu käyttökelvottomissa suojissa.

Miljoonat ihmiset kaupungeissa elävät ahtaissa, vanerista, ruosteisesta raudasta ja vanhoista laatikkorämistä tehdyissä tölleissä, jotka eivät vastaa alkeellisimpiakaan saniteettivaatimuksia.

Useimmissa »kolmannen maailman» valtioissa käytetään nykyään melko suuria varoja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. Erittäin suuria summia tähän tarkoitukseen käytetään Afrikan maissa. Kongon Kansantasavallassa esim. kyseinen menoerä muodostaa kolmanneksen kaikista budjettimenoista (vertauksen vuoksi mainittakoon, että Haitissa sen osuus menoista on kymmenen kertaa pienempi).

Tällaiset menot vaativat kuitenkin melkoisia varoja. Suurimmalta osaltaan niitä ammennetaan paikallisista lähteistä, joiden syntymisen on aiheuttanut yhä laajeneva yhteistyö sosialististen maiden kanssa. Erittäin merkittävä sija noiden lähteiden joukossa on sosialististen maiden avulla rakennettujen valtionsektorin laitosten kasaantumilla. Yksistään Assuanin hydroteknisten laitteiden kompleksi tuottaa vuosittain tuloja 256,6 miljoonaa puntaa. Vuosina 1964—1974 Assuanin hydrotekninen kompleksi tuotti Egyptin Arabitasavallan teollisuudelle, maataloudelle ja voimataloudelle voittoa 2 miljardia puntaa, mikä ylittää 6-kertaisesti sen rakennuskustannukset.

Valtionlaitokset antavat merkittävän panoksen kansantalouden uudestirakentamiseen sekä näiden laitosten työkollektiivien sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen. Eräät näistä laitoksista osoittautuvat väliaikaisesti tappiollisiksi tai vähävoittoisiksi, mikäli niiden finanssiasemaa tarkastellaan jonkin yhden konkreettisen tehtaan kannalta. Yleiskansallisessa mitassa ne kuiten-

kin myötävaikuttavat monien edistyksellisten tehtävien ratkaisuun, kuten kansan elintason kohottamiseen, valtion omavaraistumiseen eräiden tavaroiden suhteen, työttömyyden supistamiseen ja poistamiseen, kansallistalouden rakenteen muuttamiseen yms. Teollisuuslaitos voi tuottaa esim. kulutustavaroita tappiolla, silti tämä antaa mahdollisuuden kieltäytyä samanlaisten tavaroiden tuonnista ulkomailta ja säästää täten valuuttaa, mistä maa kokonaisuudessaan hyötyy.

Kehitysmaiden yhteiskunnallista kehitystä edistää myös sosialististen valtioiden osallistuminen infrastruktuurin luomiseen sekä kansallisten terveydenhuolto- ja valistusjärjestelmien aineellisen perustan laajentamiseen.

TIE TULEVAISUUTEEN

»Kolmanteen maailmaan» kuuluvien maiden erilaisuus johtaa siihen, että eri maat harjoittavat erilaista sisä- ja ulkopolitiikkaa sekä ratkaisevat taloudellisia tehtäviä eri tavalla ja erilaisin menetelmin. Nuorten valtioiden poliittinen suuntaus sekä sosiaalinen ja taloudellinen rakenne painavat väistämättä leimansa niiden ja sosialistisen ystävyysliiton maiden välisen yhteistyön muotoihin ja luonteeseen. Tätä yhteistyötä laajennetaan ja syvennetään ensi sijassa niiden valtioiden tai yhdentyneiden valtioryhmien kanssa, jotka osoittavat vilpitöntä pyrkimystä ylläpitää ja lujittaa keskinäisesti edullisia suhteita sosialistisiin maihin.

Tällaista politiikkaa harjoittavat ennen kaikkea sosialistisen kehityksen tielle siirtyneet tai vasta tulevan tiensä valintaa suorittavat valtiot. Ne pyrkivät nopeuttamaan taloutensa ke-

hitysvauhtia, luopumaan aiemmin muovautuneesta, niille epäedullisesta kansainvälisestä työnjaosta ja luomaan sosiaalisen ja taloudellisen perustan, joka estäisi kapitalististen suhteiden laajenemisen. Näiden valtioiden johtomiehet ja edistykselliset väestökerrokset käsittävät, että taloudellisen riippumattomuuden ja yhteiskunnallisen vapauden saavuttamiseksi on huomattavasti laajennettava valtionsektoria, muutettava teollisuustuotannon rakenne ja voitettava sen yksipuolisuus sekä osuustoiminnallistettava maatalous.

Sosialistisen suuntauksen maat joutuvat kokemaan erityistä taloudellista ja poliittista painostusta imperialistivaltojen taholta, mikä usein aiheuttaa väestön elinoloihin vaikuttavia väliaikaisia taloudellisia vaikeuksia. Kun esim. Guinean Tasavalta ilmoitti siirtyvänsä ei-kapitalistisen kehityksen tielle, kaikki ranskalaiset spesialistit poistuivat maasta, mikä aiheutti vakavia häiriöitä tuotantolaitosten toiminnassa. Tämän lisäksi maasta vietiin pois melkoinen määrä pääomaa, yli kolmannes maan käteisvaroista. Itsenäisen kansallisvaluutan voimaansaattamisen jälkeen imperialistit yrittivät saattaa tuon valuutan huonoon maineeseen laskemalla liikkeelle Guinean naapurimaista väärennettyä rahaa ja harjoittamalla laajamittaista kieltotavarakauppaa.

Ei ole ihmeteltävää että sosialistisen ystävyysliiton maat auttavat erittäin aktiivisesti ei-kapitalistisen kehitystien valinneita nuoria valtioita, jotta nämä voisivat lujittua taloudellisesti ja vastustaa imperialististen monopolien rynnistystä. Noin 80 prosenttia Neuvostoliiton ja »kolmannen maailman» kauppavaihdosta lankeaa ei-

kapitalistisen kehityssuunnan valinneiden maiden osalle.

Sosialistiset valtiot, SEV:in jäsenmaat, harjoittavat yhteistyötä myös kapitalistisen kehitystien valinneiden valtioiden kanssa. Näiden pyynnöstä harjoitetaan laajamittaisia etsintätöitä, kehitetään infrastruktuuria sekä teollisuus- ja maatalousyrityksiä. Aiemmin esitettyjen lukuisten esimerkkien perusteella lukija on saanut jo käsityksen tällaisesta yhteistyöstä Iranin, Pakistanin, Afganistanin ja muiden maiden kanssa.

Sosialistisen suuntauksen valtio joutuu ratkaisemaan suuren määrän vaikeita sosiaalisia ja taloudellisia tehtäviä. Se pyrkii keskittämään käsiinsä talouden perusrenkaat: teollisuuden, kulkulaitoksen, tietoliikenteen, rakennustoiminnan, koti- ja ulkomaankaupan, pankki-, vakuutus- ja säästötoiminnan sekä rahan kiertokulun. Talouden avainasemien valtaaminen tapahtuu vähitellen, asteittaisesti. Sen tarkoituksena ei ole ainoastaan edistää monien taloudellisten ongelmien ratkaisemista, vaan myös sulkea yksityisyrittäjyydeltä pääsy niille aloille, joilla se oli aiemmin valta-asemassa. Valtionsektori esiintyy vallankumouksellis-demokraattisen politiikan taloudellisena perustana.

Sosialistisen suuntauksen maiden johtavat piirit ja edistykselliset voimat käsittävät hyvin, että näiden valtioiden taloudellinen menestyminen riippuu suuressa määrin siitä, miten osataan käyttää hyväksi ei-kapitalistisen kehitystien tarjoamia etuisuuksia. Niiden joukossa on mm. mahdollisuus käyttää luovasti hyväkseen sosialististen maiden kokemusta ottamalla tietenkin huomioon konkreettiset paikallisolot.

Nuorten kansallisvaltioiden monet johtajat puhuvat tästä ja soveltavat tätä elämään. Keskustelussa tämän artikkelin tekijän kanssa huhtikuussa 1975 Guinea-Bissaun Tasavallan pääkaupungissa maan valtioneuvoston puheenjohtaja Luiz Cabral korosti, että hänen maansa kansa pitää tärkeänä sosialististen maiden kokemuksen perusteellista tutkimista ja hyväksikäyttöä niin että otetaan huomioon paikallisolojen erikoisuus. Tansanian informaatio- ja yleisradiotoiminnan ministeri Daudi Mwakawago sanoi eräässä keskustelussaan neuvostoliittolaisen kirjeenvaihtajan kanssa: »Haluaisimme tietää mahdollisimman paljon Neuvostoliitosta ja maassanne, etenkin maaseudulla toteutettujen sosialististen uudistusten kokemuksesta.»

»Kolmannen maailman» maat nojautuvat mm. pikaisen teollistamisen käytäntöön, tätä varten tarvittavien rahoituslähteiden etsinnän kokemukseen, ne nojautuvat tuotannon, ennen kaikkea maataloustuotannon osuustoiminnallistamisen kokemukseen sekä teollisuuteen, rakennustoimintaan, liikenteeseen ym. tarvittavan asiantuntijahenkilöstön pikakoulutusmenetelmiin. Näin ollen sosialistisen ystävyysliiton maissa — jotka pystyivät historiallisesti lyhyessä ajassa turvaamaan kansoilleen aineellisen hyvinvoinnin, henkisen kukoistuksen ja poliittisen vapauden — menestyksellisesti toteutettujen sosiaalisten ja taloudellisten uudistusten käytännöstä on tullut kehitysmaille annettavan avun tärkeimpiä muotoja. Tämän käytännön eräiden puolten hyväksikäytöstä on jo ollut puhetta aikaisemmin, joten kosketelkaamme tässä muita sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia.

Sosialistisessa yhteiskunnassa tunnetusti yhä

suurempi osa yhteiskunnallisista tarpeista tyydytetään yhteiskunnallisista kulutusvarannoista. Tällainen mahdollisuus otetaan yhä laajemmin huomioon ensi sijassa sosialistisen suuntauksen valtioissa ja muuallakin. Näitä menoja toteutetaan laajojen väestöjoukkojen etujen mukaisesti. Dahomeyssa esim. vuoden 1974 talousarviossa oli lähes puolet varoista myönnetty terveydenhuoltoon, valistukseen ja muihin yhteiskunnallisiin tarpeisiin (12 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna).

Paitsi valtavaa yhteiskunnallista hyötyä sosiaaliset menot tuottavat myös puhtaasti taloudellista hyötyä: valtionlaitos jolla on ammattipätevä henkilöstö, toimii muita paremmin; kohoaa työn tuottavuus myös maataloudessa.

Sosialismin kokemus osoittaa, että työtätekevien sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseksi, etenkin kapitalistiset maat vallanneen inflaation vaikuttaessa, on kulutustavaroiden hinnat saatava vakaiksi. Eräät edistykselliset nuoret valtiot uhraavat melkoisia varoja pitääkseen vakaina välttämättömyystavaroiden hinnat. Näiden maiden joukossa ovat sellaiset maat kuin Syyria, Šri Lanka ym.

Erittäin kärjistyneenä esiintyy kehitysmaissa työkykyisen väestön työllistämisongelma. Tietyssä määrin sitä ratkaistaan käyttämällä vapaata työvoimaa osittain niiden kohteiden rakennustöissä ja käytössä, joita rakennetaan yhteistyönä SEV:in kanssa. Niinpä yksistään Heluanin metallurginen teollisuusyhtymä, jonka kompleksiin kuuluu metallurginen tehdas, kaivoksia, työläisasutus, rautatie ja autotie, työllistää runsaat 20 000 henkilöä.

Nopean kaupunkilaistumisen ja työpaikkojen

määrän verrattain vaatimattoman lisääntymisen oloissa valtio joutuu nykyaikaisten suuryritysten ohella kannustamaan ja tukemaan myös pientuotantoa. Kuten Neuvostoliiton, DDR:n, Bulgarian, Romanian, Vietnamin ja muiden sosialististen maiden kokemus on osoittanut, tällainen tie antaa tietyllä historiallisella kaudella mahdollisuuden ratkaista kokonaisen joukon tehtäviä: tyydyttää osittain välttämättömyystavaroiden ja -hyödykkeiden tarvetta, kasata pienet yksityissäästöt ja käyttää ne tuotannon kehittämiseen, lisätä työllisyyttä, laajentaa kotimaanmarkkinoita, tavaratuotannon piiriä (luontoistalouden sijaan) sekä tavara- ja rahasuhteita, kouluttaa asiantuntijahenkilöstöä jne. Syyriassa kymmeniä tuhansia ihmisiä työskentelee käsityöliikkeissä, korjauspajoissa ja pienissä yksityisyrityksissä, joista jokainen työllistää enintään 10 henkeä (monet näistä laitoksista ovat perheluonteisia).

Nuorten valtioiden pitkäjännitteisissä suunnitelman mukaisissa ohjelmissa annetaan yhä merkittävämpi sija sosiaalisen kehityksen ongelmille. Ei-kapitalistista kehitystietä kulkevat maat ovat tässäkin etujoukossa. Tässä yhteydessä voisi vedota vaikkapa Algeriaan, jossa täytettiin menestyksellisesti vuosien 1970—1973 sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen nelivuotissuunnitelma. Väestön perusosan yhteiskunnallisessa asemassa on tapahtunut melkoista edistystä. Kaupungeissa on siirrytty kuusivuotisesta pakolliseen yhdeksänvuotiseen sivistykseen, on saatettu voimaan maksuton alkeissivistys, on perustettu useita korkeakouluja, joista osa on rakennettu Neuvostoliiton avulla, on luotu nuorison ammattivalmennuskeskuksia, on

astunut voimaan eläkejärjestelmä, lääkärinhoito on eräissä piireissä maksutonta.

Nykyhetkellä Algeriassa on meneillä uusi nelivuotissuunnitelma, joka edellyttää verrattomasti suurempien kuin ennen määrärahojen myöntämistä sosiaalisiin tarpeisiin. Tämä on toisen nelivuotissuunnitelman pääerikoisuus. Hyvin tärkeitä ovat suunnitelman edellyttämät toimenpiteet 450 000 uuden työtilaisuuden järjestämiseksi kaupungeissa ja vajaatyöllisyyden poistamiseksi vähittäin maaseudulta. Työtätekeviä varten rakennetaan yli 200 000 asuntoa, niistä maaseudulle 110 000; syntyy päälle 300:n mallikelpoista kylää. Kautta maan astuu voimaan maksuton lääkärinhoito ja ammatillisen linjan omaava pakollinen yhdeksänvuotinen koulutus.

Sosialistisissa maissa, kuten tiedetään, yhteiskunnallisia tarpeita palvelemaan tarkoitettujen laitosten rakentamiseen käytetään usein kansalaisjärjestöjen ja väestön varoja sekä kansalaisten vapaaehtoista korvauksetonta työtä. Niinpä Neuvostoliitossa oli maaseudulla käytössä ns. itseverotus, jolloin jossain asutuskeskuksessa asuvat (tai heidän edustajansa) tekivät yleisessä kokouksessa päätöksen kerätä määräsumman rahaa tien, vesijohdon tms. rakentamiseen (tästä vapautettiin eläkeläiset ja vähätuloiset perheet) ja tehdä jokin tietty aika työtä tämän hyväksi. Tällainen käytäntö on levinnyt laajalle »kolmannessa maailmassa».

Tansaniassa, Guineassa ja Somaliassa on väestön korvauksettoman työn, ns. työsijoitusten avulla rakennettu kouluja, sairaaloita ja vedenhankintajärjestelmiä. Valtio myöntää tällöin tarvittavat työvälineet ja materiaalit.

Neuvostoliitossa ja muissa sosialistisissa maissa harjoitettavien lauantaitalkoiden esimerkin mukaan Algeriassa ovat astumassa käytäntöön »sosialistiset sunnuntaitalkoot». Näin nimitetään vapaaehtoista joukkomittaista työntekoa lepopäivinä, jolloin työläiset, toimihenkilöt ja ylioppilaat lähtevät avuksi lähikylien talonpojille.

Nuoret monikansaiset valtiot joutuvat perussijoitusalueita määritellessään ottamaan huomioon sosiaalisten tekijöiden vaikutuksen. Tämän alan kokemuksen suurenmoisena aarteistona on Neuvostoliitossa käytännöllisesti toteutettu leniniläinen kansallisuuspolitiikka, jonka tarkoituksena oli jouduttaa aikoinaan takapajuisten Venäjän alueiden kehitystä. Olisi tietenkin kannattavampaa rakentaa uusia tuotantokohteita jo asutuille seuduille, joilla infrastruktuuri on jo kehittynyt. Mutta reuna-alueilla asuvan väestön olojen parantamiseksi sijoitetaan huomattavia summia juuri sinne, vaikka hyöty saattaakin osoittautua investoituja varoja pienemmäksi. Näin menettelee Algerian ja eräiden muiden maiden hallitus.

MAHTIPONTISTEN FRAASIEN NURJA PUOLI

Kiina on ottanut omalaatuisen asenteen »kolmannen maailman» maita kohtaan. Tunnetusti Pekingin johtajat eivät ole milloinkaan säästäneet sanoja vakuutelleessaan tukevansa vapautuneita kansoja. Mikäli ryhdytään toden teolla analysoimaan Kiinan taloudellisia suhteita kehitysmaihin, niin paljastuu varsin tunnusomainen kuva. Yksistään vuosina 1971—1972 Kiina solmi sopimuksen taloudellisesta yhteistyöstä ja kaupankäynnistä 24:n Afrikan maan kanssa. Mutta rajoittuneiden taloudellisten mahdolli-

suuksiensa takia Kiina täyttää sitoumuksensa kehitysmaihin nähden vain osittain ja pahasti viivästyneenä. Se sitoutui esim. panemaan käyntiin Afrikassa lähes 170 erilaista kohdetta, joista tuli määräaikaan mennessä valmiiksi vain 59.

Eräisiin kehitysmaihin Kiina on rakentanut joukon kevyen teollisuuden laitoksia (niistä monet ovat kannattamattomia, kuten mm. jalkinetehdas Tansaniassa) ja perustanut liikenneyhteyksiä. Silti Kiina ei rakenna eikä kykene rakentamaan noihin maihin ainoatakaan suurta metallurgista tai koneenrakennustehdasta, ainoatakaan suurvoimalaa, ts. sitä mikä muodostaisi perustan kehitysmaiden kansalliselle taloudelle.

Kiinan avulla »kolmanteen maailmaan» perustettaville yrityksille on piirteellistä alhainen tekninen taso ja käsityön runsaus. Niiden tuote on tavallisesti korkeahintaista mutta huonolaatuista, mikä luonnollisestikin vaikeuttaa sen menekkiä kehitysmaissa ulkomaista puhumattakaan. Kiinan Kansantasavallan avulla Guineaan rakennetun tupakka- ja tulitikkutehtaan tuotantoteho käytetään tämän vuoksi vain puoliksi. Sitä paitsi Kiina asettaa ehdon, että raaka-aineet sen avulla rakennettyja tehtaita varten ostettaisiin Kiinasta. Valtiot jotka ovat saaneet Kiinalta apua niille tyrkytettyjen sopimusten mukaisesti, joutuvat tavallisesti ostamaan joka vuosi sovitun määrän kiinalaisvalmisteisia tavaroita ja maksamaan niistä vapaasti konvertoituvalla valuutalla.

Kiinalaisten tavaroiden tuonti vaikeuttaa usein maksutasetilannetta ja on esteenä kehitysmaiden kansallisen teollisuuden kehitykselle. Seuraavassa kuvaava esimerkki. Tansania—Zambia -rautatielinjaa rakennettaessa kiinalai-

nen osapuoli teki varauksen, että se ryhtyy auttamaan tätä hanketta vain sikäli mikäli nämä Afrikan maat suostuvat ostamaan suuria eriä kiinalaisia tavaroita. Tässä piili kuitenkin vaara kansalliselle tuotannolle. Eräs Zambian vaikutusvaltainen lehti kirjoitti asian yhteydessä: »Mitä järkeä on omistaa rautatie, kun maksaessamme siitä tuhoamme oman teollisuutemme?»[35]

Kiinaa koettelevat valuuttavaikeudet ovat pakottaneet sen panemaan pääpainon suhteissa kehitysmaihin kiinalaisten teknisten asiantuntijoiden käyttämiseen. Kiinan lehdet propagoivat kaikin keinoin heidän vaatimattomuuttaan ja pätevyyttään. On kuitenkin osoittautunut, että kiinalaisen teknisen henkilöstön ammattipätevyys on nykyisen tason vaatimuksia huomattavasti alhaisempi.

Kiinan talouselämä on nykyhetkelläkin vielä takapajuista, joten maan myöntämä aineellinen apu on toistaiseksi varsin rajoittunutta. Kiinan edustaja teki tämän tunnustuksen YK:n Talous- ja sosiaalineuvoston yleisessä istunnossa jo vuoden 1972 heinäkuussa; myöhemmin sen toisti myös Kiinan korkein johto. Näin raukeavat tyhjiin Pekingin propagandan levittämät myytit Kiinasta köyhänä, mutta kehitysmaille auliina valtiona.

HYVÄT NÄKYMÄT

Kuten lukija saattoi jo vakuuttua, SEV:in taloudellinen ja tekninen yhteistyö kehitysmaiden kanssa edistää nuorten kansallisvaltioiden kaikkien talousalojen kehitystä. Suunnitelmallisuuteen perustuva, vakaat yhteydet ja ehdot takaava kokonaisvaltainen yhteistyö SEV-maiden kanssa laajenee ja täydellistyy, mikä vaikuttaa

suuresti kehitysmaiden kansallistalouksien vakaantumiseen.

Sosialistisen ystävyysliiton maiden kehittyvä yhdentymisprosessi avaa uusia laajoja mahdollisuuksia keskinäisesti edulliselle yhteistyölle. SEV-maiden sosialistisen taloudellisen yhdentymisen kokonaisohjelmassa on erityisesti tähdennetty, että Taloudellisen keskinäisavun neuvostoon kuuluvat valtiot »tulevat kiinnittämään erityistä huomiota kehitysmaiden kanssa harjoitettavan kaupan sekä taloudellisen ja tieteellisteknisen yhteistyön jatkuvaan laajentamiseen».

Sosialistisen yhdentymisprosessin kehitys yhdistää suunnitelmallisella pohjalla SEV-maiden ponnistukset kehitysmaiden kanssa harjoitettavan kaupankäynnin sekä taloudellisen ja teknisen yhteistyön alalla. Sosialististen valtioiden kyky löytää yhteisvoimin tarkoituksenmukaisimmat ratkaisut avaa suunnattomia mahdollisuuksia noiden maiden kanssa harjoitettavan taloudellisen ja teknisen yhteistyön täydellistämiselle ja laajentamiselle. Pitkäjännitteiseen ohjelmaan pohjautuvat yhteistoimet lisäävät niiden kokonaisvarojen hyötytehoa, jotka sosialistinen ystävyysliitto voi nykykaudella myöntää kehitysmaille.

Erityinen rooli sosialististen ja kehitysmaiden liikeyhteyksien ja taloudellisten suhteiden muiden muotojen laajentamisessa tulee olemaan SEV:in luottoinstituutioilla: Kansainvälisellä taloudellisen yhteistyön pankilla ja Kansainvälisellä investointipankilla. Niiden tehtävänä on taata kansainväliset suoritukset »kolmannen maailman» maiden kanssa, myöntää lyhyt- ja pitkäaikaisia luottoja valtioiden yhteisprojektien toteuttamiseksi ja tutkia perussijoitusehtoja ja

noiden sijoitusten käytännöllistä toteuttamista. Kansainväliseen investointipankkiin perustettiin 1. tammikuuta 1975 erityinen yhden miljardin vaihtoruplan rahasto taloudellisen ja teknisen avun myöntämiseksi Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan maille. Perustajamaat ovat jo suorittaneet ensimmäiset maksunsa rahastoon ja pankki on ryhtynyt mainittujen operaatioiden toimitukseen. Tästä rahastosta pankki tulee antamaan »kolmannelle maailmalle» luottoa 15 vuodeksi uusien laitosten rakentamiseen ja toimivien rekonstruoimiseen ja ajanmukaistamiseen. Sitä paitsi vuonna 1973 päätettiin perustaa SEV:in yhteinen stipendirahasto kehitysmaiden auttamiseksi asiantuntijoiden kouluttamisessa. Tämä rahasto toimii menestyksellisesti. Käyttämällä vaihtoruplaa, joka perustuu vakaaseen kultapitoisuuteen, kehitysmaat saavat mahdollisuuden hankkia tavaroita mistä tahansa integroituneesta sosialistisesta maasta ja tulevaisuudessa vaihtaa tarpeen vaatiessa tietty osa varoistaan kultaan tai kehittyneiden kapitalististen maiden valuuttaan. Tällainen kumppanuus kohottaa »kolmannen maailman» talouden tehoa, lujittaa valtionsektoria ja poistaa vähitellen vaarallisen riippuvaisuuden kapitalistisista maailmanmarkkinoista.

Monet alat tarjoavat laajoja yhteistyön kehitysmahdollisuuksia. Tarkastelkaamme esimerkiksi laivaliikennettä. Kehitysmaiden (pääasiassa raaka-aineiden) kansainvälisellä rahdinkuljetuksella meriteitse on varsin olennainen sija. Sitä vastoin lähes yhdelläkään näistä maista ei ole lainkaan omaa kauppalaivastoa tai sen rakentaminen on vasta alkuvaiheessa. Rahdinkuljetuksia toteuttavat pääasiassa kapitalistival-

tojen laivayhtiöt. Sosialistiset maat, joilla on suuri nykyaikainen laivasto, pystyvät nykyään ottamaan osaa näihin kuljetuksiin, mistä koituu suurta taloudellista hyötyä kehitysmaille. Yksistään Neuvostoliiton kauppalaivaston kantavuus on 13 miljoonaa tonnia. Mahtavan laivaston omistavat niin ikään DDR, Puola ja eräät muut sosialistiset maat. Neuvostoliiton laivayhtiöt hoitavat jo tänään hyvin tärkeitä kauppalinjoja. Vuonna 1973 neuvostoliittolaiset laivat harjoittaessaan rahtiliikennettä Neuvostoliiton ja kehitysmaiden välillä kuljettivat yhteensä 13 miljoonaa tonnia rahtia Baltian—Länsi-Afrikan, Mustanmeren—Itä-Afrikan ja monilla muilla tärkeillä linjoilla.

Varsin lupaavaa on sekamuotoisten laitosten perustaminen. Niiden toiminta perustuu kansainväliseen tuotannolliseen yhteistoimintaan, jolloin toisissa maissa valmistetaan tavaroiden ja koneiden osia, erillisiä tuotelajeja tai raaka-aineita, toisissa taas toteutetaan kokoonpano ja tuotteiden valmistus. Tällaisella periaatteella tullaan toteuttamaan esim. neuvostoliittolaisten traktorien kokoonpano eräällä valtiontehtaalla Meksikossa; Argentiinaan suunnitellaan perustettavaksi argentiinalais-tšekkoslovakialainen turbiineja tuottava yhteisyritys. Sekamuotoiset laitokset tarjoavat runsaasti etuisuuksia kehitysmaille jouduttamalla niiden teollistumisvauhtia ja kansallisen talouden uudelleenjärjestämistä, lisäämällä työllisyyttä ja edistämällä kansallisen teknisen ja hallinnollisen asiantuntijahenkilöstön valmennusta.

Hyvät tulevaisuudenmahdollisuudet on myös tuotantolaitoksilla, joihin osallistuvat sosialistiset maat kumppanuudessa tavallisesti valtiol-

lisen pääoman kanssa. On tähdennettävä, että tällainen osallisuus eroaa perin juurin ulkomaisista yksityispääomansijoituksista. Ulkomaiset monopolit pitävät yhteisiä pääomansijoituksia »kolmanteen maailmaan» kehitysmaiden talouteen tunkeutumisen sopivana muotona, mahdollisuutena saada samanlaisia huojennuksia ja etuisuuksia kuin on kansallisella pääomalla. Ulkomaisten monopolien tärkeänä motiivina on edistää yksityiskapitalististen suhteiden kehitystä. Sosialististen maiden tavoitteena taas on sekalaispääomaan perustuvia laitoksia luotaessa löytää ja soveltaa edullisimmat yhteistyömuodot.

Kehitysmaiden kumppaneina sekamuotoisissa yhtiöissä esiintyvät nykyään tavallisesti kansainväliset yhtymät. Muissa maissa sijaitsevien laitostensa verkkoa käyttämällä nämä yhtymät kiertäen kehitysmaiden verolait siirtävät melkoisen osan voitoista muihin maihin, millä riistävät kehittyviltä valtioilta niille kuuluvan osan kasaantumista. Nämä yhtymät pyrkivät esim. ostamaan alhaisesta hinnasta raaka-aineita ja materiaaleja kehitysmaissa sijaitsevilta sekamuotoisilta yrityksiltä ja myymään valmiit tuotteet maailman hintoja kalliimmasta. Tämän seurauksena sekamuotoisten laitosten tulot pienenevät, imperialististen yhtymien voitot taas kasvavat. Laajamittaiseksi on tullut myös kehitysmaiden voittojen salainen maastasiirto, jolloin turvaudutaan mm. liikeasiakirjojen väärentelyyn. Kansainväliset yhtymät riistävät armottomasti kehitysmaita käyttämällä hyväkseen tilaston- ja kirjanpidon heikkoutta niissä, veroviranomaisten kokemattomuutta sekä turvautumalla joskus jopa näiden viranomaisten lahjomiseen.

Länsimaisen pääoman avulla perustetut sekamuotoiset laitokset ovat tavallisesti epävapaita kehitysstrategiansa, tuotteidensa markkinoiden ja tuotantorakenteen valinnassa. Ne ovat täydellisesti riippuvaisia raaka-aineiden, koneiden varaosien yms. toimituksista. Kapitalististen maiden taloudelliset järkytykset ja etenkin voimistuva inflaatio tuottavat erittäin suuria vaikeuksia juuri näille laitoksille. Kapitalistiset yhtymät pyrkivät asettamaan johtovirkoihin omia hallintomiehiään ja teknisiä edustajiaan, jotta laitoksen olisi mahdotonta toimia ilman heitä. Sekamuotoiset laitokset joihin on sijoitettu sosialististen maiden pääomaa, eroavat perin pohjin länsimaisen pääoman osakkuudella järjestetyistä muodoltaan samanlaisista laitoksista. Sosialistiset maat eivät kuljeta rajan taakse voitto-osuuttaan, kuten tekevät tavallisesti länsimaiset yhtymät, vaan sijoittavat sen yhteisen tuotannon laajentamiseen, kehitysmaiden kansalliseen talouteen. Sosialistiset maat eivät pyri valtaamaan avainasemia sekamuotoisissa yhtiöissä: jo yhteisen tuotannon järjestelyvaiheessa aletaan kouluttaa sekamuotoisten laitosten kansallista asiantuntijahenkilöstöä, jotta noita laitoksia voisivat johtaa paikalliset spesialistit. Rakennettavat yritykset perustuvat kansallisiin resursseihin, mikä turvaa yhteiselle tuotannolle lujan itsenäisen pohjan.

Sosialististen maiden ja kehitysmaiden sekamuotoiset yritykset ovat varsin sopiva talouskohteiden rakentamismuoto, joka turvaa kannattavuuden nopean saavuttamisen ja talouden hoitotason kohoamisen, minkä jälkeen laitokset voidaan siirtää kokonaan kansalliseen hallintoon.

Sijoittaessaan pääomia kehitysmaihin monopolit pyrkivät juurruttamaan niihin kapitalistisia tuotantosuhteita ja suunnata ne kapitalistiselle kehitystielle, mistä samalla koituisi monopoleille myös poliittisia etuja. Talouskohteiden rakentaminen SEV-maiden pääomien avulla ei orientoi vapautuneita maita ei-kapitalistiselle kehitystielle, vaan pelkästään myötävaikuttaa niiden talouden lujittumiseen ja työtätekevien aseman paranemiseen.

Taloudellisen kumppanuuden tällainen muoto ilmentää sosialististen maiden vilpitöntä halua auttaa kehitysmaiden taloudellista elpymistä. Sen vuoksi tämä yhteistyömuoto kehittyy menestyksellisesti mitä erilaisimmilla aloilla. Niinpä Etiopiaan on perustettu sekamuotoinen puolalais-etiopialainen yhtiö, joka tuottaa maatalouskalustoa. Laajenee Neuvostoliiton osakkuudella perustettujen afrikkalaisten yritysten verkko.

Tässä on vain muutamia, vaikkakin sangen tärkeitä esimerkkejä niistä näkymistä, jotka avautuvat sosialististen ja kehitysmaiden tasa-arvoiselle ja keskinäisesti edulliselle yhteistyölle. Nykyistä maailman taloudellista tilannetta luonnehtii kansainvälinen taloudellinen työnjako, joka yhä voimakkaammin tempaa mukaansa niin sosialistiset kuin kapitalistisetkin maat sekä »kolmannen maailman». Tämä prosessi on yksi objektiivisista edellytyksistä SEV-maiden ja Aasian, Afrikan ja Latinalaisen Amerikan valtioiden välisten taloudellisten yhteyksien jatkuvalle lujittumiselle ja täydellistymiselle. Yhdentyneen sosialistisen ystävyysliiton taloudellinen mahti lisääntyy vauhdilla, joka ylittää kaksinkertaisesti länsimaiden taloudellisen kasvun. Kapitalistista maailmaa nykyään järkyt-

tävän taloudellisen kriisin, tuotannon jyrkän laskun, inflaation lisääntymisen ja työttömyyden kasvun taustalla sosialististen maiden nopea edistyminen vaikuttaa voimakkaasti niiden ja kehitysmaiden taloudellisten suhteiden kehittymiseen ja täydellistymiseen ja avaa yhä uusia mahdollisuuksia teknisen ja taloudellisen avun sekä ulkomaisten kauppasuhteiden laajentamiselle. Länsimaat taas ovat valmiita sälyttämään kriisin aiheuttaman vahingon, sen taakan itseään heikompien kumppaneiden, ennen kaikkea kehitysmaiden harteille. Juuri tämän vuoksi SEV-maiden ja kehitysmaiden välisillä monipuolisilla ja keskinäisesti edullisilla suhteilla on niin suotuisat kehitysmahdollisuudet.

Sosialistisen ystävyysliiton maat ovat aina auttaneet ja tulevat vastedeskin auttamaan ja tukemaan yhä laajamittaisemmin kaikkia valtioita ja kansoja, jotka taistelevat poliittisen ja taloudellisen riippumattomuutensa sekä rauhan ja edistyksen puolesta.

Viitteitä

[1] Immanuel Kant, Werke, Bd. VIII, Berlin 1923, s. 140.
[2] Ks. Karl Marx, Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie, Berlin 1974, s. 387.
[3] V. I. Lenin, »Huomautuksia Plehanovin toiseen ohjelmaluonnokseen» (Teokset, 6. osa, s. 38).
[4] Saturday Evening Post, 1964, July 25—August 1, (N 27), p. 8—10.
[5] Ks. Emil Küng, Wohlstand und Wohlfahrt. Von der Konsumgesellschaft zur Kulturgesellschaft, Tübingen 1972, s. 16.
[6] Marx — Engels, Werke, Bd. 27, Dietz Verlag Berlin 1965, s. 740.
[7] V. I. Lenin, »Neuvostovallan lähimmät tehtävät» (Teokset, 27. osa, s. 258; Valitut teokset, 3. osa, s. 460).
[8] John Reed, »10 päivää jotka järisyttivät maailmaa», Kansankulttuuri Oy, 1957, s. 33.
[9] Marx — Engels, Werke, Bd. 2, Dietz Verlag Berlin 1972, s. 557.
[10] V. I. Lenin, »Huomautuksia Plehanovin toiseen ohjelmaluonnokseen» (Teokset, 6. osa, s. 38).
[11] Ks. V. I. Lenin, »Niin sanotun markkinakysymyksen johdosta» (Teokset, 1. osa, s. 92).
[12] Karl Marx, Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie, Berlin 1974, s. 596.
[13] Marx — Engels, Werke, Bd. 1, Dietz Verlag Berlin 1972, s. 304.
[14] «Воспоминания о Ленине», т. 2, стр. 483.
[15] V. I. Lenin, »Työläisnaisliikkeen tehtävistä Neuvostotasavallassa» (Teokset, 30. osa, s. 28).
[16] Вестник статистики, Москва, 1975, № 1, стр. 84, 86.
[17] Ks. UNESCO-Kurier, n:o 3, 1975, s. 10.
[18] Marx — Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, kustannusliike Edistys, Moskova, 1. osa, s. 108.
[19] Barlach im Gespräch. Leipzig 1963, s. 22.
[20] Александр Блок, Собрание сочинений, Москва —Ленинград, 1962, т. 6, стр. 12.
[21] Marx — Engels, Valitut teokset kolmessa osassa, kustannusliike Edistys, Moskova, 1. osa, s. 31—32.
[22] Holbach, La politique naturelle; ou discours sur les vrais principes du gouvernement. Tome second. A Tours, De L'Imprimerie d'Auguste Vauquer et Lhéritier, s. 93.
[23] V. I. Lenin, »Puoluejärjestö ja puoluekirjallisuus» (Teokset, 10. osa, s. 32).

[24] Nicolai Hartmann, Ästhetik, Berlin 1953, s. 38.
[25] Sama, s. 273.
[26] Marx—Engels, Werke, Bd. 3, Dietz Verlag Berlin 1969, s. 378.
[27] Lukàcs György, A Különösség. A Különösség Mint Esztetikai Kategoria, Budapest 1957, I, s. 179—180.
[28] «А. Толстой о литературе». Москва, 1956, стр. 157—158.
[29] Philosophisches Wörterbuch, Stuttgart 1957, s. 177.
[30] Le Figaro, 14 janvier 1972, s. 16.
[31] Cinema—67, Paris, n:o 119, s. 35.
[32] V. I. Lenin, »Uusi vallankumouksellinen työväenliitto» (Teokset, 8. osa, s. 496).
[33] V. I. Lenin, »Marxilaisuuden irvikuvasta» (Teokset, 23. osa, s. 59—60).
[34] Kommunististen ja työväenpuolueiden kansainvälinen neuvottelukokous, Moskova, 1969, Julk. SKP, s. 27.
[35] Times of Zambia, April 12, 1972.

LUKIJALLE

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

Zubovski bulvar, 21
Moskova,
Neuvostoliitto

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

Lähiaikoina ilmestyy painosta

EDUARD BATALOV. Kapinafilosofia (Vasemmistoradikalismin ideologian arvostelua).

Monia mielenkiintoisia tutkimuksia viime vuosina julkaissut nuori neuvostoliittolainen tiedemies Eduard Batalov käsittelee kirjassaan "Kapinafilosofia" nykyisen porvarillisen yhteiskunnan ideologisen elämän ongelmia.

Tekijä tarkastelee marxilaiselta näkökannalta ns. uusvasemmistolaisten filosofisia ja sosiologisia katsomuksia.

Kirjan erikoisuutena on tyylillinen omaperäisyys, käsiteltävien yhteiskunnallisten ja poliittisten ongelmien kärkevyys sekä Marcusen, Adornon ja muiden porvarillisten ideologien teorioihin kohdistuvan arvostelun ajankohtaisuus.

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

Lähiaikoina ilmestyy painosta

JEVGENI BOGAT. Ikuinen ihminen. Mietteitä. Vuoropuheluja. Muotokuvia.

Tunnettu neuvostoliittolainen publisisti Jevgeni Bogat tarkastelee nykyihmisen henkistä olemusta ja niitä ongelmia, jotka askarruttavat vasta elämäntaipaleensa alussa olevia ihmisiä. Hän välittää lukijalle mielipiteensä ihmisen ja ihmiskunnan korkeimmista henkisistä arvoista ja vetoaa menneiden aikojen ja tämänhetkisten suurten taiteilijoiden ja ajattelijoiden auktoriteettiin.

Tekijän arvostelun kohteeksi ovat joutuneet taantumukselliset epäinhimilliset moraalifilosofiset käsitykset, mm. Nietzschen aatteet, jotka ilmentävät ihmisvihaa peittelemättömimmässä muodossa.

"Ikuiset" siveelliset ongelmat — hyvyys, rakkaus, pyyteettömyys — saavat "Ikuisessa ihmisessä" nykyaikaisen soinnun, ne esiintyvät aikakautemme hengen rikastuttamina.

On vaikeaa, jopa mahdotontakin ottaa kantaa uuteen yhteiskuntajärjestelmään, ellei sitä tunne hyvin. Kirjasarja

KOMMUNISMI: KYSYMYKSIÄ ja VASTAUKSIA,

jota kustannusliike Edistys (Progress) julkaisee suomen kielellä, voi olla Teille hyödyksi asiasta käsitystä muodostaessanne. Kirjoitusten laatijat käsittelevät sitä elämänkokemusta, jota on karttunut kommunistisen yhteiskuntapoliittisen liikkeen teoriaa kehiteltäessä sekä jokapäiväisessä työssä uuden yhteiskunnan rakentamiseksi. He esittävät näkemyksiään, polemisoivat, tarkastelevat kriittisesti erilaisia katsantokantoja.

Kustannusliike on valmis vastaamaan seuraavissa vihkoissa kysymyksiin, joita Teille saattaa tästä aiheesta herätä.

Osoitteemme: Progress.
Zubovski bulvar, 21.
Moskova, G—21.
Neuvostoliitto